

Всі ці сумарні
історичні втрати
Камінь К. Мисюк

ТАБОР

ВОЄННО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

„Воєнна штука, як і кожда
штука, ґрунтується на сталих
засадах, відмінюються лише
способи застосування їх“.

Ллойд.

З М І С Т:

I. Воєнна наука.

М. Капустянський.	Політика і стратегія
В. Куш.	Дух чи матерія? —
В. Сігарів.	Значіння мушк. вогня
С. Дельвіг.	Піхотна гармата. —
О. Ряст.	„Табор“ — — —
* * *	Чому Німеччина капі
	тулювала 10 листопад
	1918 р. — — —
П. Шандрук.	Бої Залізної дивізії.

II. Воєнна хроніка.

А. Ляшенко.	Німецька воєнна док-
	трина — — —
П. Шандрук.	Організація збройних
	сил С. С. С. Р. —
В. Євтимович.	До панування в пов

III. Бібліографія.

ТАБОР

ВОЄННО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ.

ОРГАН МОЛОДОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ.

Ч. 1.

Київ.

Липень, року Божого 1923.

Редактори журналу: Генерального штабу Генерал-хорунжий В. М. Куш

Генерального штабу Генерал-хорунжий М. О. Капустянський

та В. К. Прокопович.

Секретар Редакції: Генерал-хорунжий П. Т. Шандрук

Схеми різав по дереву сотник С. Л. Гуцвіл.

Одним духом перейнята, правдиво вивчена, добре озброєна та як слід забезпечена армія являється найміцнішою обороною кожної держави, уявляє з себе найліпший аргумент в руках її уряду й незмінно буде таким, аж поки народи не перекують мечі на рала. Та ця пора ще, мабуть, не настає, бо невдалими лишаються всякі спроби зменшити зріст озброєння. Навпаки, користуючись з часу замирення, безумовно, дуже недовгого, всі народи пильно готуються до нової боротьби, щоб забезпечити себе од різного роду несподіванок.

Але не можна підготувати армію до нової вброєної боротьби, як що не буде взятий під увагу досвід кожної минулої війни, з ціллю перевірки попередньої підготовки. Тому, дослідити цей минулий досвід та взяти з него науку на майбутнє—ото ті чергові завдання, які стоять перед всею думкою кожного народу.

Науки не знають національності, бо по істоті своїй вони є власністю всієї людности; такою ж є й воєнна наука, з'ясувати принципи якої прагнули великі вожді всіх часів та народів. В той же час кожен народ має ті національні риси, які не можуть не відбиватися на збройному знарядді його—армії. А тому цілком логично з першого завдання воєнної думки виникне й друге: вяснити вплив та значіння національних рис для воєнної доктрини народу та устрою його армії.

За 101 рік до початку Великої війни, Наполеон, з приводу невдачі одного зі своїх співробітників, висловився про труднощі воєнної справи. Причину цих труднощів він вбачав в тому, що „явища війни не з'ясовані ще достатнім чином“. І отже зараз, хоч і минуло сторіччя, хто може сказати, що всенні явища вже з'ясовані остаточно?

Велика війна, масштаб якої перейшов усі сподіванки, вже внесла свій вклад у всенну історію. Цей вклад, зде-

більшого, ще сирій матеріал, оброблення якого вимагав багато праці й часу. Але ж кожна наукова робота з обсягу цього кривавого досвіду, освітлюючи різні фази великої боротьби, веде до загальної мети—у д о с к о н а л е н н я в о е н н о ї н а у к и.

Цілковитим природньо, що нам—учасникам великої боротьби, які переживають ще недавні бойові вражіння, трудно відректися певного подавлення масштабом цієї війни, перед якою бліднуть усі попередні, але ж потрібність суворої об'єктивності вимагає, щоби недавню науку було порівняно зі всім досвідом попереднього часу, щоби з цього порівняння здобути правду.

Воєнна справа стара, як світ, і має свої віковічні принципи, які, коли ними доцільно користуватися, неухильно доводять до перемоги; а, навпаки, нехтування їх завжди бувало немнуче карано. Тому треба сподіватися, що певні дослідження досвіду Всесвітньої війни не тільки ствердять ще раз правдивість принципів воєнної штуки, але ж одноразово відкриють очі на те, в чому полягають зараз зміни методів користування ними. Наслідком цього дослідження буде усталення погляду на те, яке місце повинна займати в воєнному ділі могутня техніка, щоб запобігнути чи засліплення нею, чи то, навпаки, не стати на шлях її нехтування.

Отже Редакція воєнно-наукового журналу „Табір“, починаючи свою відповідальну роботу, буде прагнути до того, щоби внести свою посильну лепту на виконання цієї великої праці, яка провадиться в інших країнах в ім'я вищенаведеного вислову Наполеона з метою з'ясування воєнних явищ. Разом з цим цілком природньо має бути виявлена й національна сторона воєнної думки—вироблення воєнного світогляду нашої армії.

Виходячи з цієї засади, Редакція відкриває сторінки журналу для всіх тих, хто працює над удосконаленням наукового стану, як галузів чисто воєнної справи, так і всіх інших, дотичних неї.

Редакція.

I

В О Е Н Н А Н А У К А .

М. О. КАПУСТЯНСЬКИЙ.

Генерального Штабу Генерал-Хорунжий.

ПОЛІТИКА І СТРАТЕГІЯ.

Ми не маємо на меті в нашому короткому огляді всебічно освітити взаємовідношення поміж політикою і стратегією, а лише бажємо подати читачеві де-кільки, на нашу думку, цікавих прикладів і витягти з них для сучасного менту відповідні висновки.

Політика і стратегія (перо і меч) тісно з'єднані між собою; вони мусять прагнути до однієї і тієї ж важливої цілі: захистити інтереси своєї Батьківщини серед інших народів світу.

Ось головніші умови їхньої успішної співпраці за часів війни і миру: 1) Політика і стратегія працюють в найтіснішому контакті, весь час ретельно допомагаючи одно одному. 2) Ролі політики і стратегії міняються в залежності від обставин. Так, в мирний час, безумовно, головує політика; вона ставить (озброєній силі) стратегії певні завдання: проти якої держави або народу бути готовим, щоб дати одсіч їх заборчим домаганням; кого слабшого повсювати, щоби силою взяти від нього те, що нам потрібноється.

З свого боку політика, спираючись на свою збройну силу, в зношеннях з іншими народами світу мусять завчасно подбати про те, щоби скласти для своєї стратегії найліпші умови. Цеб-то мати на час небезпеки по зможі мінімум ворогів, а максимум міцних спільників, або дружно нейтральних держав.

Цим політика значно збільшує сили своєї стратегії і ослабляє ворожі, а тому підносить тим свої шанси на перемогу над ворогом.

Взагалі політика мусять ставити своїй стратегії посилювальні завдання і створити для її майбутніх чинів сприятливі умови.

Тепер що до стратегії. Повстає грізний час небезпеки, народи починають змагатися не в дипломатичних канцеляріях, не за зеленим сукном, а на кривавих полях огнем і мечем.

Тут уже безсумніву головує виключно стратегія. Вона мусить бути на першій місці. Мету вже їй поставлено: подолай ворогів, в гіршому випадку—стримай їхню навалу на рідний край. А кого бити в першу чергу, кого в другу, де і як—це є справа вже виключно стратегії.

Правда, і політичні моменти беруться під увагу при складенні планів війни і в період самої боротьби. Так наприклад, бажання відколоти від ворогів їх слабшого хиткого спільника, пристрашити вороже-нейтрального сусіда та інше можуть вплинути на вибір операційного напрямку. У всякому ж разі політичні моменти є лише приходячі, домінують на війні виключно стратегічно-тактичні міркування.

Пам'ятаючи, що стратегія мусить підготуватись до Суда Божого, яким являється війна, військові керівники повинні працювати зі всіх сил, щоб піднести боєздатність своєї збройної сили на рівень сучасної воєнної науки і стремити до того, щоб мати свою армію по можливості сильнішою від ворожої, в гіршому випадку рівною їй. Наполеон яскраво характеризує значіння успішної або неуспішної війни в житті народів. Він каже: „Між програмою та виграною битвою дежать імперії.“

В часи війни політика відходить на бік і пильно стежить за перебігом збройної боротьби, будучи весь час наготові, щоб або використати перемогу своєї стратегії, так би мовити, зафіксувати її успіхи корисним мирним договором, або, на випадок неуспіхів свого війська, врятувати його від остаточної поразки відповідним політичним кроком.

Взагалі добра політика може використати успіхи свого війська і анулювати або ослабити наслідки його поразок. З свого боку, як нами вище зазначено, і керівники збройної сили повинні підготовкою до війни та умілим керуванням переважати свого правдоподібного ворога.

Нарешті, в часи перотрактацій політика напружує всі зусилля, щоб реалізувати наслідки збройної боротьби. Але

також і стратегія в ц-й критичній мент, коли ще не складено мирного договору, повинна швидко відновити свою силу, щоб на мировому конгресі дати опертя своїй політиці. Як відомо, сильна армія, хоч і переможена в полі, яка ще зберегла свою боєздатність, є найкращим аргументом в руках своєї політики. Ми вже не говоримо про армію переможця.

Таким чином, як бачимо, стратегія і політика мусять обидві бути на відповідній височині, бо лише в такому разі вони зможуть успішно боронити свою державу і захищати її світові інтереси.

Приклади. Подамо де-кілька історичних прикладів. Наполеон, цей велетень воєнної штуки, майже завжди намагався скласти найкращі умови для майбутніх операцій. Він не покладає всіх надій на свій геній та переважачу над ворогом боєздатність свого війська, а стремить з одного боку до збільшення своєї збройної сили шляхом спілки з іншими державами, з другого—намагається ослабити своїх ворогів, роз'єднавши їх зусилля. І дійсно, в тих кампаніях, де Великому Корсиканцеві щастить об'єднати зусилля політики зі стратегією, там він до щенту побиває своїх ворогів.

Наколи ж, з тих чи інших причин, політичні умови не сприяють його операціям, тоді Наполеонові навіть тяжко нав'язати свою волю ворогам—блискучі його перемоги не завжди дають реальні наслідки.

1805 рік. В році 1805 Франції загрожує велика небезпека. Проти неї твориться грізна коаліція. Виступає Австро-Угорщина, до неї на допомогу поспішає Росія і нарешті цій спілці сплвчуєє Прусія.

Умліими політичними кроками Наполеонові щастить підірвати Прусію від коаліції, а також і трохи затримати підхід російських сил небезпекою для них з боку Туреччини. Цими політичними заходами Наполеон складає сприятливі умови для своєї стратегії. Наслідки відомі.

Наполеон використовує розкиданність австро-угорської армії і неможливість прибуття до початку війни російського війська, нагалкеться переважною силою в 200.000 бойців на відокремлену, висунуту вперед 70.000 австрійську

армію МАКА, яку мистецьким маневром змушує капітулювати під Ульмом. Скінчає Наполеон цю кампанію розгромом австро-російського війська під Аустерлицем.

Отже 1805 року Франція виграла війну.

Безсумніву, до цього спричинився головним робом військовий геній Наполеона, крім того і добра політична підготовка французів мала велике значіння в цих успіхах. Цілком зрозуміло, що чини 150.000 пруської армії, наколи б вона вступила у війну 1805 р., не були б зайвими і наслідки цієї війни могли б бути інші.

1806 рік. Розраховувшись з Австрією і відкинувши росіян на схід, Наполеон, не гаючи часу, повертається тепер проти Пруссії (мов би в подяку за нейтралітет) і знову таки переважними силами. Так, в початку кампанії Наполеон скупив проти прусаків 190.000 армію, крім того до нього мусило наспіти 100.000 допомоги. Прусаци виставили 140.000, маючи в резерві 18.000 корпус. Правда, вони без потреби залишили в Східній Пруссії 25.000 корпус ЛЕСТОКА, який вони повинні були теж підтягнути на поле бою.

Але і над цими скупченими силами всеж Наполеон мав би чисельну перевагу.

Вдалими операціями при Ієні і Ауверштеті Наполеон б'є прусаків на-голову. Потім умілим невідчепним переслідуванням французи остаточно розпорошили пруське військо і захопили майже всю Пруссію.

ПРИМІТКА: Пруссія була попередні повної загибелі. Урагував її лише Олександр і своїм аступництвом перед Наполеоном, в останній, як побачимо далі, шукав з Росією згоди.

Таким чином в цих двох кампаніях Наполеон виявив себе і талановитим політиком, роз'єднавши зусилля своїх ворогів, і геніальним полководцем, що блискуче використовував свою мілітарну перевагу.

Помилки Пруської політики і стратегії спричинилися до воєнної катастрофи. Пруссія не бере участі в боротьбі з Наполеоном в складі сильної коаліції в 1805 році, коли умови цьому сприяли. Проте після розгрому Австрії прусаци, обурившись проти Наполеона за невиконання де-яких

його обіцянок, не оцінивши ситуації, зневажають свого грізного в рога І, не чекаючи на об'єднання з російською армією, яка мусила їх підтримати, починають двобій з Францією.

Таким чином політика поставила своїй стратегії надто важке завдання: боротися сам-на-сам з ворогом сильнішим від пруської армії числом, боздатністю та вмільм керуванням його вождів. Також і стратегія допустилася сили ріжних помилок. (На аналізі їх ми зупинятися не будемо). Отже одночасні помилки з боку прусаків політичні і стратегічні поглибшали тяжке становище держави.

Перемога англійської політики. Цілковито інакше скінчилася боротьба Наполеона з Англією. Підпорядкувавши собі майже всю Євроду, Наполеон пов-

зяв рішення нарешті подолати свого найнебезпечнішого ворога—Англію, бо з одного боку всі попередні спроби пошколити Англії не мали успіху, з другого—Англія з'являлася душою майже всіх протифрацузських коаліцій.

Не маючи змоги дістатись безпосередньо до Великої Британії, Наполеон задумує притягнути до спілки з Францією Росію і за її допомогою вбити Англію в її дорожній колонії Індіях.

Отже союз з Росією—таке чергове завдання поставив своїй політиці Наполеон. Але після низки невдалих спроб до твердої згоди з Росією не дійшло і всі заходи Наполеона не дали додатних наслідків.

Тоді Наполеон вирішує, зібравши численну армію в підлеглих йому народів Європи, пти на Росію війною, подолати її та замиритися на корисних для росіян умовах, щоб скласти з Олександром І-м союз проти Англії.

Одначе плани Наполеона не здійсьвились.

Росія не пішла на мир з Францією, а загибель французського війська в Росії спричинилася до організації нової сильної коаліції в Європі з Англією на чолі.

Трьохлітні розпачливі зусилля Наполеона в боротьбі з далеко переважаючими його ворогами нарешті скінчилися для нього поразкою.

Отже, хоч керування Наполеона в кампаніях 1813—1815 р. р. було сильнішим ніж у його ворогів, одначе ціл-

ковита політична ізоляція Франції спричинилася до її поразки.

Взагалі Англія, склавши значно ліпші умови для своєї стратегії (велика перевага сил і засобів) подолати геніального полководця. Треба відмітити, що й французька дипломатія допустилася на рял помилок: війна з Іспанією, похід в Росію, зневажливе відношення до держав, підлеглих Наполеонові, та інше—полегчили політичну працю Англії.

Безумовно, в кампаніях 13-15 р. р. вороги Наполеона і в бойовій відношенні багато чого перейняли від свого Великого Учителя і ліпше воювали ніж раніше. Також і маршали Наполеона, дуже добрі тактики, допускалися значних стратегічних помилок, коли їм доводилося чинити опір від Наполеона (окремі групи), що теж утруднювало становище Наполеона. Але ж, не дивлячись на згадане, безсумніву, головною причиною катастрофи, яка спіткала Наполеона, була загальна перевага ворога числом, матеріальними засобами і повна виснаженість самотньої Франції—наслідок помилок французької політики і умілих акцій мудрої Англії в боротьбі за світову гегемонію.

1870-1871 р. р. 70-71 р. р. були апотеозом геніальної політики Залізного Канцлера і добре обміркованих операцій талановитої стратегії Мольтке. Спільні зусилля цих двох видатніших людей уміло координував Білгельм. Чергове завдання, яке поставила собі пруська політика—було об'єднання Германії. На переходи до цього стояла Франція. Готуючись до війни з Наполеоном III, Бісмарк складає для своєї стратегії вельмисприятливі умови. Його бажання мати для сучасного менту лише одного чергового ворога було здійснено. По-перше, Бісмарк забезпечив Прусію нейтралітетом з боку хоч і переможеної в 1866 році Австрії, але не дуже покритикованої мирним договором. По-друге, Бісмарк зміг використати політичні помилки Франції і зручнитися добролицям нейтралітетом з боку свого східного сусіля—Росії. Остання, не задоволена Францією за її Кримський похід, не лише погодилася на нейтралітет, але погрожуючи Австро-Угорщині, стри-

мувала її від активного виступу проти Прусії. Крім того, Мольтке склав умову з південно-германською спілкою, яка дала до розпоряджливості Рехманії 100 000 бійців.

Цими політичними кроками Бісмарк розв'язує руки своїй стратегії і німецьке військо, спокійне за свій тил, планово готується всією своєю силою до нападу на Францію.

З свого боку і Мольтке талановито використовує свою чисельну перевагу, кращу бойову підготовку, добре обміркований план війни, швидку від ворожесї мобілізацію та розгортання армії, пристосовані для воєнних цілей шляхи, і енергичним наступом на Париж на протязі короткого терміну завдає французам тяжкі поразки.

Зовсім інші кроки ми бачимо з боку Франції. Наполеон III теж пресач є небезпеку з боку Прусії і правдоподібність війни з нею, але ж своєю короткозорою політикою він складає несприятливі умови для своєї стратегії. Наполеон III вільважується стати до боротьби з німцями, нарочи майже двічі слабшу числом армію, аніж прусакки. Так, на 25 день після мобілізації французи могли рахувати не більше як на 250.000 арміки, а Прусія зі своїми спільниками могла виставити до 540.000 бійців.

Помимо цього і французська стратегія була значно слабшою не лише числом, але і керуванням. Як відомо, щеще французьке командування і командьори корпусів під час війни допустились на цілу низку помилок.

Отже, як бачимо, Бісмарк підготував надто сприятливий ґрунт для успіхів своєї стратегії, а Мольтке мистецьки використав чисельну перевагу і кращу підготовку до війни пруського війська. Політика Франції знехтоважива свого ворога і не зуміла найти собі спільників у боротьбі з ним, а її стратегія порушила принципи воєнної штуки.

Ми маємо сміливість запевняти, що не будь прусакки майже двічі сильнішими, то не дивлячись на помилки французького командування, наслідки Франко-Пруської війни були б щось іншими.*) Во патріотизм французького народу

*). Приказавно писше критичні для німців бої у Гравельте, С. Прева та інші.

І його мілітарна традиція складала велику відпорну силу, а ліпші політичні умови зменшили б ворожу силу й дали б змогу Франції вийти з цієї війни не з такими тяжкими жертвами. Також, коли б керівники французької армії не допустилися сили помилок в перший період війни, то, безумовно, і несприятлива політична ситуація не скінчилась би так сумно для Франції.

Таким чином політика і стратегія французькі обидві допустилися ряду помилок, що і довело цю державу до катастрофи.

Треба відмітити, що Бісмарк уміло використовував перемоги свого війська. В наслідок франко-прусської війни об'єдналася могутня Германія, одірвавши від Франції Ельзас-Лотарингію, і одразу зробилась не лише першокласною державою, а і осягла гегемонію в Європі на цілих 40 літ.

Світова війна. Об'єднана Германія, спираючись на свій культурний озброєний до зубів народ, не задовольняється вже гегемонією на Європейському континенті, а мріє про світову могутність. Вільгельм голосно проклинав: „Майбутнє Германії на морях“.

Логичний висновок від цього—неминуча „безпощадна“ війна з царицею морів (в Англію*). Пам'ятаючи Бісмарків заповіт (дин черговий ворог), здається, треба було готуватися до боротьби лише з гордим Альбіоном, бо Англія, як п казав іст. ричний досвід, уміла боротися за свої інтереси і нарешті перемогла навіть самого Наполеона. Треба було брати до уваги ще й Францію (цього традиційного ворога Германії), яка ще цалко мріяла про реванш за Ельзас-Лотарингію при сприяючих умовах. Таким робом один ворог Англія, в гіршому—два: ще й Франція.

Одначе Германія ставить собі і друге завдання: рух на схід,—цеб-то в бік славянства, в першу чергу проти його головного представника—Росії.

Така політика Германії штовхала Росію в обійми свого напівворога Англії і Франції. Треба зазначити, що поведінка гордої Германії і її погроза своїм озброєним кулаком всім державам Європи склала взагалі вороже ставлення більшости народів до Германії.

*) Це мусили зрозуміти політичні німецькі проводирі.

З свого боку, готуючись до боротьби з найсильнішими державами, Германія підсилює себе союзом з напівславянською Австрією. (В цьому крилася її слабкість в боротьбі з Росією).

Також Германія розраховувала і на спілку з Італією—Потрійний Союз,—правдоподібно Туреччиною і, евентуально, Румунією та Болгарією. Але, як ми знаємо, політичні предбачення Германії не здійснились: Італія й Румунія за часів Світової війни були проти Германії, лише Туреччина та Болгарія стали по її боці.

В свою чергу Антанта склала могутню коаліцію: з найсильнішої морської держави—Англії; горлої зі своєї мілітарної традиції, національного почуття—культурної Франції і велетенської Росії. До них приєдналися з перших часів війни, як відомо, Бельгія, Сербія, Чорногорія та Японія. Нарешті в 1917 році значно підсилює Антанту могутня Америка.

Оцінюючи політичну ситуацію, треба констатувати, що вороги Центральних держав були в ліпшому стані. До їх розпорядимости були капітали, багатства і сировіці зі всього світу, і нечисленний резерв людського матеріялу. Тому то вони могли, зволікаючи війною, пересилити центральний блок кількістю свого війська і багатством різних запасів. Германії ж мусила лічити головним робом на вищу бойову підготовку свого війська і на талановитіше керування своїх вождів. Треба було швидко розгромити ворогів і рішучим ударом покінчити війну, бо навіть і значні успіхи, але не розгром, не змушували їх могутніх ворогів припинити боротьбу.

Дальша ж війна мінjala на гірше ситуацію для Германії. Час працював на Антанту. Таким чином Германія зразу до війни поставила великі вимоги своїй збройній силі.

Правда, німецька армія була ліпшою в салті і ретельно планувала бойові наступові традиції, нарід був високо патріотичний й культурний, але її спільники були заслабі, вороги ж кожний страшний по своєму.

На загал Антанта, навіть в перший період війни, переважала центральний блок кількістю своєї збройної сили, хоч останній був дещо дужчий від неї стратегичним замислом і єдиною волею. Бо загальне керування всіма силами

почивало в руках Германського Генерального штабу. Ілюструємо взаємовідношення сил деякими цифрами: центральний блок розгорнув в перший період війни на Європейському фронті 143 піших дивізій і 22 кінних дивізій, разом біля 3.000.000 бойців. Антанта розгорнула 186 піших і 45 кінних дивізій, разом біля 3.800.000 бойців. Море також було в руках Антанти. Шанси щедро урівнювало краще озброєння германської армії і активність її командного складу. Надто бракувало техніки в російській армії і це безумовно негайно відбивалось на її відпорній силі. Також Антанта не мала одного зверхнього керування всіма своїми силами, що порушало єдинство операцій.

Таким чином Германії було важко сподіватися на швидкий розгром своїх ворогів, вона могла виграти цілий ряд боїв, але при затяжній війні правдоподібно програти кампанію. Тому то її політика повинна була ретельно стежити за деривативами боротьби своєї стратегії, використовувши її успіхи, піти на почесний, корисний для Антанти, мир. Дійсно, в перший період центральний блок не побив на голову своїх ворогів, проте на протязі 3-х років Германія майже весь час була переможцем. Але її політика не зуміла за цей період припинити боротьби і дати Германії миру. Мріяти про війну до побідного кінця Германія не мала підстав, її вожді це добре відчували*), а тому вона мусила, навіть поступившись своїми інтересами, скласти мирний договір в часи своїх успіхів. Скоїлося зовсім щось іншого. Блескучі перемоги германської армії нарешті скінчилися—капітуляцією всього Германського народу перед Антантою.

Такий вислід війни викликано головним робом величезною перевагою в числі, техніці та капіталі антантських держав над Германією, що є наслідком кращої політичної підготовки Антанти. Ми не зазначаємо вже відомих для всіх історичних фактів, що германська політика в часи світової війни не рятувала свою стратегію і не допомагала їй, а

*) Дивись Записки Крон-Принца і Спогади Люденворфа. Нам можуть закинути на стратегічні помилки, яких допустився німецькі вожді—Марна та інше, і це так, однак Антанта зробила ще більше помилок, а війну всеж виграла.

навпаки, погіршувала її стан набуванням все нових і нових ворогів (Америка, Китай, Румунія та інші).

Таким робом Германська політика поставила своїй стратегії велетенське завдання: боротися за світову могутність, не створивши сприятливих умов для операцій своїй стратегії.

Вона намагалася одною війною вирішити два кардинальних питання: 1) вирвати морську гегемонію з рук Англії і 2) ослабити свого конкурента на сході—Росію. Також остаточно знесилити Францію, коли вона ув'яжеться у війну, щоб одбити у неї охоту і змогу до реваншу. Цебто змагалася до світової могутности одним кроком без попередніх етапів.

На нашу думку, цілком вистачало для Германії в першу чергу побороти Англію, але для цього Росія мусила бути або співником Германії, або в гіршім випадку тримати нейтралитет,—германська політика про це не дбала. Виконавши успішно це завдання, Германія вже мала змогу підпорядкувати своїй волі і Росію.

Епоха Революційних війн. Розглянемо два цікавих менти в цій боротьбі. Літо 1919 року і осінь 1920 р.

Літом 1919 року боротьба між білими і червоними, а по істоті між Антантою і німецько-більшовицьким блоком, набрала великих розмірів.

Як відомо, Антанта, побивши Німців, зв'язала їх Версальським договором і таким чином на де-який час знесилила свого страшного ворога.

Настав час святкувати перемогу і почати інтенсивно визискувати переможених та експлуатувати багатства цілого світу.

Несподівано на перешкоді до цього стали більшовики. Вони не давали змоги Антанті користуватися російським ринком, хоч проте своєю безглуздою економікою нищили добробут і культуру на Сході. Німці силкуються при допомозі червоних викликати вибух в середині Антанти і цим анулювати Версальський договір. Остання в свою чергу мве на меті скинути червоних і посадити в Росії буржуазний уряд з Антантською орієнтацією.

Отже Версальській договір не прийняв зовсім Світової війни, вона прибрала нових своєрідних форм. Боротьбу перенесено на велетенські простори і провадиться вона майже виключно між народами бувшої Російської імперії, набравши вигляду горожанської війни. Німці і Антанта лише співчують та допомагають близьким собі групам.

1919 рік є спробою Антанти в ширшому масштабі допомогти протибольшовикам. Тому дуже цікаво проаналізувати причини неуспіхів цих спроб. Хто винник—чи політика чи стратегія, чи, можливо, й обидві разом?

Плани сторін. План Антанти, на нашу думку, стремів ось до чого. Одноразовим погодженням наступом з трьох боків (зі сходу армії ген. Колчака, з півночі та північного заходу—армій Юденича та Міллера з Англійським десантом, з півдня генерала Денікіна) стиснути центральну Росію, відрізати її від ролючих та багатих районів і концентричним наступом змусити червоних до капітуляції.*)

На заході стримує большевиків Польща. Настрій, що панував в союденії, сприяв намірам і операціям протибольшовицьких угруповань.

Треба зауважити, що Антанта та вожді білих армій не використали всіх сприяючих можливостей для зміцнення своєї сили. Так, по-перше, Антанта має на меті використати для боротьби з совітами лише чисто російські угруповання, підтримавши їх технічно та економічно, по-друге—концентричний наступ на Москву білих армій скеровано не зовсім з усіх боків, бо не використано новоповставших національних організацій та не налагоджено співплання Фінляндії і не намічено більш активних операцій з боку Польщі. Третє—не взято під увагу Українське питання і роля нашої Армії.

Нарешті Антанта, зокрема Франція, що була найбільше зацікавленою в поваленні большевиків, не цілком здавала собі справу з природи большевизму, як великого світового чинника, що загрожував насамперед цій же Антанті. А тому Антанта мусила одверто стати на

*) Про це докладніше: М. Капустянський. Похід на Київ-Одесу в 1919 році. Част. III, стор. 56-58.

Чолі цієї боротьби та провадити її також уперто планоно і рішуче, як і війну з Центральними державами.

В такому разі Антанта мала довну змогу розподілити ролі серед білих суто-російських організацій і українних держав. Зрозуміло, що зверхнє керування представниками Антанти було б авторитетним для всіх членів протибольшовицького фронту. Але ні Антантські політики, ні вожді білих армій не з'ясували собі ситуації та не дооцінили свого страшного ворога. Вони одразу поставили собі дві важливих меті: а) звільнити центральну Росію від комісаро-державія і б) відбудувати єдину-неділиму Росію в попередніх кордонах, без жадних компромісів. Остання мета в такому вигляді не входила в плани окраїн і по істоті була боротьбою з ними.

Таким робом боротьба з більшовиками велася одно-разово з активною ворожістю до окраїн. Російським колам, на нашу думку, необхідно було уперто поставити на чергу дня лише перше завдання—скинути більшовиків, і його за всяку ціну здійснити, щоб-то найти самих себе.

Необхідно було опанувати центром, навести там державний лад і лише тоді вже, мудро беручи на увагу наслідки революції, національний рух і вимоги часу, поволі рішати друге питання. Бо ж, не маючи держ. центру, годі сперечатись про взаємовідношення до окраїн. Такі вимоги ставило життя політиці, щоб підготувати належний ґрунт для успіхів стратегії.

Зовсім іншими методами оперують червоні. Ситуація для них була загрожуючою. Під ними скрізь хитався ґрунт, небезпека насовувалася зі всіх боків (зовнішній і внутрішній фронт). Червона армія лише починала організуватись і ще не мала досить відпорної сили. Але червоні поставили собі ближчу мету і неухильно йдуть до її здійснення: вони напружують всі можливості і скрізь шукають собі опільників.

Найперше і головніше—розбити своїх ворогів. Для цього потрібно використати всі сили і можливості, не треба боїтись жадних жертв і компромісів. Все на боротьбу—перемога виправдає всі жертви.

Червоні мають обмать співчуваючих навіть у своїй країні, але ж знаходять вихід—вони шукають собі союзників та спільників у стані своїх ворогів. Вони розпочинають енергійну агітацію серед лівих російських соціялістів. „Ми гинемо, реакція нас душить, загинуть здобутки революції. Настав час об'єднатись“. Їх голос було почуто. Групи Чернова і Керенського б'ють „одбой“ і літом 1919 року дають директиви своїм партійним членам в Росії—припинити боротьбу з більшовиками і почати розклад запілля білих.*) По-друге, на—Московщині закладається третій інтернаціонал, його завдання—світова революція, але в першу чергу підтримка більшовиків, як єдиного активного чинника цієї революції. Вожді цього інтернаціоналу через голови буржуазних урядів апелюють до народніх мас, закликаючи їх на виступ проти своїх урядів, що допомагають реакції задушити робітничо-селянську владу в Росії. Далі вони намагаються використати всякі заворушення в Європі, підтримуючи „бунтарський“, опозиційний рух (комунистичний вибух в Венгрії, заворушення в Германії та інш.). Найбільшу увагу більшовики звертають на боротьбу з Англією—вони починають погрожувати їй заворушенням в Індії.

Вони працюють політично на широкому міжнародньому шляху і досягають поважних успіхів. Першою здає Англія, потім і Франція починає оглядатися назад. Одночасно червоні вносять великий заколот в запілля білих, використовуючи їхні політичні помилки.

Крім того червоні йдуть на згоду з окраїнами—Естонія-Латвія-Фінляндія. Словом більшовицька політика працює з надзвичайною енергією та талановитістю, щоб урятувати свою стратегію і досягає значних наслідків.

„Ніякі жертви не можуть бути надмірними для перемоги над ворогом і недруг наших ворогів є наш спільник“—це їх девіз дня.**)

*) Це, як відомо, відбилось катастрофічно на арміях Колчака і на північному фронті.

**) В цілях історичної правди необхідно зазначити, що більшовикам було легко приймати надто ризиковані рішення і поступатись інтересами та добробутом краю, урядом якого вони себе рахували, бо ж відомо, що совітська Росія була лише базою для планітарного досіду! Вождям третього інтернаціоналу ходило лише про те, щоб за всяку ціну утримати владу, хоч би для цього треба було б знищити весь наріз—це їх не дуже обходило. Зовсім іншу ідеологію плекали Денікіни і групи, що його підтримували.

В стратегії червоні вживають засаду—найбільше сил на важливішому напрямку.

Денікин і його політика. Для остаточного з'ясування зачепленого нами питання розглянемо, як застосував політику до стратегії вождь добровольчої армії генерал Денікин.

Літом 1919 року добрармія, підсилена союзом з козаками, опанувала великими просторами. Вона звільнила від червоних північний Кавказ, Кубань, Донщину, майже все Лівобережжя з Дон-цьким басейном. Большевикам нанесено великі поразки.

Денікин počував себе досить сильним, щоб скинути червоних. 2-го липня він вигав так звану московську директиву. Головний операційний напрямок—Курськ-Орел-Москва. Праве крило забезпечує кавказська армія (вона складалася головним робом з Кубанців), що опиралася своїм крилом на добре зміцнений район Царицинського вузла. Ліве крило йшло вздовж Дніпра (а далі на захід, аж до Дністра воно висіло в повітрі).

Але тут обстановка складалася сприятливо для добрармії. На Правобережжі успішно оперувала об'єднана майже 100.000 Українська Армія; її вожді пішли б на бойову співпрацю з Денікином. Далі на північ від Української Армії тримала фронт польська армія, яка теж після ліквідації Українського фронту в Галичині мала змогу повести рішучий наступ на большевиків при певних політичних гарантіях. Треба зазначити, що червоні до цього часу встигли стримати наступ армії Колчака і зі східного фронту правдоподібно могли перекинути проти Денікина значні сили—до 2 армій. Таким чином перед добрармією стояла велика мета—захоплення Москви і замирення Сходу. Але для цього необхідно було напружити всі зусилля, використати всі можливості, притягнувши до спільки всяку активну протибольшовицьку силу і цим збільшити свої шанси на успіх. Того вимагала стратегія.

Однак короткозора політика не хоче поступитися своїми інтересами і вимоги стратегії приносить в жертву. Денікин „забезпечує“ своє ліве крило в розпал рішучої операції на Мос-

кву війною з Українською Армією та напівворожим відношенням до Польщі.

Цим кроком Денікин зруйнував свій план і урятував червоних. Також його невизраза політика до козаків, з'окрема до Кубанців, значно ослабила його сили.

З боку стратегічного Денікин, на нашу думку, допустився значної помилки. Здавалося доцільним ще з весни розвивати наступ від Царицина вздовж р. Волги на зустріч армії Колчака, що наступала своїм центром на Самару і після об'єднання з нею повести рішучий наступ на Москву.

Взагалі операційний напрямок Курськ-Москва був би доцільним лише в разі згоди з Українською Армією і при умові активної допомоги з боку Поляків, про що політика добрармії мусила б подбати.

Таким робом червоні перемогли білих, а разом з ними і Антанту, головним чином своєю мудрою політикою. Подолала білих не червона армія, яку часто-густо було бито білими і Українською Армією. Не Буденний і Думенко були переможцями, а порушення вождями білих засад воєнної штуки (втручання політики в стратегію) спричинилося до їх поразок.

Головними переможцями були вожді третього інтернаціоналу. Вони підбурювали маси в Європі проти своїх урядів зі допомогу білим і примусили буржуазні уряди припинити свою активну ворожість до совітської Росії.

Про стратегічні помилки Денікина ми вже згадали. Його ж політичні помилки спричинилися до катастрофи. Як Денікин так і його оточення не хотіли поступитися жадним клаптковим терену колишньої величезної Росії, рахуючи себе неправомочними, а проте мимо волі вони віддали на поталу ворогові (голод і вимірання) увесь у країну. Тут яскраво виявилось неуміння поступитися малим за рахунок великого, наслідком чого була втрата і великого і малого.

Вожді білих одразу поставили собі дві протилежних цілі: звалити червоних, звільнивши від них центр, і в той же час підпорядкувати собі окраїни. Також і Антанта не здала собі звіту зі становища і не стала на шлях рішучої,

безжовданій боротьби з червоними узурпаторами, яко чинником міжнародним і ворожем Антанті і цілому культурному світові.

Немає сумніву, що большевиків було б скинуто, бо вони не мали сильної підтримки з боку населення Росії і трималися головним робом терором, упертістю і фанатизмом комуністів, а головне—помилками своїх невдалих роз'єднаних ворогів.

Ми рахуємо, що нахоли Антанта перемогла, здавалося, непереможний германський озбрєсений наріє, то з большевиками вона мусила б дати собі раду, узгляднивши ситуацію.

1920 рік. Розправившись з білими та ліквідувавши руками добрєрмії Український фронт, червоні на 20 рік поставили собі метсю побити Польщу та продертись на захід до Німєччини. Для Польщі настав час розплати за невиразну її політику в 1919 році що до боротьби з червоними. Дійсно, хвиля червоного війська на початку серпня докотилася до р. З. Буга. Польське військо в повному відвороті на Вислу. Кінна армія Будєнного натискувала на Східну Галичину, прямуючи на Львів. На загал польська армія була побита. Стратегія зробила своє діло, але й червона армія знесилилась.

Стратегічні і державні умови вимагали від червоних керовників припинити свій наступ, бо майже всі чотирі армії фронту Тухачєвського, що наступали на півночі від р. Прип'яті, розтягнулися в ниточку. Тили було не налажено; повний брак вогнеприпасу; резервів майже не залишилось. До того ж і Англія пропонувала Польщі згодитися на лінію р. Буг, як на природний кордон з Росією.

Поляки за р. Вєпром та Вислою групувались для контр-удару.

Воєнні вожді червоної армії доводили необхідність зупинитися на р. Буг, бо дальший рух буде причиною неупіху. Троцький і комісари, що захопилися політичною метою взяти Варшаву та робити Світову революцію принесли в жертву політиці стратегічні вимоги та національні інтереси сов. Росії і... червоної армії було нанесено рішучу поразку під Варшавою.

Польщі в цю критичну хвилину стали на допомогу Українська Армія, що билася поруч з польською та війська Врангеля, який активними операціями в Тьврї притягнув до себе значні сили, що прямували, як стратегічний резерв, на Польщу. (Наприклад, кінний корпус Жлоби.)

Дружними зусиллями протибольшовиків було зупинено навалу червоних на Польщу і розбито їхні армії на всіх фронтах. Найбільшу поразку вони зазнали під Варшавою в серпні. Всі чотири армії фронту Тухачевського було майже знищено. Так де-які частини IV і XV армії притиснуто до німецького кордону, який вони перейшли і їх було інтерновано. III і XVI армії і так звана Мозирська група розпорошені. Червоне військо в цій операції загубило 70.000 полонених, 200 гармат і до 1000 кулеметів. *) :

Отже вся червона ударна група понесла надзвичайну поразку.

Не ліпше складалася ситуація і на інших фронтах. VI польська армія поруч з Українською Армією генерала Омеляновича-Павленка прямували на Волинь і Поділля. XII і XIV сов. армії розбитими відходять на північний схід.

В дальшому аж до листопаду побідні польсько-україн-

*) Для характеристики подаємо де кілька офіційних польських звітів.

По відомостях кризис боїв під Варшавою припадає на 14-15 серпня. Мент авгодо успіхів червоних армій. А вже 17-18 успіх перейшов на бік Поляків. Подаємо витяг зі звітів:

„Варшава 18/VIII 1920 року. Армія центрального фронту розвиває свої пози в північному напрямку Калушин-Влодава. Ворожі відділи заскочені зі всіх боків і ударом наших військ їх зовсім розбито. До цього часу сов. дивізії 57, 58, збірні та 8 див. були розбиті в шент. Ними здобуто 5.000 полонених, 20 гарм. 70 кулем. та величезні обози.

Варшава 19/VIII 1920 року. Північний фронт. N армія ген. Сікорського. Вже заколотно поверк 10.000 полон. 32 гарм. 112 кул.

Варшава від 23/VIII. Рачий через 5 армію пройшло 20.000 полон. До наших рук попали Штаби 18 і 54 рш. див. Така ціла серія звітів за серпень.

Подаємо де кілька звітів, що характеризують стан червоної армії в часі її відвороту:

„Варшава 1/X 1920 року. . . Трофеї 2 армії від 20 до 30 вересня доложили до 25.000 полон. та 100 гарм. . .

Варшава від 2/X 1920 року. . . На минулому тижні ворота, що стоїть перед брамами Вілостока, Берестя, Замостя, Львова і що має провадити ефензиву, відкинуто на 100-150 містмегрів нивад та нанесено йому важкі втрати. 16-ть совітських дивізій чи цілком чи частично розбито, решта понесла значні втрати і їх змушено до остаточного відвороту

Дістались до полону: Штаби 3 и 4 армії; 21, 55, 57 та 41 сов. дивізій, разом з цими де-кілька десятків штабів бригад та полків. Трофеї: 42.000 полон. 160 гарм. 950 кулем. 7 панцерних потягів, 18 панцерних самоходів. Аналогічні звіти за жовтень.

Нарешті несподівано в розпад ушли: Варшава. 20/X. „Дня 18 о години 24 пз вьзоуму фронту наступило припкіаченя воянних чинів“

(„Pierwsza wojna Polska 1918-1920 т. г.“)

ські війська переслідують червону армію, завдаючи їй важкі втрати.

Поляки безупинно прямують на Литву і Білу-Русь. Ворог в повному відвороті. Його частини не ставлять уже сильного опору. Цілі дивізії піддавались Полякам. Весь фронт Тухачевського майже не існував.

Таким робом в ударній більшовицькій групі загублено майже дві третини армії. Штабів майже не існує. Загибли цілі дивізії. В арміях почалась сильна дезерція, комуністичні „ячейки“ не були в силі тримати в руках здеморалізовану масу. В штаб Тухачевського з'явилася делегація з фронту, вимагаючи за всяку ціну замирення з попередженням, що в противнім разі частини складуть зброю, або знищать штаби, начальників і комісарів.

Не ліпше складалася ситуація на південному сході. Там XIV і XII сов. армії було розбито VI польською та Українською арміями. Поляки прамували на Рівне, Звягель, Житомир. Наше військо побідно пресувалося на Поділля. Вже Могилів в наших руках. Бої точаться під Жмеринкою. Нам захоплено 11.000 полонених, 8 гармат, 120 кулеметів.

Повстання охопило все Правобережжя. В Українське військо валом валять мобілізовані. Армія зростає.

На зустріч нашому військові з Уманщини та з Таращанщини наступають організовані повстанчі частини. Вони ось-ось подадуть нам руку.

Троцький дає наказ відводити червону армію на лівий берег Дніпра.

В Таврії Врангель теж б'є червоних—він наніс важку поразку XIII червоній армії та ударній групі, осередок якої складав корпус кінноти Жлоби. Врангель за літні операції взяв до полону 21.000 полонених, 106 гармат, біля 550 кулем. й велику воєнну здобич.

Оцінюючи ситуацію, начальник штабу південно-західного фронту полковник генерального штабу Петін подав доклад в Реввоенсовет, в якому він з дивною мужністю та одвертістю зазначає: „На фронті повний розвал, в тилу розруха. Влада совітів на передодні загибелі. Тому за всяку ціну—негайний мир на одному з фронтів“.

В Росії, як наслідок поразок на фронті та ненависти до комуністичної влади, почались заворушення (по Волзі,

на Кавказі та в козачих землях). Вільних резервів, щоб гасити ці повстання та підтримувати фронт вже у червоних не було. Насувалась катастрофа.

Влада совітів безумовно була на передодні цілковитої загибелі. Легенди про непереможність червоної армії і неможливість скинути більшовизм мілітарною силою розсіялись як дим.

Навіть Німці, що підтримували совітську Росію, почали орієнтуватись в бік буржуазних російських кол.

Таким чином більшовики були розбиті, до цього спричинилось, головним робом, єдинство зусиль їхніх ворогів і хиткість ґрунту совітської влади внутрі країни. (Хибна внутрішня політика і втручання політики в стратегію).

Поляки працювали в повному контакті з Армією У. Н. Р. Врангель, якого підпирала Франція, визнавши його, взяв на увагу помилки генерала Денкіна і шукав згоди з Українцями. Генерал Махров від російської армії в Варшаві вів пертрактації з Польщею.

Нарешті демократична група Савинкова в Варшаві порозумілася з Урядом У. Н. Р.

Словом, намічався і визначився єдиний протибільшовицький фронт, який і подолав їх та врятував Польщу від небезпеки.

Чекалося заспокоєння Сходу. Треба було і далі продовжувати спільну акцію.

Але... як в байці, ситуація раптом змінилася. Польща зупиняє переслідування і складає сепаратні умови з совітською федеративною Росією, не обговоривши жадних умов для своїх спільників, навіть не обмеживши перекидку з Польського фронту на інші червоних військ.

Фінал—відомий. Червона армія перекинула свої резерви з польського фронту й скинула в море Врангеля, і загнала за дрти до Польщі Армію У. Н. Р.

Червоні визнані Європою непереможеними і з легкої руки совітської печати прищеплена Європі та соціялістично-демократичним емігрантським колам шкідлива думка про неможливість скинути сов. влади мілітарною силою, спираючись на населення Росії, бо всяка інтервенція, мовляв, лише зміцняє сов. владу.

Як бачимо, червона політика в останній мент врятувала і червону армію і саму владу від загибелі.—Хоч і ціною великих територіальних жертв. Протибольшевики в апогею своїх успіхів знову роз'єднались і урятували сов. владу, випустивши мов би навмисно побіду з рук.

Висновки. Коротенький розгляд поданих нами історичних прикладів цілком стверджує ті тези, що вміщено на стор. 1-2 нашої статті. Основні засади застосування праці політики зі стратегією лишаються й до нині в повній силі. Але ж для нашої епохи світових війн, великих соціальних заворушень та палких змагань народів до створення національних держав—самовизначення—ще більшого значіння набирають методи, якими оперують головніші чинники боротьби, цеб-то політика і стратегія та їхні взаємовідношення.

В сучасний мент війни виникають з важливіших причин, вони є в більшості наслідком життєвих вимог народів. *) Структура сучасних держав (капіталістичний устрій) викликає необхідність широкого обміну продукції з цілим світом. Майже ні одна держава не може існувати без зовнішнього товарообміну. Одріжте, наприклад, Великобританію від її колоній і „цариця морів“ загине. Зараз конає в тяжких муках Германія, позбавлена колоній та російського ринку. Отже тепер значно більше, ніж в попередні віки, домінує над народами світу новий могутній чинник—економіка. Вона сушить голови державним мужам, урядам і цілому суспільству. Цей чинник могутче потрясає світом, він рішуче вимагає від стратегії та політики захисту своїх інтересів. **)

Крім того історія висунула на порядок дня й національне питання з його девізом: „в своїй хаті своя воля“. Однак крім ідеологічних прагнень до власної державности та до розвинення своєї культури треба зауважити, що в істоті національного відокремлення лежить та ж сама економіка (бажання творити цінності на користь свого народу, а не висискуючих, домінуючих націй). Тому то, а також з причин парламентаризму в розв'язан-

*) Це не є війни релігійні, або за персональні інтереси членів тої чи іншої династії, як подекуди трапилось раніше.

**) Затримка в товарообміні негайно спричиняється до безробіття та соціальних загострень в країю.

ні гострих питань війни й миру беруть тепер участь не одиниці (короли та їх міністри, як було раніше), а широкі верстви громадянства та представники нової держави світу—преси. В такому разі зрозуміло, що весь нарід бере жваву участь як в підготовці до війни, так і в самій боротьбі, бо ж він свідомо йде до неї.

Сучасна війна характеризується надзвичайним розвитком техніки, численних мільйонних армій,—бо на захист своєї країни повстає весь нарід,—впертістю боротьби та своєю довгочасністю й тривалістю. Таким чином сучасна війна є справжньою боротьбою на життя й смерть. „Горе переможеним“, як *metempe mori*, бренть в повітрі й примушує всі народи напружувати зусилля (розум, волю, діяльність й капітал), щоб бути готовими.

Таким чином перед політикою та стратегією стоять надзвичайно серйозні завдання, але ж вони тепер спираються на волю свого народу і крім того мають могутнього спільника—економіку. Хоч остання й вимагає захисту своїх інтересів, проте вона стає в допомозі своїй державі.

Тепер вже ведуть боротьбу за часів війни й миру три чинники—стратегія, політика й економіка. На коді всі вони працюють в повному єднанні і стоять на відповідній височині, тоді й лише тоді вони в стані навязати свою волю ворогам.

Накреслимо коротенько взаємовідношення політики і стратегії, як того вимагає сучасна світова ситуація, до економіки.

Мирний час. Підготовка до війни. Цікавий процес відбувається для визначення своїх правдоподібних ворогів і спільників. Економіка для того, щоб вільно розвиватися, творить цінності й добробут для свого народу, підносить перед політикою свої вимоги. Вона, наприклад, каже: нам потрібні нові ринки, зони економічного впливу, сировинці, нові запаси вугілля й нафти, на перешкоді до цього стоїть держава А чи ще й Б. Зі свого боку до наших багатств та певного клатку терену простягає руки держава В.

Політика, розібравшись в ситуації, визначає своїх еventуальних недругів і друзів і ставить завдання своїй стратегії.

Представники останньої, лідратувавши свої сили та оцінивши ворожі, висловлюють свою думку—чи зможуть вони сподіватися успішно виконати поставлене завдання чи ні, й що для цього потребується. Скажемо, необхідно зменшити кількість ворогів, притягнути до союзу міцного спільника, поступившись на користь йому своїми економічними інтересами, ба, навіть іноді частиною терену. Стратегія в цей відповідальний мент мусить одверто, з повною громадянською мужністю піднести свій голос, і горе тій політиці, як що не візьме його під увагу.*)

Нарешті повзято остаточне рішення і тоді починається творча діяльність. Політика складає сприятливу зовнішню кон'юнктуру, стратегія веде широку підготовку до війни. Між іншим, вона ставить певні вимоги своїм економічним чинникам, щоб вони склали план для забезпечення стратегії всіма засобами для довготривалої війни та переводили його в життя. Навіть тоді, коли бракує своїх засобів, виникає необхідність притягнути нових союзників, виключно з економічних міркувань.

Економіка починає працювати по всіх галузях, весь час узявши стратегічні вимоги. Вона скеровує відповідним чином частину своєї промисловости; використовує діячі науки для винаходу та розробки нових технічних засобів для потреб збройної сили та інше.

Настав час війни. Тоді акції провадить стратегія. Її вимогам скоряється весь край—все для війни: політика й економіка теж працюють, хожна в своїй царині, але ж ні в якому разі політика, щоб не було катастрофи, не втручається в операції і не впливає на стратегію. Вона лише їй допомагає весь час, шукаючи нових союзників, розкладаючи єдність ворожого фронту та інше. Економіка стає цілком до розпорядимости стратегії — перековуються рапа на мечі.

*) На нашу думку, крім політиків також і керівники німецької стратегії завинили перед своїм народом, що викликали найсильніші держави світу на боротьбу. Німецькі вожді були занадто самооптимістичні й не дооцінили своїх ворогів.

„A la guerre, disait Napoléon, tout est moral. Le moral et l'opinion font plus la moitié de la réalité“

D-r Gustave le-Bon. „Enseignements Psychologiques de la Guerre Européenne“. Paris. 1918.

ДУХ ЧИ МАТЕРІЯ?

1.

Велика Європейська війна, наслідки якої будуть ще довгий час відбиватися на житті народів, розгорнула блискучий малюнок значіння техніки. Вже початок війни з'ясував, що перевага в засобах технічних стоїть на боці Німеччини. Не кажучи про Росію, з її малим розвитком техніки, але ж навіть Франція та Англія (остання—крім флоту) не могли що до цього зрівнятися з Німеччиною.

Броньбанні форти твердинь, що вважались за зразок техніки, не могли протистати німецьким далекосяглим гарматам. З числа твердинь Західнього фронту, лише один Антверпен тримався 2 тижні, а решта (крім Вердена) впали за де-кілька діб. Одної міни, яку випускає підводний човен або накидає в морі мінний заслонитель, вистачає для того, щоби за кілька хвилин пустити на дно величезний лінійний корабель вартостю 30-40 мільйонів франків або океанський пароплав з тисячами людей. Вже в вересні 1914 року один німецький підводний човен протягом години знищує 3 англійські крейсери і цим підкреслює ту міць, яку має слабша німецька флота.

Повітроплавна німецька флота також виявляє свою могутність і вносить зміни не тільки в тактику, але ж до де-якої міри і в методи стратегії. Маневрування в день навіть в глибокому тилу робиться в безлісній місцевості

найже не можливим. Східне та південне побережжя Англії живе всю війну під загрозою нападу німецьких бомбометачів.

Задушливі гази, доки не вдалося налагодити боротьбу з ними, відчиняли Німцям цілі участки фронту.

Все це примушує ворогів Німеччини звернути з самого початку війни найпильнішу увагу на техніку та вжити всіх заходів, щоби піднести стан її до належного рівня. Як в Росії так і у Франції починають відкликати з бойових частин інженерів, техніків та фахових робітників і поширювати фабричне-заводську діяльність для потреб армії. В наслідок цього, після 4-хрічної боротьби, союзники досягають на Західньому фронті переваги в технічних засобах і Німеччину змушується до капітуляції. Отже здавалось би, що звідси логично мало б виходити, що ця перемога союзників стала наслідком переваги технічних засобів і що таким чином матерія взяла гору над духом, але ж такий вислід був би занадто швидкий. Не перемогла ж Німеччина з самого початку війни, коли вона була дужчою технічно, чи коли в квітні 1915 р. вжила в перший раз нове страхіння боротьби—задушливі гази; в раній же мірі не досягнули союзники перемоги на весну 1917 р., коли вони також мали нове збряддя боротьби—полоз (танк). Вони з успіхом використали цей останній засіб лише в час посліднього наступу 1918 р., коли Німці вже добре вміли з ним боротися. *)

Тому, зрештою, необхідно перевірити, чи дійсно перевага в технічних засобах цілком забезпечує перемогу, а чи може є інші, можливо, могутніші чинники успіху.

2.

Беручи перевагу технічних засобів і залежну від неї швидкість мобілізації (густа сітка залізниць) за підвалину плану війни з Росією та Францією, Німеччина вважала, що знищить воєнну силу Франції в можливо короткий час, поки Росія лише спроможеться закінчити свою мобілізацію. Вивести з гри одного супротивника, а потім вже подолати другого—от цього вимагало осередне становище Німеччини (боротьба по внутрішніх операційних лініях). Що ж до

*) В жовтні 1918 р. одна німецька гармата знищує протягом дня 38 танків.

Англії, то Німеччина могла сподіватися, що ця держава лишиться при своїй попередній системі—використовувати перемоги одних та поразки других.

Несподіваний для Німців героїчний відпор нечисленого бельгійського народу вносить з перших ж кроків війни затримку в виконанні наміченого плану. Марно губиться час, остільки дорогий при спіранні на засаду несподіваності, але всеж через місяць після оголошення війни німецькі розіди знаходяться за 1-2 переходи від Парижу. Уряд готується до залишення столиці, яка охоплена панікою.

Англо-французька армія, яка в битві при Монс-Шарлеруа не витримала навали ворога, що був дужчий числом та технікою, поносить часткову поразку. Протягом 10 діб Німці безупинно розвивають успіх і, здавалось би, що план їхній має здійснитися і що Французам готується новий Седан. Але ж починається маневр французької армії і розгоряється битва на Марні, одночасно з чим Росіяне наступають в Східню Прусію. Битва на Марні врятовує не тільки Париж та честь Франції, але ж визначає напрям всього бігу операцій на Західньому фронті.

Програвши битву на Марні, Німці змушені були перейти до затяжної війни, витримати яку, при своєму центральному положенні, вони не мають змоги. Таким чином, могутність технічних засобів зіткнулася з другим могутнім чинником—волею супротивника й понесла поразку.

3

Історія життя народів не має за своє завдання займатися виключно описом війн, але ж в більшій своїй частині вона занята якраз ним, бо саме життя народів уявляє з себе певні етапи боротьби, які розділяються переможками спокою.

Причини війни мали найрізноманітніший характер, але ж мета війни могла бути досягнена при тій лише умові, коли була переможена не матеріально-технічна сила ворога, а щось нереальне—тоб то його воля. Тільки той народ, у якого (через ті чи інші умови) не вистачило сили волі для продовження боротьби, міг вважатися за перемо-

женого й лише в такому разі переможець міг вважати себе за дійсно такого й використувувати перемогу.

Народи, котрі не задоволені з своєї території чи зі інших умов життя й бажають поширити свою владу на чужі країни, в останні часи звертали саму пильну увагу на техніку всенної справи. Вони шукали в ній могутнього засобу для досягнення перемоги, бо не даремно кажуть: „Здивувати—це перемогти.“ Але ж є така умова, без якої технічні засоби не приведуть до бажаних наслідків і ця умова—сильна воля. Не можуть бо технічні засоби самі з себе дати перемогу такій армії, яка вихована в дусі засліплення технікою й дух якої (а рівно й дух народу, до якого вона належить) не виховані у відповідному напрямку. Тільки та умова, що за могутньою технікою стоїть не менш могутня воля, дає ряцію на перемогу, але ж остаточно не забезпечує її. В решті решт перемога буде на тому боці, де буде дужча воля, незалежно від того, чи була ця сторона дужчою технічно чи ні. Без сумніву, що перевага технічних засобів полегчує досягнення перемоги, але ж сама в собі не забезпечує її.

Таким чином, забезпечивши собі перевагу з матеріального боку всенної справи (за винятком того випадку, що війна затягнеться на довший час). Німці не звернули належної уваги на ту силу, яку уявляє з себе дух народній. Маленька Бельгія, територія якої була майже цілком опанована ворогом, не згодилась визнати себе переможеною. Також Франція, міць національного духу якої розхитувалась, починаючи з 1870 р., боротьбою партій, захоплених пацифізмом, забула перед погрозою війни свої хатні сварки й об'єдналась в одному бажанні помсти за пролиту кров та знищені краї. Навіть Англія зрадила своєму віковичному звичаю—використовувати сварки на континенті—і дала 2 мільйони добровольців. Що ж до Росії, то вона могла протиставити ворогові майже одну тільки силу духу, коли з'ясувався цілковитий брак рштунку.

При такому звороті справи Німеччина зі своїми могутніми технічними засобами не могла вже сподіватися на перемогу, а мусила про те лише дбати, як би зліквідувати війну з можливо найменшими для себе втратами.

Пригадаємо походи великих полководців та задамо собі питання: оскільки слава їхніх чинів залежала від високого (для того часу) розвитку технічного? В якій мірі Олександр Македонський спирався на міць технічних засобів, та чи була його фаланга дужчою від бойових слонів перського царя? Але ж могутня воля Олександра та його військовий геній, спираючись на певність війська в своєму вождеві та в неминучій перемозі—ці чинники морального порядку давали на слабу волю супротивника й убивали у нього надію на успіх.—Чи Ганнібал в поході на Рим, загубивши при форсуванні Альпів майже всі свої технічні засоби, був дужчий що до цього од Римлян? А та римська кіннота, що загинула при Каннах, чи була вона гіршою від війська, яке набрав Ганнібал з переможених народів, бувших союзників римських? Не царемно ж Римський Сенат дякував Варрона, який програв бій при Каннах, за те, що він „не втратив надії в можливість визволення батьківщини“. Цей приклад яскраво свідчить, як ліпші люде держави, рахуючись з авреолом, який мало імя Ганнібала, цінити в своєму вождеві ту величність духа, без якої не можлива перемога над ворогом.—Чи варвари, які залляли кровю Європу і зруйнували Римську імперію, мали б успіх в боротьбі з культурнішими народами, що володіли ліпшою військовою технікою, коли б дух їх був слабший, гніж дух народів, що стали вже на шлях упадку?—Беручи ж приклади з близького до нас часу, ми бачимо, як босе та напіводягнене військо Директорії доконує дивовижних учинків під керуванням Бонапарта і, навпаки, його ж загартоване в боях військо гине в боротьбі з гірше забезпеченим військом Іспанії та Росії... Уже за нашої пам'яті слабша числом та навіть і гірше озброєна японська армія дає в боротьбі з далеко дужчою російською армією приклад того значіння, яке має дух армії, т. т. дух народу.

Аналізуючи таким чином приклади військової історії з боку виявлення в них значіння волі, ми бачимо, що об неї розбивалася технічна частина військової справи навіть в тих випадках, коли керування було в руках таких майстрів військової справи, як Наполеон...

Ще досвід війни з Японією звернув загальну увагу на могутню роль воєнної техніки, але ж використання цього досвіду було трохи однобічне. Не було звернуто належної уваги на ту моральну силу, яка мусить керувати технікою й направляти її у відповідній спосіб. Те ж повторюється й з першими здобутками досвіду Реливої війни.

Вже, починаючи з кінця 1915 року, штаби були заснапані брошурами, які навчали найновіших методів траншейної війни з її численними технічними засобами (яких здебільшого не було, а коли й були, то в „дитячій“ пропорції). Але ж та траншейна війна, до якої перейшли обидві сторони, не відповідала намісам ані жадні з них. Не могли ж Центральні держави примусити ворога цими траншеями до миру, рівно як і держави Антанти не мали змоги залякати в цей спосіб ті краї, що їх підбила Німеччина. І лише тоді, коли залізна воля полководця повела маневр з рішучою метою зламати волю супротивника, лише в той час була використувана вся могутність технічних засобів, але ж знову також як чинник політичний, але не рішачий.

Яку ж роль можливо намітити для техніки зараз, після досвіду Великої війни, щоби при розв'язанні питання уникнути псмилкєвої однобічності?

Кожного разу, як тільки техніка робила значний крок наперед, то це вносило зміни в методи тактичні, а в де-якій мірі—й у методи стратегічні... Але ж є ті засади воєнної штуки, які старі, як світ, і не залежать од змін техніки. Певне додержування цих засад майже гарантує перемогу, а їх порушення їх незмінно приносить поразку. Більшість команд-ого складу всіх армій ці засади добре знає, але ж їх мало тільки знати, а треба ще й уміти своєчасно вживати.

Головна засада керування військами полягає в умінні направити всі зусилля до одної виразної мети. Тому, як в стратегії так і в тактиці, не можливо виконати операцій-

ний (чи бойовий) план при відсутності сильної волі. Причина цього полягає в тому, що операція (чи бій) уявляє з себе таку стихію, яка складена з небезпечностей та випадковостей, що лише присутність сильної волі може, подібно, як стерном, направити сокушність зусиль до одної ціли—перемоги.

Між тим, як до війни, так протягом її й зараз, вже після скінчення її, помічається повне засліплення технікою і змагання перенести на неї центр ваги всенної справи. Наколи б це було можливо, то ми дали б кожному козакові кулемета, а до пішої чоти додали б батарею. А де ж здобути риштунок для такої кількості гармат, коли на Західньому фронті за кілька днів бою витрачалось вже мільйони риштунків? Для майбутньої війни необхідно готувати запас в сотнях мільйонів гарматних риштунків, а мушкетні патрони треба буде рахувати на мільярди. Де хоронити ці величезні запаси риштунків, бо від вибуху склепів, у яких вони хороняться, можуть зникати цілі міста? Який малюнок уявить з себе тил армії, де буде безперестанний рух цілої тисячі ріжкоманітних возів для підвозу снарядів?

Нарешті, яку здатність до маневрування буде мати армія, так добре заосмотрена? Вже зараз можливо уявити собі таку армію. Вона, як грізна хмара, розгорнеться на кордоні, почне наступ і в першому бою може здобути блискучу перемогу, з'окрема над ворогом, що не встиг ще закінчити мобілізацію. Вона зробить сильне всажіння, але ж тільки на слабшого ворога. Велика роль припаде в перших боях на маси танків, літаків та дирижаблів, але ж велику силу їх буде знищено в цих же перших боях і треба гадати, що закінчувати війну буде людина, а не технїчні засоби. А людина—раб звичаю й до всього призвичається. Народ, армія якого не втратить сили духу після кількох поразок і який згодиться загубити тимчасово частину своєї країни, ще не є переможений. Він втягне ворога до затьяної війни, із якої й вийде переможцем, бо засоби техніки, як і все, що належить до матерії, мають певну межу, а сильна воля—безмежна. Тому то техніка й мусить бути помічним засобом, який відповідає маневровій здатності армії та ні в якому разі не сковує цієї здатности.

Щенеприйшов той час, коли овецька геть поруч з вовком та коли можна буде перекувати все залізо та сталь на знаряддя різниче. Але ж не можна також, всупереч цьому, обернути ці всі метали на вироб смертельної зброї та для цієї мети пристосувати всю світову промисловість. До цього логично прагнуть всі ті, хто не звертає певної уваги на значіння сили духу. Між тим це все йде всупереч законам природи й тому треба чекати, що з'являться нові варвари, які зметуть цивілізацію, що опинилась в суточках, та на її руїнах одсвяткують ще раз перемогу духу над матерією. В гонитві за перемогою технічних засобів народи мусять дійти до певного виснаження, *) а між тим, щоб здобути перемогу над ворогом не є конче необхідним бути абсолютно дужчим од нього. Перемогу здобуває той, хто на рішучому пункті та в рішучий мент буде дужчий од свого супротивника, а це досягається не через загальну перевагу в числі, а через здатність до маневрування. Ця ж остання, з свого боку, не можлива для війська, перевантаженого технічними засобами, морально ж вихованого на тому жибному методі, що техніка завойовує, а ціхота—тільки закріплює те, що здобує технікою.

Тому треба, всупереч цьому, вважати, що та армія, в якій різні рсди війська не гноблять, а доповнюють оден одного та яка вихована під тим впливом, що перемога здобувається не через механічне чашчення собі подібних, а через згоду покласти своє життя для осягнення перемог, — то така армія, могутня гармонією своїх складових частин і здатністю до маневру, буде гарантована від лихих несподіванок. Про організацію такої армії мусять зокрема подбати ті народи, які переживають ще період хліборобський і для яких нема реальних можливостей рахувати на забезпечення армії десятками тисяч танків та літаків.

Такі народи мусять мимоволі обмежувати себе в матеріальних засобах і звертати певну увагу на піднесення

*) На прикладі з Німеччиною можна бачити, що не так легко стягнути назов зтрати, що спричинилися од війни.

духа армії та на маневрову здібність її. А для цього є
конечним:

1) Єдина воєнна доктрина, яка шляхом безупинної праці мирного часу проведена в життя згори до самого низу й тримає підготовку її на належній височині.

2) Належне навчання та підготовка командного складу в душі єдиної воєної доктрини. Без цього не можливе обопільне розуміння та визвілі проявлення ініціативи.

3) Належне навчання та виховання підстаршин і козаків.

4) Заосмотрення армії всіма засобами воєної техніки, але ж в повній гармонії з її кількістю, аби не було перевантаження.

5) Завчасне виховання в сем'ї та школі, щоби ряди армії поповнювались не людьми різних клас, часто—густо ворожих оден до одного, а рівновартними громадянами єдиної держави.

Коли на допомогу армії, що збудована на перелічених вище засадах, прийде відповідна державна політика, то вона збільшить її силу потрібними союзними договорами. Така армія, при належному керуванні, зможе певно захистити свою державу, бо сила її духу та організація будуть ґрунтуватися не на матеріяльних, але на непоборних моральних чинниках, без яких не можлива перемога.

2 грудня 1921 р.

Каліш.

В. СІГАРІВ.

Генерального Штабу Генерал-Хорунжий.

ЗНАЧІННЯ МУШКЕТНОГО ВОГНЮ ТА ВМІЛІСТЬ ВЛУЧНО СТРІЛЯТИ.

В житті народів завжди були й будуть повставати такі питання, яких не в силі розв'язати навіть сама прониклива дипломатія. Такі питання може розв'язати лишень одна війна.

Справедливо виграно війну, чи ні—це інша річ, але ж спірне питання розв'язане на користь того, хто її виграв. Переможеному приходиться тоді підлягти не лише в спірному питанні, але ж виникає багато інших вимог, виконання яких переможеним примушує його часом на протязі цілих десятків літ інтенсивно працювати, щоб піднятися до того стану, в якому він перебував перед війною; а часом переможений і зовсім занепадає.

Війна завжди була і буде питанням існування народу.

До неї необхідно готуватися з повною енергією, щоб не бути заскоченим.

Підготовка до війни вимагає додатного рішення самих ризиксманітних і надзвичайно складних питань: треба підготувати армію й бойця, треба витратити багато сил і засобів.

З менту оголошення війни настають нові, також дуже складні, періоди, які відбуваються в державі з величезним напруженням та поспішністю—це періоди мобілізації і зосередження своїх бойових сил на визначених у всенному плані районах.

Далі йде бій.

Бій таким робом і являється тим рішачим ментом, до якого вдалися держави в своєму слорі.

В свою чергу бій має й свої складові елементи: 1) наступ, 2) удар на багнети і 3) переслідування.

Тут першу роль грає удар на багнети; наступ—це підготовка до цього удару, а переслідування—докінчення його.

Удар на багнети триває хвилини, навіть секунди; цей рішачий мент—мить. Щось змінити, підготувати, ще щось зробити в мент самої сутички вже не можливо.

Наколи ж так, то питання про підготовку цього менту набирає дуже великої ваги і через те в підготовчому періоді треба вжити всіх заходів, щоб забезпечити успіх удару на багнети в повній мірі.

Які ж засоби приводять до цього?

До них належить віднести: 1) несподіванку, 2) вогонь і 3) маневрування.

Найкращим треба рахувати несподіванку; але ж це не завжди можливо. Тепер, коли існує повітряна розвідка, підготуватися та підійти до ворога несподівано майже не можливо. Несподівано можна ще чинити невеликими частинами, використовуючи темряву та складки місцевості; але ж ударити, припустимо, цілим курінем уже надзвичайно трудно. Що ж до більших частин, як полк, бригада, то несподівані напади такими частинами виняткові, не кажучи вже про дивізію або корпус.

Маневрування має на цілі поставити в вигідне положення своє військо, краще його вгрупувати, щоб було зручно вести бій. Його треба розглядати як взагалі підготовку до бою.

Отже звичайним і прямишим підготовчим засобом до рішачого менту—удару на багнети—є вогонь.

Вогонь і удар на багнети, куля і багнет так тісно зв'язані поміж собою, що відокремити їх в звичайному бою піхоти не можливо.

• Надто зросло значіння вогню за останні часи, коли на полі бою з'явилися кулемети, скорострільні гармати та мушкети. Кінець минулого і початок сучасного віків

з погляду оцінки вогню пішли дуже далеко—вогню надавалося навіть рішучого значіння, а де-які народи, як прикладом Німці, Японці, виховували свої армії іменно у цьому напрямку; багнет в них займав другорядне місце. Захоплення вогнем пішло так далеко, що один час в военній літературі студювалося питання про вивчення кінноту стрільби з коня.

Досвід Російсько-Японської війни однак витверезив як Німців, так і Японців, бо довів їм на ділі повсякчасне значіння багнета.

Тільки що скінчена Світова війна—війна народів—може бути яскравим для нас прикладом надзвичайного значіння арматного і кулеметного вогню. Мушкетний вогонь зайняв друге, а то навіть третє місце.

Причиною цього треба до певної міри рахувати з одного боку той широкий розмах, який виявився з обох сторін в провадженні бойових чинів, коли з легкої руки Німців на полі бою ставили гармати найбільших калібрів, до славнозвісної „Берти“ включно; з другого боку прагнення поразити ворога „чемоданами“ з великих віддалень і відроджена через те фортифікація, що стала застосовувати бетон і залізо, як нормальні засоби закриття навіть в польовій війні.

Проти таких закрить мушкетний вогонь безумовно не дійсний; але ж на третє місце він одійшов не з цих причин, а лише через те, що піхота не вміла стріляти.

Значіння арматного вогню в перший період боїв минулих при прориві фронту, як і в дальших наступових операціях після прориву було дуже велике, але ж на долю мушкетного вогню залишається ще велике та серйозне місце—це підготовчий до атаки період перед проривом, коли арматний вогонь переноситься на дальші цілі, з огляду на близькість атакуючих до пунктів атаки, і після прориву, коли фактично бій розпадається на тисячі дрібних боїв за тисячі різних місцевих предметів, бо арматний вогонь так дробитися не може, а ще частіш з огляду на небезпеку обстріляти свєіх. Роля мушкетного вогню в ці періоди колосальна. Однак весь тягар цього вогню н дав на кулемети; мушкетна стрільба справляла лишень шум, тріс-

котню і підносила нерви—від неї не було жадної користі.

Значіння мушкетного вогню, не дивлячись на масу арматн і бетонову фортифікацію в минулій Світовій війні, було колосальне. Бо ж окрім тих чинів, де без арматн далеко не підеш, було ще багато таких великих і малих, в яких сприятливий кінець залежав виключно від мушкетного вогню.

Значіння цього вогню тепер, в період після Світової війни, особливе: Світова війна була наслідком колосального напруження цілих десятиліть, а навіть півстоліть для найбільших і могутніх держав світу, ще й до того об'єднаних в союзи. Лише така довга підготовка всіх засобів цілими народами могла дати їм змогу зібрати потрібні величезні запаси. Праця стількох літ пішла в повітря. Зібрати це все знову в недалекому майбутньому за життя сучасного покоління природно не можливо, не можливо як з погляду злобування необхідних матеріальних засобів для війни, так і з погляду витрати фізичних і моральних сил народів.

Нові держави, що виникли на руїнах старих імперій, не можуть провадити війну в таких розмірах, як це ми бачили, бо на це їм бракує засобів. Цих засобів бракує навіть тим великим державам, що зберегли свою цілість. І з огляду на ті внутрішні політичні заворушення, які ще й досі відбуваються в великих державних, малі держави не можуть розраховувати на велику бойову матеріальну підтримку з їхнього боку.

Отже, майбутні воєнні чини будуть мати безумовно характер звичайних польових боїв, в яких мушкетний вогонь гратиме надзвичайно важливу роль.

Огонь піхоти, що не давав належних наслідків в Світовій війні майже загубив своє значіння. Появлення на полях бою кулеметів притягло до себе всю увагу—кулемет ніби кудись відсунув мушкет. Формування кулеметних частин, виділення туди кращих людей—стало звичайним явищем. Конечність мати як найбільше кулеметів стала спільним для всіх гаслом. Отже здється, в цій сфері трапидоса одне зі звичайних непорозумінь—захопившись частковим, забули про загальне. Звичайно, кулемет зброя поважна, значіння кулеметного вогню дуже велике, але як не треба

загубати, що центр ваги успіху в бою завжди лежав і лежатиме на піхоті і що кулемет додається до піхоти не для зміцни її, а для зміцнення її вогню. Звернувши всю увагу на кулемет, забули про належну підготовку стрільця, що спричинилося до надзвичайної втрати бездатності армій.

Це негування підготовки піхотного бойця, яко стрільця, спричинилося до того, що мушкетний огонь загубив своє значіння. Силу його можна порівняти з силою вогню часів Фридриха Великого і тому не дивно, що ми являємося свідками, як все більше зростає значіння кінноти. Дійсно, чим можна пояснити розгулювання цілими місяцями кінноти Мамонтова в тилу большевиків в кінці 1919 р., або господарювання кінноти Буденного в тилу Поляків в липні 1920 р; чим, взагалі, пояснити легкість, з якою тепер можна кіннотою прорвати фронт у всякому пункті? Тим, що противникові бракує належного мушкетного вогню. Справді, варто пішій частині обсадити лісову облямівку, околицю села, або хоть звичайний шанець, щоб своїм влучним вогнем і близько не підпустити кіннотчика, нахабного тільки через невміння піхоти стріляти.

Піхотний вогонь є сила, що має колосальний вплив на чисто бойові властивості кінноти: влучний вогонь піхоти зменшує бойові здібності ворожої кінноти і навпаки—значіння кінноти зростає, коли вогонь противника замало дійсний. В тім то й річ, що піхота, яка не вмє стріляти, не розуміє всієї сили своєї зброї і через те, що бачить її некорисність, тікає від де-кількох ворожих кіннотчиків. Лише через погану стрільбу піхоти ставали можливими ті часті напади близька, якими відзначаються бої останнього часу.

Зараз увесь тягар огневої підготовки покладено в піхоті на кулемети. Але ж кулемети пожирають велику кількість набоїв, потребують обозу; кулеметів не дуже й багато, та й не можливо часами мати кулемета під рукою в той момент, коли треба обстріляти ворога. А мушкет є в кожного, завжди готовий до бою, лишень уміти з нього користуватися... А вміння—як раз—і нема.

Та армія, яка найскорше відновить у себе значіння мушкету, як огневої зброї, буде мати колосальну перевагу над сасім противником.

Вміти влучно стріляти—це для піхотинця все. Добрий стрілець—сильний морально; він знає собі ціну, вірить в свою зброю—ось спробуйте до нього наблизитися і взяти його.

Сильний окремий боець—сильна ціла піхотна частина. Така піхота буде підперта по вартості гідними гарматою та кіннотою; отже вся армія буде тим іменно міцним організмом, для якого нарід поклав усі свої сили і від якого чекатиме виконання покладеного завдання. Навпаки, погано підготовлена до стрільби піхота не посідає стійкості; окремі героїчні вчинки її сподвижників—армати і кінноти можуть дати лише часткові перемоги. В остаточному результаті через заслабу підготовку головного роду війська—піхоти, в огневій її чинності—буде загибель усїєї армії.

Отже тепер питання, як досягти влучної стрільби.

Вправна стрільба з мушкету—справа надзвичайно тонка й трудна.

Стріляти з гармати чи з кулемета без порівняння легше, ніж із мушкета.

Річ в тому, що вправна стрільба складається з двох елементів: наводки й спускання вдарника. Ці два елементи в гарматі і кулеметі є два окремих чини; в мушкеті вони зливаються в один.

Гармату націлює окремий наводчик; він має для цього різні прилади, як-то панорамний приціл, що дає змогу навіть далекі предмети бачити ясно; він має помічника, який виконує грубу наводку через пересування хоботу; крім того досить різних мікрометричних приладів, що дають змогу націлити гармату ідеально точно. Самий стріл робить окремий числовий, який може й не знати, куди націлено гармату.

В кулеметі наводить і стріляє один чоловік, але ж самі хвати до націлювання і стрільби відокремлені. Тут націлювання (наводка) також робиться за допомогою різного механічного приладдя. Після націлення кулемет закріплюється нерухомо. Щоб стріляти, треба лише в відповідній мент натиснути на спускову головку.

Арматчик як і кулеметчик після націлення своїх машин можуть залишити їх в такому стані на необмежений час, не боячись, що наводка зміниться. Для арматчика весь процес стрільби відбувається в скритому від ворожого зору місці, так що робота його спокійна.

Нічого подібного з пілотинцем.

По-перше, мушкет в руках не є щось нерухоме, як гармата чи кулемет в мент стрілу,—навіпаки стрілець і мушкет творять, так би мовити, систему, що перебуває в стані постійного руху, навіть підчас стрільби ліжка з підпори, через дихання та кровобіг, мушкет має коливання в плечі стрільця і тому мало того, щоб ідеально націлити, мало, щоб ідеально спустити курок,—щоб зробити влучний стріл треба вміти вхопити іменно той мент, коли мушкета точно наведено в ціль, бо інакше стріл буде неправильний.

При стрільбі з іншого становиська ця трудність збільшується в кілька раз. Саме виконання стрілу відбувається на очах і під вогнем ворога—це дуже хвилює стрільця і безумовно збільшує трудність сполучення точної наводки зі спустом курка.

Крім того є ще одна данна, як властивість самого мушкету,—вона безумовно понижує точність стрільби,—це довге спускання курка.

В той час, як по суті стріл із мушкету складається зі сполучення прицілювання і спуску вдарника на одну мить, спуск курка тягнеться порівнюючи довго.

Мисливські рушниці не мають довгого спуску, навіпаки там спуст дуже м'який; там досить самого незначного натиску, просто диткнення пальцем і курок спущено. Недарма спостерегаємо випадки, коли добрий стрілець спликує свій спуст, щоб зменшити його довгість.

Мабуть багато можна доводити на користь довгочасного спускання, але ж всетаки всі вони будуть суперечити основній засаді стрільби з мушкету, саме: сполученню в мить менту точного прицілювання з ментом спускання вдарника.

Де-хто говорить, що, пристосувавшись до довгочасного спуску, можна тримати його наготові так, щоб спустити в останній мент, цеб-то в мент точного прицілювання. Так,

добрі стрільці звичайно так і роблять. Але ж річ у тому, що вгадати, коли саме треба припинити натискування на спуст, що в наступну мить, коли потрібно, вже був спуск — не можливо і часто густо трапляється, що коли вже мушкета націлено, далше натискування на спустовий гачок стрілу не дає і самий мент спуску ще далеко. Буває навпаки, натискуєш на спуст, щоб наблизитися до кінцевого менту, а тут стріл—мушкета ще не націлено.

Пригадую, що одним з аргументів за довгий спуск, коли виготовлювався сучасний мушкет *), було, що стрілець малокультурний і що палець його остільки цупкий, що деякі не відчувають менту доторкнення пальця до спустового гачка, і щоб уникнути, з одного боку, шарпання за спуст, з другого несподіваного стрілу від натвску нечутливого пальця, то вирішено зробити спуск довгий.

Можливо, що це так, але ж засаді точного стрілу це шкодить.

Зараз з цим довгим спуском рахуватися треба, але ж в майбутньому при виготовленні мушкетів поправку в цю справу внести треба.

З наведеного бачимо, що суть піхотинської стрільби полягає в тому, щоб курок спустити в той мент, коли мушкета точно націлено в точку прицілювання.

Зовсім не хочу сказати, що попереднім я винайшов Америку, але ж намагаюся, щоб засада влучного стрілу: одночасність сполучення точної наводки і спуску курка—була втілена в кожного стрільця, щоб це пройшло йому в мозок і в душу. Мушка буває націленою в ціль на одну мить; спуск курка є теж мить—ці дві миті треба сполучити в одну.

Наколи ми звернемося до „Направи“, на якій вчилася вся бувша російська армія до 1917 р., то про стріл там знайдемо наступне: „для стрілу (по команді або без команди) плавно натиснути вказуючим пальцем на спуст, затримуючи віддих і про-

*) Річ звичайно йде про російський 3 лін. мушкет.

довжуючи стежити за положенням мушки. Разом з тим рештою пальців правої руки щільно тримати шийку ложі і мушкет в плечі*.

Про суть переведення стрілу і згадки нема.

Остання „Направа“, що вийшла вже підчас революції, усталює більш правильне поняття про стріл, але ж настирливості у впровадженні в життя цього засадничого правила влучної стрільби нема. Це правило ніби вбирається, замазується наватком тих вимог, що там викладені і часто правила випоготови, прикладки настільки займають учня і вчителя, що часу і вміння звернути увагу на головне вже бракує.

Треба справедливо сказати, що в „Направі“ техніка навчання стрільби розроблена дуже гарно, але ж треба налягти на те, щоб кожний стрілець зовсім свідомо зрозумів суть переведення самого стрілу, а саме: моменту спускання ударника в ту мить, коли прицільна лінія наведена в ціль. Це і лише це є основою всієї науки. Незначне ухилення від цього правила, саме значне відхилення прицільної лінії в який будь бік— і влучного стрілу вже не буде.

Що до окремих випадків, як напр. стрільба на близькіх і віддалених, по великих цілях, то тут звичайно можливі „допуски“, бо незначні хитання мушкету не виводять прицільної лінії з великої цілі і куля влучає. На середніх же віддаленнях або далеких, на погляд стрільця ніби саме незначне, на волосинку, відхилення прицільної лінії від точки прицілювання збочує кулю в місці цілі на аршини, навіть сажні, це б то засада влучного стрілу знову набирає свого значіння.

Щоб навчити піхоту стрільби, треба затратити багато часу; я б сказав, максимум з часу, призначеного програмом на підготовку піхоти, через те, що стрільба є самий головний розділ в програмі навчання. Збільшення часу навчання стрільби за рахунок іншого розділу програму навчання, крім виховання, менше небезпечно, ніж навпаки.

Лише та частина, яка вміє добре стріляти, страшна ворогові.

Частини, яким доводилося підчас Світової війни мати до діла з Австрійцями з Тироля, добре знають, що таке

гарна стрільба. Життя в шанцах ставало інше—нікто не смів, як говориться, носу випунути зга насипу, бо влучна куля тирольського стрільця чатувала на такого. Бої з тирольськими частинами давали дуже значний відсоток втрат від мушкетного вогню і те, що можна було робити з іншими частинами Австрійців, коштувало великих втрат причинах проти Тирольців—з ними билися неохоче.

Які існують способи, щоб навчити вмілої стрільби—вказати важко; це залежить від багатьох часто суто індивідуальних властивостей учителя і учня.

Насамперед, звичайно, необхідно, щоб учитель сам добре вмів стріляти; такий учитель дасть багато технічних тонкощів, яких незграбний учитель навчить не розуміє.

Потім над кожним стрільцем треба попрацювати окремо, бо треба брати часто під увагу особисті властивості кожного; спосіб навчання цілими рядами треба вважати за безумовно шкідливий.

Крім правильної постановки підготовчих до стрільби вправ, добрих наслідків можна досягнути від стрільби бойовими набоями, а не через побільшене клядання замком. Необхідно через те негайно переходити до стрільби дійсними набоями, коли стрілець в підготовчих вправах вже набув уміння сполучати прицілювання зі спусканням курка, а не чекати для цього якогось відповідного часу (таборної збори).

Стрільбу бойовими набоями треба організовувати при всяких умовах, навіть на близькі віддалення—80-100'; хоч примітивний тір треба для цього збудувати; відкинути острах перед тим, що якась дурна куля перелетить і наробить своїм дзизчанням сполоху серед населення.

Лишень стрільба бойовими набоями виявить причину лихої стрільби—і в переважній більшості цією причиною є: невміння сполучити менту спускання вдарника з миттю наведення мушкету в точку прицілювання. Стрілець в касарнях може прекрасно наводити, вміло робить трьохкутник, нарізно вміло спускає курок; при перевірці в дзеркало або в ортоскоп він сполучає спускання курка з прицілюванням добре, але ж лише

бойова стрільба може виявити, чи є він добрий стрілець. Бувають випадки відворотні—при перевірці стрільця через прилади мушкет в його руках танцює, встежити за ментом спуску курка не вдається, і здається, що буде з нього лихий стрілець—а він бойовими набоями б'є майже без омажу; цей на ділі довів, що зрозумів суть стрілу.

Ні до чого в житті не можна добре застосувати вислів „лови мент“, як до стрілу; але ж підчас навчання необхідно, безумовно, налягати не на те, щоб стрілець „ловив мент“, а на те, що не можна спускати курка, коли прицільна лінія відхилилася від точки прицілювання хоч на волосинку.

Щоб переконати стрільця, що треба вміти не лише добре прицілюватися й спускати курок, але ж і спускати його в часно, можна вжити наступного: посадити стрільця за стіл до пристрілки мушкетів і дати йому вистрелити з підпори цілу обіймицю в велику ціль на 150-200' і щоб він прицілювався при всіх п'яти стрілах в одну і ту саму точку, ясно намальовану на ціль; потім підійти з ним до цільні відмітити дірки. Стрілець бачить сам, як він порозкидав свої кулі. Посадити його знов за столик і роблять так—стрілець лише прицілюється, а курок спускає сам учитель в той мент, коли йому стрілець скаже, що мушкета націлено. Знов ідуть до цільні та відмічають п'ять нових дірок. Ця спроба буває кращою по кучності і зніж перша. Втретє посадити стрільця і щоб він знову сам вистрелив п'ять куль—наслідок буде вже кращий ніж у перший раз. Може прийдеться сісти навіть самому вчителеві і п'ять раз прицілитися, примусивши учня спускати курок, коли мушкета наведено—результат показати стрільцеві. На протязі цілої такої вправи треба робити відповідні роз'яснення, щоб виявити і роз'яснити стрільцеві те, чого він не знає або не розуміє.

Хоч вправа ця вимагає багато часу, але ж стрільцеві вона наочно доведе, що не мушкет є виною лихої стрільби, а лише він сам.

Іноді буває, що стрілець боїться стрілу, але ж найчастіше через невиконання умови: вміле сполучення менту точної наводки з вчасним спусканням курка.

Нехай не страшить учителя довгочасність такої вправи, бо її треба пристосовувати лише до лихих стрільців.

Стрільбу бойовим набсем починати обов'язково ліжма з підпори і щоб стрілець старався влучити в ту точку, куди влітається тор (траєкторія) в залежності від віддалення, пам'ятаючи, що в межах постійної установки мірника точка влучання буде завжди вище від точки прицілювання—стрілець це повинен знати твердо. Перед стрілом опитати стрільця, куди він націлюється і куди має влучити.

Ціль повинна бути маленька, приміром голова людини, або навіть її верхня частина, надіплена на великому щиті, щоб стрілець добре бачив всі свої влучання; що менше віддалення—то менша й ціль: на 100^г пуделко від набоя, наприклад.

При перших бойових вправах можна давати і більші цілі (на 100^г голова людини), щоб стрілець бачив, що він може влучати—це збуджує в нього настрій.

Кожний стрілець мусить знати бій свого мушкету, а це можливо лише при стрільбі бойовими набоями. Спостерегається таке явище: добрий стрілець ніколи нікому не дасть свого мушкету, навіть і не дуже доброго по своїх бойових властивостях, але ж він його вивчив і не змінить на доброго. Добрий стрілець свій мушкет любить так, як кіннотчик любить свою шаблю, арматчик свою гермату.

Просто злочинне відношення до мушкету зараз спостерегається в пореволюційних арміях, а то через те, що мушкет перебуває в руках людей, які не вміють стріляти і не мають від нього користі.

З життя ж бо всім відомо, що дитина, приміром, не розуміє значіння якої будь цінної книжки і рве її для того, щоб зробити собі кораблика або пуделко: зате береже якусь казочку—з нею вона спить, вона для неї коштовна, бо вона знає її зміст.

На початку Світової війни російський салдат при наступі в більшості кидав свою лопату, як цілком, на його погляд, річ непотрібну. А коли потім противник закидав його набоями і він переконався, що єдиний спосіб віц них захватитися,—це закопатися в землю, то він вже беріг її, а були такі, що й по дві носили. Тоді вже лопата не здавалася

зайвою і салдат переконано говорив: „Як же можна, без лопати? — Ніяк не можна“.

Таке саме відношення до мушкету людей, які стріляти не вміють—для них це просто тягар.

Та ж причина—невміння стріляти—виявилася і через немилосердну величезну витрату набоїв для стрільби на вітер, що приходилося спостерегати в останні часи. Добрий стрілець задарма не стріляє.

Корисно ввести суперництво в стрільбі від самого ж початку, заохочуючи добрих стрільців призами; нехай ці призи будуть безвартосні—де-кілька цигарок, конверт з листом паперу, листівка, що-небудь до споживання т. т. інш.

Безперечно необхідно діяти до того, щоб кожний добре стріляв і зробити це в період підготовчий, не відкладаючи стрільби на „потім“. В біжучий мент, коли відгукується канонада на бойовищах, коли народи ще не перейшли до мирного стану, який дає можливість більш спокійно підготувитися до майбутнього, думати про „потім“ ніколи.

Необхідно найскорше відновити значіння мушкету. Правда, зробити це важко, але ж цього треба, а тому всі балачки про трудність нехай припиняться.

З наведеного до яких вислідів можна дійти?

Життя кипить. Народи сперечаються. Свої життєві інтереси розв'язують бєм. Головним чинником бою є піхота; вона кінчає бій багнетом, але ж шлях для нього прокладає куля, цеб то добра стрільба. Таким чином виходить, що від уміння кладнути курком може залежати доля народу.

ПІХОТНА ГАРМАТА.

Тяжке нині завдання піхотного наступу. Вогонь піхоти, при автоматичній зброї, має таку силу, що досягнення позиції ворога не можливе без тяжких втрат, поки ще існують там невеликі гуртки, які хочуть оборонятися і продовжують чинити своєю зброєю.

Завдання притлумити вогонь оборони лежить на арматі. Вона повинна „підготувати“ і „підтримати“ атаку своєї піхоти.

Знищення мертвих закриттів і перепон може бути виконано арматою завчасно і з досить далеких віддалень. Але ніколи не можна бути певним, що всі закриття знищено, як би довго і старанно не було ведено „завчасну підготовку“ атаки і які б міцні не були калібри гармат. Закриття нині розсіяні на глибокій смузі місцевості і добре замасковані. Щоби затримати успіх атаки, досить зберегти невелику кількість кулеметних гнізд або кулеметів, що залишилися цілі, які можуть добре чинити з воронок від зрива стрілен тяжких гармат.

Тому, крім завчасної підготовки гармата повинна „підтримати“ атаку, щоб своїм огнем припинити вогонь оборони, поки піхота, що атакує, не наблизиться на дистанцію багнетного бою. Гармата атаки мусить безупинно поразати зайнятий обороною участок підчас атаки, підсовуючи зриви вперед в залежності від руху своєї піхоти. Щоби виконати успішно таке завдання „супроводу“ атаки, необхідно утворити найтісніший зв'язок піхоти зі своєю арматою. На жаль, досвід Великої війни показує, що при сучасних умовах бою не можливо забезпечити такий зв'язок. Пере-

дові дозорці артилерії, призначені передавати потреби піхоти, що атакує, своїй артилерії, яка в той час стоїть далеко ззаду, не мають змоги це зробити вчасно, бо всі технічні засоби зв'язку з тилом відмовляють під час атаки, а допомогу артилерії потрібно мати негайно. Неможливість утворити необхідний зв'язок піхоти з артилерією примусила командування на Західнім фронті Великої війни шукати інших засобів, утворивши т. зв. „рухому артилерійну завісу“. При цьому смуга зривів артилерійних стрілен просовується вперед не в залежності від вимог піхоти, а по розрахунку швидкості її руху, який розроблено заздалегідь в залежності від властивості позиції ворога. Піхота, що атакує, мусить слідувати за артилерійною завісою, наступаючи як можна ближче вслід за зривами стрілен своєї артилерії, памятаючи, що можливі втрати від випадкового відхилення своєї артилерії—значно менші, ніж втрати від огню кулеметів ворога. При такому русі постійний технічний зв'язок не потрібен. Але такий „механичний“ засіб супроводу атаки мав успіх лише при обмеженій глибині її. При глибокому ешелонуванні оборони було не можливо точно розрахувати швидкість піхотного наступу. Іноді артилерійна завіса стояла, коли піхота, не маючи перед собою ворога, могла наступати вільно. На інших відтинках фронту атаки несподівана перепона примушувала піхоту, що атакує, припинити наступ, а в той час механічно розрахована артилерійна завіса відходила далеко вперед, залишаючи ворогові повну волю діляння проти наступу.

Нарешті ясно виявилась необхідність для піхоти, що атакує, мати при собі безпосередньо засоби боротьби з вузлами оборони, які виявляються несподівано під час атаки і мусять бути знищені негайно, чого не в силах зробити польова і тяжка артилерія, що залишилася під час атаки позаду. Виявилась необхідність дати піхоті свою „піхотну“ артилерію.

Бажання піхоти мати піхотну артилерію виявилось ще в Російсько-Японській війні. Велику пошану піхоті заслужили тоді гірські артилерії, які могли чинити з піхотою в передових лініях. Лише силою повторних наскоків можна було відняти гірські артилерії від піхотних частин, які діляли в полі, щоб передати ці артилерії армії, яка оперувала в горах, де польова артилерія чинити не могла.

В 1918 році германська піхота вживала успішно для супроводу своїх весінних атак піхотну гармату (Leichte Minenwerfer), яка перевозилася зусиллям двох чоловік.

У Франції справа піхотної гармати розроблялася з початку позиційної війни спеціальними комісіями, при чому остаточно вирішено мати в складі піхотного куріня чоту піхотних гармат.

Піхотний курінь французької армії складається з трьох піших і кулеметної сотень; остання включає в собі чоту піхотних гармат з одної 37 міл. гармати і одної 81 міл. мортири.

На поході кожна піхотна гармата перевозиться одним конем разом з частиною стрілен. В бою 37 міл. гармата перевозиться на колесній ляфеті двома людьми. В разі потреби гармата розбирається: один чоловік переносить щит, двоє—ляфету і двоє—тіло гармати.

Стріляги 37 міл. гармата може з колесної ляфети або без колес. В останньому випадку ляфета стоїть на землі нерухомо, і наводка зовсім не збивається при вистрелі, 37 міл. гармата має чавунну гранату (вага 0,455 кілогр.), знаряджену 34 грам. чорного пороху, і стальну гранату (вага 0,560 кілогр.), знаряджену 34 грамами мелініту. Найбільша таблицька далекість льоту 2400 метрів; влучність видатна; прицільні приладдя дозволяють крім одкритої стрільби також і закриту.

81 міл. мортира стріляє навісно чавунним стрільном (3 кілогр. ваги) на дистанції з 300 до 1900 метрів, маючи 5 ріжних набів. Стрільно має стіни підготовлені до розриву і дає біля 90 відломків; внутрішній набій—650 грам зривної сполуки, або 600 грам. димної сполуки. Мортира важить лише 52½ кілогр. і для переноски розділяється на три частині, з котрих найбільша частина (тіло гармати) важить 21 кілогр., тому для переноски досить трьох чоловік. Скорість вогню досягає 20 вистрелів у хвилину, коли стрільна підготовлена завчасно. Мортира призначається для утворення вогневої зависи, підготовки наступу і нейтралізації вогню ворога. Добре пристрілена, вона може зробити прохід в дротяній перешколі.

Так вирішена справа піхотної гармати французької армією.

Обидва зразки французської піхотної гармати з технічного боку виявляють останнє слово техніки зброї. Можна лише поставити питання, оскільки допомога, яку вони дають піхоті, відповідає дійсним її потребам.

Нам здається найперше, що 37 міл. гармата небагато добавляє своєю настільною траєкторією до того, що дає піхоті кулемет. Між тим успіх стрільби 37 міл. гармати вимагає—складного навчання; відкриті позиції загрожують скорим знищенням гармати, не дивлячись на її щит, коли ворог має піхотну гармату з навісною траєкторією; заняття закритих позицій при настільній траєкторії уявляє тяжке завдання і вимагає часу.

Тому ми вважаємо кориснішим для піхоти мати піхотну гармату з навісним діланням.

81 міл. французська піхотна мортира має найбільшу дальність льоту—до 1900 метрів. Така значна дальність не дається дарма, а кулується малою вагою і слабим діланням стрільна. Вогонь на великі дистанції не потрібен піхотній гарматі, для цього існує польова армата. Основне завдання піхотної гармати є боротьба з огнем закрить оборони, що виявляється підчас атаки несподівано і припиняє наступ, як показує досвід останньої війни, звичайно з дистанцій 400-600 метрів.

Обмеживши дистанції стрільби, можна дати піхотній гарматі більш тяжке і тому міцніше стрільно. Дуже корисно було б використати для піхотної гармати гранату польової гармати; ця граната ділає значно міцніше, ніж граната 81 міл. франц. мортири. В економічних інтересах використання польової гранати для піхотної гармати має також значіння, бо тоді можна вжити весь брак фабрикації гранат.

Крім стрільна, яке має вагу гранати польової гармати, що визнаємо нормальним стрільном для неї, ще потрібно мати стрільно-міну, щоби руйнувати окопи, проти котрих французські піхотні гармати безсильні. Піхотна гармата тоді матиме змогу з успіхом боротися і проти танкіє, котрим міцний зрив міни більше загрожує ніж слабкий укол 37 міл. стрільна.

замовлено для французької армії в кількості 2000, і біля 200 таких гармат з успіхом ділали на фронті літом 1918 року в околицях м. Reims. Піхота була цілком задовольнена цими гарматами. Проектовано цю гармату французьким інженером Archer.

Піхотна гармата Archer має навісну траєкторію, перевозиться на колесній ляфеті двома людьми: в розібранім виді переноситься трьома людьми. Вона стріляє на дистанції до 1000 метрів бркованою польовою гранатою, а на дистанції до 600 метрів мінною міномета (вага мни 16 кілогр. з внутрішнім набоєм в 5 кілогр.); калібр її 85 міл., скорість вогню 5-7 в хвилину з пристрілюванням; влучність цілком добра. На пробних стрільбах з повним успіхом знищувала з дистанцій 400-500 метрів траншеї й дротяні перешкоди, маючи 50% влучень на смугі біля 14 метрів в глибину. Така гармата має змогу лобороти всі перепони, що зустрічаються піхоті підчас наступу, і допомогти їй провадити атаку безуливно.

В захист гармати Archer говорить і те, що за неї подавав свій голос найвидатніший арматчик Франції—генерал Percin.

30/VII 1923 р.

Брашів.

„ТАБОР“.

(Чергові проблеми військового будівництва в українській
військовій літературі).

В слові „Табір“ для військових українських письменників міститься не тільки сума тяжких переживань, з життям за дротами чи в умовах еміграції зв'язаних. Не тільки згадка про стародавню форму тактичної оборони, що нею користувалися прадіди наші в обставинах військової небезпеки: оточені з усіх боків—витримували натиск і наступ переважючих сил ворога, а потім, давши добру відсіч, збитими колонами, за керівництвом єдиної керуючої волі, проривали лави ворожі, зручно використовуючи здобуту таким напруженням свободу рухів.

Для нас, крім оцих—сьогочасних та історичних—асоціацій, слово „Табір“ і за символ стає. З ним зв'язується колективний початок творчої праці і шукання української військової думки: хочемо ті можливості, що в собі відчуваємо, в певні цінності перетворити, той досвід мілітарної боротьби за власну Державність, що його здобули від 1918 р., систематизувати і в певні, радістю перемог і горем невдач позначені, висновки укласти та до загального вжитку нашої військової громади подати. Хай ця праця і розпочинається і провадиться буде серед несприятливих умов, всю невідповідність яких для творчих змагань, як фізичну так і моральну, може оцінити тільки той, хто на собі їх зазнав: наше бажання праці в накресленому напрямку є сильнішим од несприятливих умов і міцнішим від тої виснажуючої атмосфери, що у менш загартованих підризує крила, гасить духа і кидає їх в обійми прострації. І може ні з чим іншим порівняти не можна оцього бажання, як з тими стремліннями наших військових прадідів, що

перед погрозою смертельної небезпеки знаходили в собі не тільки сили заглянути з обличчя її, а й останнім напруженням волі—„таборною“ тактикою—вникнути з лапцюга її. Коли за часів давно вже минулих користування такою тактикою могло давати щасливі наслідки лише при умові скупченої єдності, єдностайності чинів і свідомого напруження волі з підпорядкуванням єдиному керівництву, то й за наших часів, серед небезпек, загрожуючих українській нації, шукання—з'ясування цих елементів перемоги буде стояти перед нами, як найбільш актуальне завдання в загальному програмі нашого військового національного будівництва і як така праця, що від своєчасного керівництва її залежати буде сама доля цього будівництва в майбутньому.

Приступаючи до неї, „Табір“ не може, на нашу думку,—не зв'язати її з іншими галузями національно-творчої праці, бо розглядає її, як інтегральну частину останньої, а до того остільки важливу, що без здійснення її справа будівництва Української Держави буде непевною, неповною і не забезпечуючою самих підстав її.

Встановлюючи такий зв'язок, „Табір“ не може не поставити собі завданням з'ясувати литому вагу військового чинника в будівництві держави взагалі, а української зокрема, бо тільки тоді до цього чинника громадянство поставиться з належною увагою та сторожкістю.

I

„Табір“, або ширше беручи, українська військова думка, ставлячи перед собою такі відповідальні завдання,—а поставити їх вона повинна—не може обертатись в колі виключно військово—фахових справ, хоч як вони численні та різноманітні. Її інтереси значно ширші, значно глибші, ніж оцінка досягнень в галузі військової науки і критика певних норм військового життя. Цілий ряд проблем, що уміщують в обсяг загально—державної політики, поскільки вони так чи інакше впливають на інтереси оборони або підготовку армії до виконання нею обов'язку війни, і може і повинен увіходити в круг тих інтересів, де голос—опінія військової думки мусить бути відомими відповідальним чин-

никам влади і громадянства. Тут військова думка через свої органи виконує ту роль, що через своє становище в державній структурі армія не може виконувати дорогою і в формах, властивих для громадсько—політичної акції. Армія не провадить політики, не бере безпосередньої участі в політичній боротьбі партій і угруповань; вона, як влучно характеризують її Французи, є „*La grande Muette*“. А проте для неї не можуть бути чужими й байдужими певні риси, напрям і висліди партійної боротьби. Свою роль в державі армія виконує доти, доки в цій боротьбі гору беруть державні моменти і не захитується самий пріоритет державности. Там, де цей пріоритет хитється, де партійна боротьба переступає межі державної доцільности, там захитується і внутрішня сила армії—її єдність та дисциплінованість.

Історія і чужих народів і нашого власного дає чимало повчачих прикладів фатального впливу на армію від з'їгнорування політичними партіями цих принципів, що в дальшому сарсему розвитку логично допроваджують до розбиття національної консолідації, а спеціально на військовому ґрунті—до загублення армією відпорної сили супроти чужинця—ворога.

Коли наявність в суспільно-політичному житті держави зазначених явищ виснажує моральну силу армії і розкладає її, то навмисні, усвідомлені, мовляти б, змагання політичних партій чи окремих осіб зрєбити армію знаряддям для своїх еґоїстичних цілей тягнуть за собою ще гірші наслідки. Навіть в тих випадках, коли щастить цього досягти, такі „осягнення“ здебільшого бувають непевними і недовготрєвалими, бо витворюють аналогічні прецеденти, викликають наслідування, а часом допроваджують до того, що й самі партії чи амбіціозні особи стають сліпим знаряддям в руках розбурханих військових партій, гуртків і „заговорщиків“. Не кажучи вже про класичний приклад колишньої Великої Римської Імперії, могутність всесвітня якої занєпала між іншим і через боротьбу військових партій та „заговорщиків“, і колишня Перська Держава загубила свою велич через те, що експерименти окремих честолюбців з використанням військової сили для своїх

планів в справі захоплення влади, розкладали цю силу і робили її нездатною до оборони держави.

В історії нашій, поминуючи взаємну боротьбу за „столи“ та „волості“ українських князів, що допроваджує до знесення Великої Української Держави часів кн. Олега, Володимира, Ярослава, Льва, безпідна конкуренція численних претендентів на гетьманську булаву за часів „Руїни“, що, послугуючись демагогічними гаслами і засобами, втягала до неї і регулярно тогочасне військо і народні маси, дає яскравий приклад фатального впливу подібних експериментів на долю держави.

З цих історичних згадок випливає „наука“ і для наших часів, повчаючи й сенс якої полягатиме в недопустимості повторення подібних експериментів над армією,—все ідно, чи ініціатива їх проходить від політично засліплених угруповань чи від окремих, хорих на честолюбство, осіб.

В зв'язку з цим українська військова думка через відповідні органи свої має з'ясувати всю недоцільність і шкідливість як для армії, так і для держави зазначених вище нездорових тенденцій, прищеплюючи натомісць громадянству ідею аполітичності армії і непорушності пріоритету державности. Інтенсивну працю в цьому напрямку інтереси справи обов'язують провадити перш за все серед військових елементів. Усвідомлення ними цих принципів зробить з них переконаних прихильників державного начала, досить загартованих проти розкладових впливів і нездорової пропаганди. Така постава військових елементів, а перш за все старшинського та підстаршинського персоналу армії буде міцною перешкодою для перепроведення навіть організованої деструктивної акції: вона відіб'є оскомину нерозважливо—злочинних заходів і дасть державі підставу для віри в свою армію в найбільш небезпечні моменти внутрішніх заворушень і конфліктів. Такого стану речей держава досягає комплексом ріжноманітних виховавчих заходів, серед яких і роля військової літератури відограє не останню роль. Остання буде тим більш чинною та виховуючою своє завдання, чим більше вона буде ріжноманітною своїм змістом. В зв'язку з цим широка проблема

про взаємовідносини держави і війська і про взаємочинність військових і політичних чинників, що розпадається на ряд інших складових, вимагає до себе спеціальної творчої уваги з боку представників нашої військової науки та літератури і чекає всебічного наукового освітлення в монографіях та розвідках. II

Зокрема не може обминути військове письменство і тої галузі державних справ, що увіходять в обсяг міжнародної політики держави. Ця політика добуває максимальних здобутків для держави тільки тоді, коли державно—урядові органи, що провадять її, підтримують постійний контакт з військовими установами та особами відповідальними за оборону краю. Взаємочинність обох органів в державах сталих, організованих досягає такого гармонійного завершення, що вони одне одного корегують, доповнюють і дають поруку певної тривалості в міжнародних інтересах держави. Візьмемо приклад. Велика Британія з її величезними та багатими колоніями, з її часто рішачими міжнародними впливами, ніколи не досягла б своєї могутності, коли б її Міністерство Закордонних справ не працювало в постійному порозумінні з Британським Адміралтейством, опінія якого фактично, хоч може й не завжди помітно як для свого ока так і для чужого, має рішаче значіння в усіх, більш менш відповідальних кроках Міністерства Закордонних Справ. Вікова традиція співпраці обох органів, виправдана досвідом, витворила ідеальний симбіоз взаємочинности їх, гідний наслідування для кожної молоді держави.

Об'єктивні умови існування Української Держави вимагають особливо такого симбіозу в праці відповідних органів її з огляду на географічну конфігурацію кордонів України та скомпліковані завдання оборони їх. Кордони України стеляться на тисячі кілометрів суходолу, мало мають тк. зв. „природних перепон“,—особливо на півночі та сході; зовсім не мають будь яких фортифікаційних споруджень; сусідські відносини—не сталі і не певні, дякуючи імперіялістичним тенденціям на наші землі, що завжди будуть підживляти і стимулізувати колишнього окупанта

Комплекс одних несприятливих обставин зобов'язує нашу державу шукати порятунку не лише з організації своєї мілітарної сили для захисту від зовнішніх небезпек, не лише в утворенні в себе, дома, технічних засобів оборони, а і в площині певних політичних комбінацій—договорів та союзів,—за допомогою котрих оборонні інтереси нашого краю можна зробити більш певними та міцними. Обрання союзників в таких умовах менше всього може підпадати впливові тимчасових політичних комбінацій чи інтересів окремих національних груп з їх егоїстично-меркантильними планами, що намагались будуть власним вигодам надати характер загально-державної доцільності і заінтересованості. В нашому минулому ми можемо зазначити такі факти, коли політика, підпадаючи впливові окремих національних груп, давала небажані наслідки для інтересів держави: невдача величавих планів гетьмана Богдана полягала між іншим і в тому, що його політика, якій де можна відмовити в правильності провідної думки, заламувалась під впливом перебільшеної оцінки певних національних чинників і ставила для тодішньої стратегії тяжкі, часом неперборимі нею завдання. Надмірна оцінка, напр. інтересів окремих українських областей (Галичина, Волинь, Поділля, з класовими інтересами місцевої української шляхти), що їх хотів великий гетьман включити зразу в межі своєї держави, тягла за собою таке ж саме надмірне розтягнення фронту, розпорошення військових сил і надмірне напруження мобілізаційних можливостей країни,—що було не під силу нації, особливо, коли взяти на увагу незабезпеченість військової бази в середині краю, в серці метрополії і несталість стосунків з іншими сусідами. Завдяки цьому основна лінія політики гетьмана заламалась, стратегія не мала сили в цілому виконати величаві завдання та вимоги її, а все це врешті довело до історично—чеуникненого явища, як от Переяславська умова 1654 р., що її Богдан Хмельницький, ніби (декларативно) з власної волі, але (фактично) примушений був, збігом обставин, підписати.

В новітніх умовах, за часів боротьби 1918-1920 р. р. неначагодженість міжнародних політичних інтересів України утворила несприятливі обставини і для її мілітарної бо-

ротьби. Подібно до того, як Богдан Хмельницький не міг створити бази для своєї боротьби на Чорному Морі, побережжя якого з далекс—порівнюючи—сягаючими на північ землями фактично належало тоді Туркам або їх васалам—Татарам, так і ми в 1918-1920 рр. позбавлені були можливості опертись на морі, як на своїй базі, і збігом обставин примушені були шукати її на непевному суходолі, шляхом порозуміння з одним із своїх сусідів. Варшавська умова 22 квітня 1920 р. була історично вимушеним актом, неминучим ланцюгом в ході політично-мілітарних подій нашої новітньої історії, а не штучним утвором політичної нерозважливості чи злої волі, як де-хто легковажно і поверхово думає про неї. Її умні моменти були відомі відповідальним діячам, що підписували її, але не могли бути переборені чи нейтралізовані через об'єктивні причини міжнародного характеру. *)

Розважлива оцінка географічного положення України і стратегічної оборони кордонів її висовує перед українською політикою завдання шукати опертя на системі політичних зв'язків з тими державами, що мають певні інтереси на Чорному Морі або в басейні його.

В зв'язку з цим проблема моря, як політично-стратегічної бази для оборони України, повстає перед українською військовою думкою як тема для всебічного вивчення, висліди яких потрібні будуть для цілей державної політики. В прцесі досліджування неминуче виникне ряд окремих військово-політичних завдань, тісно зв'язаних з практичним програмом військового будівництва і оборони України. Конкретні окремі теми з обсягу зазначених студій вже тепер не можуть не хвилювати і не притягувати до себе уваги військових дослідників своїм цікавим та різноманітним змістом і треба тільки побажати, що величезна вага

*) Безумовно, ситуація початку 1920 р. була надзвичайно складна й вимагала для утворення єдиного протибольшовицького фронту прийняття важливих рішень. Справа історії оцінити їх доцільність. До речі наведемо, як оцінював важку політичну ситуацію два сторіччя тому назад Гетьман П Орлик, коли писав в своєму дневнику: „мала держава не може утримати своєю свободою між двома великими сусідами, як тільки глибоко продуманою політикою...“

І Борщак. Orlikiana. Хмельницька Україна, кн. IV р. 1922-1923.

зазначеного напрямку нашої державної політики в міжнародніх справах відчута і усвідомлена була нашим військовим письменством.

Ширше беручи справу, кожна проблема української політики повинна бути з'ясована з погляду військових інтересів оборони нашої держави і знайти авторитетну оцінку військової експертизи. То—не стратегія, що її ставить лерея фактами політика. Стратегія свою чинність не тільки на війні виявляє. Своє призначення вона виконує і за мирних часів, опрацьовуючи певні плани майбутніх операцій; завдання їх вона формулює і усталює після порозуміння з органами політики і в залежності від вимог її. Але ці останні не можуть бути часто мінливими, безмежно несподіваними і імпульсивними. Мистецтво стратегії має діти з кров'ю людською, йде через трупи й руїну матеріальні цінностей. Струм і можливостей її не можна натягувати без кінця й краю, як не можна їх і все на новий раз ставити. В кожному відповідальному і заздалегідь перерахованому політичному питанні міжнародньої політики своєї держави стратегія має обов'язок дати ясну відповідь: чи відповідає воно інтересам оборони краю, може чи не може витримати він своїми мобілізаційними напруженнями певні комплікації, що випливають з політичних планів та комбінацій Держави?

Коли контактна праця військових відповідальних органів з органами зовнішньої політики досягається належною конструкцією державного управління і гармонійною взаємодійністю його апаратів, забезпечуючими дотримання військової тайни і інтересів оборони, то з другого боку яскрі відповіді, гласної і умотивованої громадянство має право сподіватись від своїх військових кругів в питаннях, зв'язаних з обороною краю. А для цього потрібно, щоб згадані круги були в стані її дати в формах і межах, доступних до загального відому, цеб то в формі того літературного матеріалу, що над утворенням його працює колективна думка військових письменників і журналістів, спеціально студіюючих військову справу і завдання оборони своєї Батьківщини. Вислідки фахової військової праці в цьому напрямі-

ку мають велике значіння, незалежно від наукового, і чисто практичне: вони стають до послуги відповідальним державним діячам при вирішенні важливих питань державної політики. Нагромалити цей матеріал і належно опрацювати його для майбутніх потреб є занадто почесною справою, щоб над нею не могли спинити своєї творчої уваги українські військові дослідники і літерати.

III

Не маючи права відмовлятися від ставлення перед громадською опінією засадничих питань з обсягу загальнодержавної та міжнародньої політики, поскільки вони вимагають спеціального освітлення з погляду інтересів оборони краю, військові письменники уже не право, а обов'язок мають ставити перед громадською опінією ті питання, що безпосереднє зв'язані з інтересами цієї оборони і найбільш бажано можуть бути вирішені тільки за активною допомогою самого громадянства.

Серед них визначаються двоє, особливо важливих: а) будівля шляхів на Україні б) організація певних галузів промисловости в цілях приспособлення її для військових потреб.

Що до першої з названих справ, то невідповідний стан її з погляду кількості кілометрів і загальної конфігурації досить уже з'ясований в післявійськовій літературі нашими експертами—А. Лукашевичем, Н. Соковичем (залізничні шляхи) і проф. Шовгенівим (водяні та почасти шосейні шляхи). Але з'ясовуючи потреби нашого шляхового будівництва, всі три дослідники підходили до справи голсвним чином з погляду державно-господарчих інтересів України і в умовах нормальних—мирних. Моменти військові, оборонні майже не брались ними на увагу. Тим часом ці моменти набирають великої ваги в системі оборонних планів нашої Батьківщини і повинні знайти своє авторитетне освітлення з погляду широко стратегічних вимог.

Навіть побіжно спиняючись над дислокацією наших комунікаційних шляхів, військова опінія не може не зазначити: 1) незначної кількості переправ через головні водяні артерії—р. Дніпро, Буг, Десну, Припять, Донець то-що, не кажучи вже про ряд інших менших рі-

чок, які так само мають невисначувану кількість мостових споруджень через себе, а між ними занадто довгі територіальні інтервали; 2) невідповідного напрямку залізничних ліній, особливо магістральних, що позбавляє можливості військового командування з найбільшою продуктивністю зужитковувати їх для спільної перетранспортування війська з одного кордону до другого; 3) брак поясних залізничних ліній, паралельно кордонів, на певній віддалі від них, — що утруднює командування спільно пересувати війська вздовж фронту, в найбільш потрібні або загрожені відтинки його; 4) невисначувану кількість залізничних ліній, зв'язуючих центри краю з морськими портами його; деякі порти, напр. залишаються зовсім не зв'язаними; 5) надзвичайно мало розвиненої сітки підземних залізничних ліній; 6) невеликої кількості паролів на судноходних артеріях і цілий ряд інших нестач комунікаційної спорудн. що можуть і будуть гальмувати стратегічні розрахунки та програми.

Ще гірше стоїть справа з шосейними та ґрунтовими шляхами, будівництво котрих вимагає широкого плану і зарані опрацьованих проєктів, в основу яких класти треба не тільки господарчі інтереси данної місцевості, а й загально-стратегічні міркування та потреби майбутньої оборони.

Позагодження комунікаційних нестач, як і взагалі справа шляхового будівництва, з огляду на коштовність його, не може бути реалізована швидко, та військова думка виконає свій обов'язок перед Батьківщиною і громадянством, коли з'ясує напрям, в якому повинно відбуватись певними послідовними етапами шляхове будівництво і коли чуйно стоятиме на варті інтересів його. Наша військова журналістика з'окрема ніколи не може при цьому ігнорувати тих заходів, що реалізуються в галузі комунікаційного будівництва молодими державцями, повстанцями після останньої війни і ширшими інформаційними про них, викласти громадянську опінію до наслідування, буаючи дух приватної ініціативи до будівничої шляхової справн, ніколи не забуваючи про її місце в цілокупності оборонних планів краю.

IV

Справа організації національної промисловости з пристосованням її до військових потреб є одною з тих, що повинна ніколи не счезати з поля уваги не тільки кругів, одповдальних за оборону краю, а й кожного свідомого патріота. Досвід останньої Великої війни 1914-1918 р. р. виявив, яке колосальне значіння відіграє розвинена, добре організована промисловість в умовах сучасних війн, являючись першорядним знаряддям її і господарчо-технічною базою для самого провадження їх. З'окрема цей досвід виявив пито-

му вагу поодиноких галузів промисловости (напр. земної) і потребу організації промисловости вже за мирних часів на таких підставах, щоб реконструкція—перехід її на військову стопу відбувався з найменшою витратою засобів і з найбільшою економією часу. Знайомство з післявоєнною літературою даного питання приводить до висновку, що сьогодні кожна держава намагається організувати свою промисловість так, щоби вона була ніби самостійною для інтересів оборони, а в разі війни могла з власних сировинних живитись і власними засобами—обслуговувати потреби військових заводів, працюючих на оборону. Це — той ідеал, до здійснення якого йдуть далекозорі уряди і громадянства, научені сумним досвідом минулої війни і небажаючі опинитися в заскоченому становищі на випадок нової. Працюючи в зазначеному напрямку, вони в значній мірі відчують на собі пресію громадської opinii, що своєю чергою піддає впливові військових кругів і відповідних органів військової думки.

Зусилля наших військових письменників в цій справі мали б полягати не тільки в широкій інформаційній праці, переповідаючій та освітлюючій підготовчі заходи інших народів та держав, що варті наслідування в наших умовах, але ж їх завданням було б охспити справу національної промисловости в цілокупності, в державному масштабі і в площині максимальних вимог, що ставить до неї оборонний програм, здійснення якого вже за мирних часів повинно виконуватись. Пропагандою, неухватним нагадуванням та попередженням військові письменники повинні створити біля цієї справи атмосферу напруженісної сторожкості і чинної акції, притягаючи до переведення її впливові круги громадянства, фахові технічні сили і індустріально-промислові елементи. Ця пропаганда поставить необхідні завдання і перед урядовими чинниками, над розв'язання яких повинно працювати за мирних часів, щоби вислідом праці можна було покористуватись під час війни. Візьмемо кілька прикладів. Коли держава буде думати про організацію Військово-Промислових Комітетів тільки під час війни, а не задовго перед нею, то ці Комітети, чи рівнозначні їм установи своє завдання виконать наполовину навіть

слід думати; уже за мирних часів повинні вони повстати і до праці приступити I, відповідно—за участю фахових промислово-технічних сил—сконструовані, стежити за програмовим переведенням оборонних планів, поскільки останні зв'язані з громадськістю. Так само наперед треба думати про відповідну кількість технічних кадрів—інженерів, хемиків, будівничих з розрахунку на максимальні потреби оборони, а це тісно зв'язано з попередньою організацією відповідної кількості спеціальних шкіл, курсів для підготовки технічних кадрів. Згадка з російської практики за останньої війни буде не зайвою для усвідомлення ваги технічного знання під час війни. Росія створила величезну армію з добрих бойців, але технічні частини її, порівнюючи, обслужені були фаховими силами не задовольняюче: брак старшин-техніків давав себе відчутти; певні посади командні, що вимагали спеціальної підготовки, часто обсяджувались некомпетентними кандидатами. Інакше справа отояла у Французів, Італійців, Німців, особливо Американців та Бельгійців, де були величезні кадри технічних сил.

В українських умовах справа попередніх програмових планів в справі нагромадження технічних сил для оборони краю набуває особливої ваги, з огляду на невиспичаний стан нашої промисловости для інтересів оборони і невідповідну кількість технічних шкіл в порівнянні з потребами краю. Коли ж на увагу взяти зростаюче значіння техніки взагалі в майбутніх війнах, то цикл її теоретичних і практичних інтересів, як об'єктів науково-літературних студій, що їх повинні перепроводити українські військові письменники в площині технічного знання і його простосовання для цілей оборони, вражає своєю різноманітністю. З тим більшим напруженням творчої уваги повинні вони взятись за цю працю.

V

Зазначені дві справи—будівництва шляхів України і організації промисловости її для цілей оборони є частковими, хоч і важливими завданнями в більш широкій проблемі загально-національного масштабу підготовки нації до оборони своєї Батьківщини.

Нація повинна зрозуміти вагу цієї ідеї, бо від того чи іншого усвідомлення її залежить життя або смерть державного існування нації, її воля і розвиток чи занепад і державна загибель. Геній нації зуміє подолати і технічні перешкоди для оборони держави і всякі інші труднощі, коли ідея оборони її, як вільна повинність і природна потреба, увійшла в свідомість народньої маси, стала органічним елементом національної думи. При наявності цієї умови в житті нації утворюється атмосфера, серед якої ніколи не загмне голос, що кличе до уваги чи практичних заходів в справі оборони. Навпаки, він знаходить співзвучний відгук, розуміння і підтримку загалу, бо душа нації відкрита для всіх відчужень та переживань, що викликаються нагадуванням про небезпеку зовні і погрозу від неї для мирної творчої праці. Таким чином приходимо до висновку про велике значіння моральних чинників, як психологічної бази для вірного і глибокого опанування нацією ідеї оборони свого краю. Коли ця база утворена в душі кожного свідомого громадянина, технічно-організаційні заходи для оборони переводяться легше, скоріше, економніше і продуктивніше. Вони легко набирають плоти і крові.

Різноманітна, всеохоплююча і методична праця, що її в цій справі може провадити військова думка, поруч з іншими державно-педагогічними заходами, відіграє не останню роль. Вона конкретизує це велике завдання і вивисняє та використовує поодинокі виховавчі міри, що за допомогою їх велика мета досягається. Вона нагромаджує, систематизує і опрацьовує директивно-інформаційний матеріал, що зужитковується практичними діями на полі популяризації певних завдань, що інтересам оборони служать і втягають в круг цих інтересів широкі круги людкості на ґрунті заінтересовання справами оборони.

Зокрема такі справи, як: 1) фізичне виховання населення, 2) спорт в різних його формах і галузях—сокільство, пливачтво, плавання, то-що, 3) олімпіади, 4) пожежні товариства, 5) „Січі“, 6) популяризація воєнного знання шляхом публичних лекцій і літератури, 7) запровадження до загально-освітніх програм певного мінімуму воєнно-наукових дисциплін, хоча би в формі стислої енциклопедії військовості і як обовязкового предмету навчання, 8) організація наукових і громадських товариств для плекання воєнної науки, 9) організація показних військових вправ для широкої публичности з

зразковою демонстрацією певних досягнень, здобутки рідним військом в галузі військового удосконалення, 10) влаштування військових свят за участю тої ж таки публичності, 11) утворення місцевих громадських комітетів та товариств, що з патріотичних мотивів дбають про певні потреби (напр. гуманітарні, культурно-освітні) розташовано в данній місцевості військової частини і наочно демонструють свою діяльність живий зв'язок між людиною і військом, 12) упорядкування військових могил, могил лицарів, що поклали голови в боротьбі з ворогом; постійне заохочування ними і влаштування урочистих урт для вшанування пам'яті лицарів, 13) плекання військових чеснот в народі, як от мужність, хоробрість, завзяття, витривалість, почуття національної честі і самоповаги, самопожертва,—і ряд інших, що скріпляють і фізичну і моральну підставу ідеї оборони Батьківщини,—все це серед військових письменників повинно знайти і своїх авторитетів і своїх дослідників, все це теми, що спеціально в українській літературі вимагають і ширших монографій, і популярних підручників і журнальних розвідок і докладно опрацьованих програмів. Постійники, поскільки військові письменники створюють потрібну літературу в зазначеній галузі, вони піднімають рівень заінтересованості нею громадянства, а надто тих елементів його, що на місцях провадять культурно-громадську працю і є ніби мурами довіря широким кругам населення. Коли ми пригадаємо, що в цій, власне, галузі ми майже нічого не маємо, то потреба заповнити прогалини стане ще більш являючою і морально зобов'язує наших військових письменників до найбільш, цільної уваги в цьому напрямку.

VI

Ідеологічно-літературна праця української військової думки в усіх зазначених вище питаннях буде не повною, коли вона, з'ясовуючи цикл окремих тем, що уводять у більш широку проблему взаємовідносин Війська і Держави, Політики і Віпська, Нації і Оборони, не порушить проблеми про саму війну, її природу-єство, її значіння в справі організації української нації, цеб-то, коли не дасть обґрунтування необхідності війни. Для широких кругів громадянства теоретично-наукове умотивовання явища війни є необхідним з огляду на певну проаганду, що її провадять проти війни і де-які політичні кола і пацифістичні організації і, парешті, релігійні секти. Всі вони послуговуються то теоретично-науковими аргументами, то моралізаторськими міркуваннями; витворюють при цьому розкладову атмосферу, в якій слабнуть військово-громадянські чесноти, каламутиться патріотичний настрій і закамуеться по-

чуття відпорности супроти ворога. В звязку з цією деструктивною працею буде провадитись і розкладова праця крайніх соціалістичних угруповань (комунисти і споріднені з ними партії), що в звичайних заходах державної влади та громадянства в справах оборони намагаються знайти симптоми „імперіялізма“, „мілітаризма“ то-що і опозиційними виступами в пресі, на різних зборах та конференціях збільшують розкладові засоби пацифістичної пропаганди. Дякуючи останнім, серед певних кругів громадянства починає нарости давати почуття страху й огиди до війни, тенденція до уникнення від військового обов'язку, „шкурництво“ і інші нездорові, егоїстичні явища, що під бучними гаслами „перекування мечів на рала“, всесвітніх арбітражних комісій або перекручених заповідів християнської релігії прикривають здебільшого простацькі вигоди персонального животного егізму і, як вірно зауважує один з героїв роману Г. Уолеса „проджують лінь, байдужість, розбещеність, жагу до наживи і егоїстичні нахили“. Серед молодого неконсолідованого громадянства українського, діткнутого розкладовими впливами ніби мирного („війна проти війни!“), а на ділі безоглядно завойовницького в набогидливішому значінні слова—комунізму такі нахили довго ще після звеняду його будуть давати себе знати, як давали вони себе відчувати в недавно минулі часи (1918-1920 рр.). Супроти такої пропаганди мусять бути висунуті науково-умотивовані оцінки війни, як найбільш творчого в житті народів чинника, що за його допомогою організуються нації в держави, досягають тривалої суверенности, увіходять в силу, витворюють матеріальні та духовні цінності, переходять через іспити, на яких випробовують свою життєздатність та силу опору проти зовнішньої небезпеки, не кажучи вже про значіння її, як джерела, що з нього пливають найвищі вартості людського духу—лицарство, самопожертва, солідарність, буйна творчість,—або як соціально-педагогічного знаряддя для виховання найбільше численних людських з'єднань, що утворюються і підпорядковуються єдиній волі для осягнення великих цілей.

Витичні, з яких можна виходити, освітлюючи науково проблему війни, можуть бути різні, дивлячись, з якого погляду підходити до неї—історичного, соціального, біоло-

гично-психологічного чи економічного, але для наших національних потреб має значіння, щоби вся література відгукнулася на кожний бік цієї гранистої проблеми і кожний вияв її теоретично обґрунтовала.

Логичним висновком такої дослідницької праці українських воєнних письменників буде прояснення тої плутанини, що панує здебільшого в поглядах громадянства на війну, а нашого з'окрема, і що зводиться до оцінки її—після влучної формулювання ген. Людендорфа—як якоїсь „аритметичної задачі з певними величинами“, над вирішенням якої працює командування, тоді як фактично в тому явищі, що зявляється війною, тільки момент бою є фактом військовим, почасти може й аритметичним, а саме явище війни належить до категорій переважно політичної природи. Вкладаючи такий зміст у поняття війни, будемо розглядати її як певну політичну акцію, що її через об'єктивні причини примушений провадити народ і що для успішного здійснення її він напружує всі свої мобілізаційні зусилля, не лише в площині технічно-бойових засобів, і не тільки нагромаджуючи максимальну кількість „людського—матеріалу“, ні—він, мовляти б, мобілізує геній нації і всі матеріальні ресурси її, все, що має, для того, щоб вийти переможцем з конфлікту з противником, який так само послугується для завдань перемоги всіма своїми ресурсами.

Засвоєння такого погляду на війну потрібно особливо для нашого молодого громадянства, що через свою політичну недозрілість од військових чинників вимагає багато, а дає їм мало і часто, може й без злої волі й невідомо, утворює обставини, серед яких ці чинники позбавляються можливості виконувати, як слід, свої обов'язки. В нашій конфігурації військової влади і управління є ряд недолатностей, негативно впливаючих на провадження військової справи, особливо діткливих і небезпечних під час війни. Практика політично-охлократичних впливів в справі персональних змін військового управління—дякуючи пресі партійних угруповань, що увійходять в даний мент до уряду, не може бути визнана за доцільну з погляду військоводержавних інтересів, бо вона порушує сталість управління, переємствениість праці і вносить непотрібні комплікації до біжучого процесу її. Дякуючи цьому утворюється така

ситуація, що навіть вищі військові чинники не завжди можуть відповідати за нещодавні військові справи.

Здоровий інстинкт тих націй, що вспалилися своїми війнами, а через війни організували могутні держави і виробили певні підстави воєнної справи, вкотре і для наших часів, завжди шукав гармонійного єднання між військових і політичних моментів війни. Надзвичайно характерно, що відомі класичні проводарі великих війн були не тільки військовими вождями, а й великими політичними умами і може перш за все політиками, як вождями (Олександр Македонський, Юлій Цезарь, Наполеон). Шукання симбіозу політики і військовості примушувало „всесвітнього завойовника“—Рим ставити на чолі окремих армій консулів, що перш за все були політиками.

Цього здорового інстинкту на бракувало, як ми знаємо, і українській нації, коли вона на чолі своїх армій ставила гетьмана, що в особі своїй з'єднував і виконував військові функції і обов'язки відповідального політика. Бо такі українські гетьмани—Богдан Хмельницький, Іван Мазепа безумовно більше були політиками, як стратегами; функції останніх часто передавалися ними, як іншим гетьманам, в разі потреби, „наказному“, затримуючи за собою авторитетний догляд, не лише титулярний, а й фактичний за технічно-воєнними операціями. Закон шукання симбіозу військовості і політики в одній особі надзвичайно влучно і глибоко зумів зформулювати Віктор Гюго, коли зауважив, що добрий генерал може командувати, але вождем нації в хвилини небезпек мілітарної статі не може, бо не в силах він потягти за собою душу нації і її озброєної частини—армії. Це завдання під силу національному вождеві—політикові і здобувається ним ірраціональним шляхом та ігральсько-політичними чеснотами, що викликають до нього довір'я в душі нації.

Серед українського громадянства що до цієї справи панують плутані, суперечні думки і погляди,—а саме серед політичних угруповань, претендуючих на авторитарне державні справи. Завданням військового письменства в цій справі буде вилущити здорові зерна протилежних

мативне та відповідаюче і духу і традиціям нації, і інтересам оборони і, нарешті, військовому досвідові.

VII

Вірне зрозуміння проблеми війни, як явища національної політики Держави, розширить погляд громадянства і на роль національного війська за мирних часів; примусить його оточити свою збройну силу речезою опікою і викличе з його боку необхідність утворити для війська за мирних часів такі умови, що давали б максимум гарантій за успішне виконання ним своєї ролі під час війни. Ціна крові і жертв, що ними купується мир та добробут нації, завжди буде меншою, коли раніш думають про відповідальну роль війська. Не зайвою буде тут одна ілюстрація. Видатки на утримання та військове виховання армії за мирних часів в бюджетах усіх держав виносять значний відсоток. З приводу тх. зв. „військових кредитів“ опозиційна преса і певні опозиційні до уряду політичні угруповання піднімають „бурю“. Розміри їх вважають за великі, неоправдані, обтяжуючі державний бюджет; намагаються скорочувати їх; доходять до того, що власне на цьому пункті зводять рахунки з урядом і голосують проти військових кредитів та висловлюють недовір'я урядові. В наслідок своєї такої постави опозиції ускладняє справу оборони держави і зменшує силу її, а часом doprowadжує до фатальних явищ під час війни, направити яких буває вже запізно. Імпровізовані мобілізаційно-фінансові зусилля переводяться трудніше, коштують значно дорожче та й незабезпечують вимог війни, бо підпадають впливові непевної ситуації. Все це погіршує шанси війни, захитує моральну рівновагу громадянства, що своєю чергою захитує і морально-бойову силу армії та робить з неї розлізлу, не боєздатну масу. В таких випадках шукають винуватих, але часто не там, де треба, бо перше джерело військового нещастя лежить глибше,—в тій недалекозорій політиці партійної сліпоти, що не вміє оцінювати явищ в далеко-ідучих перспективах відповідального майбутнього, задовольняючись інтересами тимчасових комбінацій і рахунків,

негативного впливу який для цього майбутнього національний егізм не з силах зблукати.

В умовах будівництва Української Держави така сліпа, невідповідальна політика була б страшною просто своїми наслідками, бо вона розхитувала б ще незбудовані підстави національн і оборони і, наче шашіль, підточувала б сили молодого, державно і мілітарно несталого, організму. Ось через що на можливість її зарані увагу слід звернути, а всенній літературі її допильнувати та широкими студіями у відповідних галузях дати для засвоєння громадянства необхідний матеріал, за допомогою якого вона глибоше усвідомить собі вагу нерозважних політичних кроків, ослабляючих оборонні засоби країни.

VIII

Є ще одна справа, вагу якій часта нехочовженість політичні профани, тимчасом для всенних імпровізацій, не велике значіння. Це—сталість праці персоналу, що відповідає за оборону краю і підготовку до неї зброї. Часта зміна чи імпровізація на посадах і в органах Вищого Військового Управління є недоцільною і некорисною. Особливо, коли вона викликається випадковими урядовими комбінаціями і тенденціями, що нічого спільного не мають з справжніми інтересами оборони, а переслідують завдання обсадити „свсіми людьми“—улеглими та підлашними—нішльові посади Військового Міністра або Начальника Генерального Штабу. В держатах несталих, неорганізованих часта „міністерська чехарда“ взагалі є річчю шкідливою; ще більше шкоди буває, коли ця „чехарда“ зачіпає сферу військових відносин, бо тут вона неминуче вносить безладдя, непотрібну мінливість, переіначування насталеної праці, штучне порушення апарату її, що досягає певної творчої продуктивності при умові перманентної більш-менш участі в ній звиклого оле до одного персоналу співробітників і керівників. З боку морального часті зміни у військовому керуючому апараті є небажаними ще й через те, що вони псууть військовий осередок, викликають нездорові, кверіристичні стремління, інтриганські заходи, всі ті, взагалі, нездорові інтенції, що власне серед військового осередку найбільш не бажані, бо найбільш небезпечні наслідки

З усією рішучістю повинна військова думка повстати проти нездорових прецедентів що до частих змін на керуючих військових посадах, перебороти честолюбиві й нездорові тенденції поодиноких військових осіб, що втягуються в політичні комбінації партій і умотивовувати державну необхідність сталості, тривалості праці у вищих органах військового управління. Не обмежуючись цим, вона повинна повести певну публіцистичну працю за те, щоб згадавши сталість праці вищих військових чинників була забезпечена законодавчими новеллами і певними традиціями державного управління, забезпечуючими нормальне функціонування військового апарату від змінливого подува скоропереходячих політичних комбінацій.

IX

Цілокупністю творчої праці в усіх зазначених вище напрямках, де перехреснюються інтереси Держави і Нації з одного боку і війська та оборони краю з другого, утворюється певний стан в почуваннях і настроях народу. Характерними ознаками його будуть: чуйність до зовнішньої небезпеки і усвідомлення ваги попередніх, зарані опрацьованих, засобів для паралізування її. На цій психологічній базі виростає те, що зветься „воєнним духом нації“ і що без нього, як зауважує Ле-Бон, „навід, як би він не був озброєний, є тільки розпершоною, нездібною до опору чередою“. „Воєнний дух“, коли його плечать та культивують тільки в армії, не дає максимального ефекту. Давно минули часи, коли війну провадили тільки фахові зборища людей, належно для цього вишколені. Сучасні війни як і майбутні—це війни народів, де фізично беруть участь мільйони воюючих мас, де кадрові армії кількакратно, шляхом мобілізацій, збільшуються і де єдність не лише технічно-військового вишколення, а й єдність „воєнного духу“ зарані передбачається, як передумова перемоги. То не вояка, не козак, що впливається по мобілізації до чинної армії і приносить з собою ослаблену пружність воєнного духу або затухлий політ його; він обняжувати буде настрій кадрових елементів армії, що й без того тонуть в переважаючій кількості покликаних мобілізацією.

Коли технічні знання мистецтва війни у мобілізованого можна відновити коротким повторним навчанням, то психологічні передумови доброго бойця технічними вправами реставрувати значно тяжче, а часто й неможливо, коли він не принесе їх з собою, іншими словами кажучи, коли він в умовах перебування в резерві, на цивільному стані, не схоронить його в собі як ту іскру, що в полум'я розгорається першим подувом вітра війни. Плекати цю іскру в душі народа уважно-незпинно—означає тримати руку на живчику оборонного інстинкту нації. Це завдання досягається цілокупністю державно-виховавчих заходів і відповідної праці громадянства, що утворює належну атмосферу для цього і постійно підживляє соки, що з них живиться „воєнний дух“ нації. Вільне військове слово і його органи виконують в цій справі не останню роллю. Це більш відповідальною стає вона в наших умовах з огляду на ті збільшені вимоги, що ставить до них програм національно-державного будівництва, вимагаючий прискішеного напруження праці і різноманітного матеріалу для завдань будівництва. Ті, що морально відповідають за якість і силу вплива української військової думки на громадянство, ніколи не повинні забувати ваги „всенного духа“ на долю нації. Там, де він пригасав, слабнув або счезав,—приходила прострація, пригноблення і нещді легко ставали здобиччю в руках сусіда-чужинця взагалі, що перевищував їх силою свого військового духа. Не дурно такий глибокий знавець психологічних чинників війни, як згаданий нами Ле-Бон, зауважує: „в той день, коли цей дух счезне (у народа), йому немає чого більше губити!“

* * *

Такими, загально беручи, уявляються нам ті головні та де які конкретні завдання з обсягу взаємовідносин Держави та Війська, що виступають перед українською військовою літературою, як найбільш потрібні і невідкладні та вимагаючі широкого досліджування над собою. Всі вони і взяті до купи і кожне з'окрема є цілиною, що чекає працьових ратаїв і творчо-наукової еранки. Всі вони в

взятися наші воєнні письменники, мають своє місце і значіння, може не однакової ваги, але в кожному разі варте уваги. Не будемо говорити про перешкоди для поконтання цих завдань, граде перейнемоь одповідальністю і потребою праці в напрямку створення творчих цінностей для військового будівництва і оборони нашої Держави! Радість творчості дасть вище моральне задоволення кожному, хто працюватиме для великих майбутніх завдань, що не будуть здійснені, як тільки при умові попередньої підготовчої праці, падаючої на наше покоління. Труднощі праці до певної міри улегчуються можливістю користуватись чужим досвідом і літературним капіталом інших військових культур, у яких чимало можна запозичити і для перетворення на національному ґрунті. Ті питання, що сьогодні хвилюють та інтересують українських воєнних письменників, мають аналогії в чужоземному військовому досвіді, з вислідів якого українська воєнна література може користуватись не лише в формі засвоєння певних цінностей її в процесі створення оригінальних творів, а і шляхом перекладу кращих творів світової воєнної науки та літератури на нашу мову. Вони не зашкодять, навпаки—збагатять наше військоове слово, нададуть йому більше різноманітності та приваблюючого інтересу!

X

Рівноцінною, однаково відповідальною є праця воєнних письменників в спеціальній галузі фахового воєнного знання і питань, що мають інтерес для військових кол виключно. Ріжниця між тою працею, що її провадить військоове слово для широкого громадянського вжитку в обсязі широких проблем воєнно-державного характеру і тою працею, що стосується чисто військових інтересів, полягає в тому, що в першій можуть узяти і не фахові воєнні письменники, тоді як друга падає виключно на робітників військового слова, яких тут нікому заступити. Ця покладає на них тим більшу відповідальність і поглиблює почуття обов'язку, як фахових письменників, перед тою військовою групою, що буде на їх писаннях

учитися, розвивати свій спітосгляд військовий і багаті, зрештою свої знання та перетворити їх в гармонійну суцільність.

Безмежно великі простори відкриваються перед українськими в'єнними письменниками в цьому напрямку, як і різноманітні ті завдання, що їх вони повинні здійснити в цій галузі. І учений теоретик з освітою академії Генерального Штабу, і умілий популяризатор, і технічний фахівець—знавець окремих галузей всенної зброї і перекладчик—кожний знайде своє місце в тій величезній праці, що її повинна перепроводити наша воєнна література в зв'язку з загальним програмом нашого військового будівництва. Її ідея: дати пересічному військовому (як старшині так і грамотному козакові) все те, за допомогою чого він міг би задовольнити жагу всенного знання, що потрібно йому для опанування мистецтва бути воякою-бойцем. Сягаючи да здійснення цього ідеалу, вона напруженою систематичною працею своїх творчих умів мусить утворити таке багатство української воєнної літератури, що і якістю своєю і кількістю було б цілком вистачаючим для потреб військової освіти,—на всіх її ступенях,—навчання і лектури і не вимагало б постійного звертання до чужоземних джерел, бо все цінне, варте уваги негайно, в українському переказі, було б приступним до широкого військового загалу. Як і кожний ідеал, такий стан нашєї в'єнної літератури не зразу може бути досягнений, а проте він мусить світити діячам нашого військового слова, мусить стимулізувати їх працю в цьому напрямку. Творчі можливості української військової думки і рівень підготовлености наших військових сил більші, ніж звичайно думають, і вимагають тільки певних умов для свого реального виявлення. Ці умови все були несприятливими на протязі нашєї активної боротьби за державність, але, не дивлячись на це, перші початки воєнної літератури пощастило створити і треба тільки, щоб дальший розвиток її був більш інтенсивніший та програмовий.

Увагу воєнних письменників наших не можуть з'окрема не притягти такі теми, як 1) найдисциплінарніша організація збройної сили Української Держави, 2) конструкція управління нею, від вищих органів почашки і периферійними квіттинами скінчивши, 3) принципи і методи військового навчання, 4) завдання, програми і методи ч.-освітньої праці в війську, 5) оцінка норм (статутів і законно—та інш. „положень" та

регулямінів), що ними нормується життя Українського війська, та провадиться підготовка його до війни, б) усталення для наших відверсти питоної ваги окремих родів зброї, 7) організація навчання і виховання командного персоналу, 8) єдність воєнної термінології, що в наших умовах набирає особливо великої ваги, 9) справа утворення популярної воєнної літератури (як загальної так і фахової) для підстаршинського і козацького персоналу армії, все це, для прикладу взявши, і ряд інших справ—облогом ще ниво орании стелеться перед українськими воєнними письменниками і вимагає від них вечної творчої уваги до себе. Диференція праці в означених напрямках і темах є неминуючою, бо кожна галузь воєнного знання, хоч і об'єднується у вищому синтезі стратегії, а проте потребує певної автономізації, спеціальних літературних джерел, як засобів для удосконалення і знаряддя для популяризації.

Знайомство з надрукованими уже творами української військової літератури і з титулами опрацьованих до друку рукописів, число яких не в вже такім малім, і свідчить про великі можливості в цій справі, насовує певне бажання внести коректив до дотеперішньої праці. Помітна певна безсистемність і випадковність у виборі тем; особливо це треба сказати про перекладні твори з інших мов, де перекладчики сприяють своєю увагою і витрачають час не завжди продуктивно: перекладають твори другого, мовляти б, сорту, тоді як більш цінні з тієї ж галузі і більш придатні для нашого життя залишаються без уваги.

В зв'язку з цим виникає потреба уложення певного реєстру найбільш цінних творів, переклад яких з інших мов була б бажаним для нашого життя. Уложеній авторитетним знавцями справи,—він упровади би певну систему в працю перекладчиків і зробив би її більш продуктивною та матеріально навіть корисною для перекладчиків.

XI

Значіння ідеологічної праці української воєнної літератури полягатиме для наших військових кругів між іншим і в тому, що вона допомагатиме їм скрісталізувати свої фахові знання в певну систему, надасть їй питоми риси єдності і прищепить собі те, що в літературі і військовоному житті зветься військовою світоглядом, чи доктриною воєнною. Було б невтримим перебільшувати значіння органів воєнної літератури в цій справі; воєнні доктрини втворюються не тільки кабінетними теоретичними працями військових авторитетів і спираються не лише на статутах, положеннях, інструкціях та підручниках. Вони отримують своє хрещення в боях і попередній організаційно-підготовчій праці до останніх. Але й досвід бойових операцій без участі в освітланні його воєнною літературою не буде використаний заінтересованими кругами в належний спосіб. В зв'язку з цим студіювання воєнного досвіду і устанавлення гармонії між висновками його з одного боку і теоретичними нормами та підставами воєнної науки з другого вабирають великої ваги і визначають в цій праці воєнним письменникам не останню роль.

В українських умовах ідеологічна праця в зазначеному напрямку особливо потрібна. Ми маємо і свій воєнний досвід і свої сили, свої підстави, за допомогою котрих провадили організацію війська, його навчання і виховання. Цілокупність останніх не можна визнати за вичерпуючу і відповідаючу всім вимогам військової справи, як не можна і якість їх визнати скрізь однаковою, але й той матеріял, що його посідаємо, уявляє певну цінність для майбутнього будівництва Української армії і як такий потребує опрацювання і аналітичної оцінки, що у висновках своїх неминуче приведе до необхідности запровадити певні корективи до дотеперішньої практики, поглибити підстави нашої військової справи, а ідеологічно удосконалити їх. Надзвичайно інтересною з цього погляду є та праця, що перепроводили її після останньої війни французькі військові кола: на підставі висновків крізьвоєнного досвіду 1914-1918 р. р. вони переглянули всі статuti свої, прорезавали всі норми свого військового навчання та виховання, всі організаційно-технічні підстави для майбутньої війни, не сприяючи творчих зусиль в цьому напрямку по сей день. Без знайомства хоча би з головними висвідами цієї напруженої і високої своєю якістю праці левее чи можна обійтись кожному, хто бере чинну участь в національно-військовому будівництві свого краю, а тим більше тому, хто відповідає за нього. Коли у французьких умовах радість збройної перемоги над ворогом не приспала творчости, а, навпаки, викликала бунтарство, то в наших умовах загальні інтереси національного будівництва ставлять питання про аналогічну працю в площину обов'язкового програму військово-національної праці. Правда, психологічні передумови для такої праці є для нас ніби не такими сприяючими: переживання, викликані примусовим відходом нашої армії з рідних теренів, знижують лют думки, угашають дух творчости. Але така прострація своєю виснажуючиною крилами заціпає тільки тих, хто морально — не сильний і національно — не випробований, хто не відчуває в собі гарту війни і у кого почуття національного обов'язку не є глибоке. У нації морально здорових, життєздатних, як і у окремих одних її, а тим більше військових, воєнні невдачі не стають джерелом прострації; навпаки — відіграють роль того фермента, що будоражить, викликає бажання направити лихо, «взяти реванш» за нього. На цьому психологічному ґрунті спеціально серед військових мол даної нації виростає бажання етюдювати причини, що призвели до невдач і шукати найкращих засобів для витримання воєнного іспиту на майбутнє. Згідно з воєнної історії тої ж таки Франції і тут буде не зайвою для нас. Війна її з Німеччиною в 1870 р. кінчилась великим нещастям для неї. Але діткнуте і ображене в своїй гідності національне почуття не могло помиритись із знеслагодом. Спеціально в армії почалась напружена праця і плекання „духу реванша“, що було не бундючним тільки і не тільки агітаційним явищем, ні, воно йшло впарі з розумною систематичною працею шукання, удосконалення, що почало в багатьох відношеннях дорівнюватись високому рівневі німецької військової, а де в чому викликати навіть з боку Німців певну сторожкість і побоювання. Перемога Французів 1918 р., при всіх інших сприяючих умовах,

і стала можливою, дякуючи тому, що період між 1870 по 1914 рр. не був змарнований французькою армією, а, навпаки, доцільно використаний нею.

Не даром про французську воєнну доктрину кажуть, що вона „народилася в несчасній поразці (1870 р.), а її хресним батьком були невпевність і розпач (Ражіналь Канно)!

Чи не відчує Українець, особливо військовий, аналогії між ситуацією, що ми в неї попали після 18 листопаду 1920 р. і тими обставинами, що випали на долю Французів в 1870 р. і чи не покаже ця аналогія нашим патріотичним військовим класам напряму для їхньої праці і для світлого майбутнього? Одже ж і серед наших рядів розпач опановував свабодоухами, а для морально здорових і національно свідомих був і є стимулом до творчої праці і шукання шляхів для направи. А в зв'язку з цим чи не виступить виразною і відповідальною та ролля, що викладає воєнним письменникам у виконанні ними патріотичного обов'язку спеціально в даній, переходовій, часі? Той, для кого патріотизм не є „празнична одежина“, а „труд тяжкий — гарячка невдержима“ (І. Франко), не може не витягти з цього висновків, обов'язуючих до праці і стимулюючих її.

Матеріалу для неї є досить. Те, що з нашого власного, воєнного досвіду ми зуміли чи встигли зафіксувати, абсолютно не вичерпує його. Опрацьовані нашими відповідальними кругами схеми військової організації, „статутні“ ріжні, положення, деякі законодавчі новели, дотичні військової справі і, дарешті, початки літературних монографічних праць, присвячених огляду і оцінкам наших недавніх операцій, лише в невеликій частині виявили багатий скарб, що таїться в цьому досвіді і що вимагає дальшої дослідницької та конструктивної праці над собою.

Та й те, що вже вилилось в певні норми, вимагало б перевірки, з огляду на спільність праці, з якою вони були зафіксовані. Зокрема була б дуже потрібною оцінка наших „статутів“ з визначенням моментів несогласованости та встановлення гармонії між ними. Такої ж перевірки вимагають і схеми організаційні нашого військового Управління, на яких відбулись вимулі переходові моменти і випадковий політичний впливів, від чого їх треба увільнити, сконструвавши найбільш доцільні і відповідаючі нашим національним інтересам та майбутній обороні.

XII

Спеціальна глузь воєнно-історичних дослідів, започаткована ще до світньої нашої історії праціми ген. хор. Кипустяцького, вимагає значно ширшого програму і мусить включити в себе ввагалі історію України з військового погляду. В цьому напрямку для українських дослідників одкриваються широкі перспективи і майже не зорані можливості, бо українська історіографія мало цікавилась спеціально воєнними моментами минулого життя нашого народу, побіжно тільки торкаючись їх. Тим часом знавця спеціально воєнної історії нашого краю є не тільки потрібним, а і обов'язковим

для українських військових исп. Лектор цієї дисципліни сьогодні опинився б в дуже скрутних умовах через брак суспільних і заводських праць в данній галузі. Виховуючи національну армію в душі любови до Батьківщини і самопожертви для неї, ми зможемо цього видання домогтися, коли не дамо ясноту образу минулої осені броторьби українського народу за свою державну волю. А в цьому образі є стільки лицерського, величавого і привабливого, поруч з тяжкими та трагічними, що воно викликатице найбільшій емоції в душі воїни і збуджувати буде найшляхетніші струни його душі. Коли будемо знати устрій стародавньої Української армії, коли вивчимо науково найбільш шкідливі операції з війни XVI XVII і першої половини XVIII в. в., то глибше зрозуміємо і нашу долю історичну, і наше сучасне становище, а через це з більшою обережністю будемо уникати помилок в новітніх змаганнях за здобуття державности.

XIII

Военно-історична освіта буде ширшою, коли вона захоплює межі всесвітньої осені історії. В зв'язку з цим і на цьому полі українському письменству відкриваються величезні перспективи: дати найцінніші в українських перекладах твори, присвячені згаданій галузі воєнної науки чи побити, в міру можливого, про опрацьованим оригінальних. Праця в зазначеному напрямку буде неповною, коли вона не слиниться з спеціальною увагою на останній Великій війні 1914-1918 р. та не розкриє різноманітного змісту її. Та, величезна вже своєю кількістю і цікава своєю якістю, література на різних мовах, що її викликала ця війна, приваблює до себе кожного, хто хоче збагнути „тайну“ її і, на підставі повчальних висновків, заглянути в невідоме обличчя майбутніх воєнних конфліктів.

Знати хоч би найкращі твори повсенної світової літератури є обов'язком для кожного українського старшини, як обов'язком наших воєнних письменників є ознайомити нашу громаду військову з цими творами, чи то в перекладах чи то в стислих переказах і рефератах. Ясна річ, що праця наших письменників в цьому напрямку буде ціннішою, коли вони підійдуть до оцінки минулої Великої війни з погляду інтересів українській військовій справі і дадуть ряд оригінальних праць з цього обсягу. Потреба власне такої праці впливає з тих, приваблюючих часом до себе увагу, висновків, що до них прийшла де-які дослідники минулої війни в оцінках питомої ваги поодиноких її чинників. На підставі недавнього досвіду приходять до висновків про зменшення значіння окремих родів зброї, що до тепер відігравали головну роль; автоматично висовують першорядне значіння для майбутніх війн інших родів зброї. (Напр. авіація, електротехніка, хемічні знаряддя то-що). Фахово захоплення дослідників, обставлена часом ніби переконуючими аналізами, утворює картину „пересідки цимностей“ і порушення звичних критеріїв,—що вимагає певної орієнтації в суперечних поглядах і поглядних протирозах. В якій мірі ця переоціночна робота може змінити оправданий досвідом погляд, що для війни кожний рід зброї має свою вагу

і заслуговує однакової уваги,—вияснити це є поважним завданням кращих воєнних письменників.

* * *

Ставлячи перед українською воєнною літературою ряд окремих питань і тем для її досліджування, та умотивовуючи ідеологічно потребу наукового з'ясування їх певними міркуваннями, з konieczности короткими та схематичними, ми мали на увазі накреслити лише загальний напрям, в якому повинна провадитись творча праця наших воєнних письменників. Для нас ясно, що межі її значно ширші, ніж ті, що ми спробували зазначити. Висовуючи, проте, згадані завдання, ми уважали необхідним притягти до них увагу з огляду на те, що програм державного будівництва України в його військовій галузі невідкладно вимагає в першу чергу поладження власне цих завдань чи хоч нагромадження матеріалу для поладження. Будівництво Держави потребує великої підготовчої органічної праці і знання засобів будівництва, ц. т. того, що, правду кажучи, нам не скрізь і не завжди вистачало, а з'окрема і в дільниці військового будівництва. Інтенсивна праця воєнного письменства в зазначених напрямках заповнить ті прогалини, що досі давали себе відчувати і дасть в наші руки більш певні знаряддя для виконання нами, військовими, свого обов'язку перед Батьківщиною.

Ті асоціації, які навівають згадкам про „Табор“ з нашої історичної старовини і про які ми згадували на самому початку нашого нарису, той послужать для нас не зайвим стимулом для невсипущих шукань і чесної служби, що її повинно провадити вільне українське військово-слово!

На Україні, окулованій давнім історичним ворогом, цього слова, як ми знаємо, немає: йому замкнено уста, воно мовчить, згаалтоване і задушено московсько-комуністичною навалою. Ще більше: людській масі українського народу, що мобілізаційними засобами втягається до червоної армії, витравлюють суто-національні почуття і прищеплюють отруйливі щели про „історичну роль червоної армії, як авангарда пролетарської революції“ (слова главнокома

Каменева), це б то про ролю українського „людського персоналу“, як сліпого знаряддя і „пушечного м'яса“ в чужих руках і для чужих йому цілей. В зв'язку з цим потреба існування і творчої праці вільного українського слова взагалі, а військовою з'окрема набирає особливої ваги: воно повинно зберегти традиції воєнної боротьби за державність, повинно створити і виплекати в тяжкі—переходові часи великі животворчі цінності і передати їх для вжитку своєму народові в нових його змаганнях вибороти і охоронити власну Державу.

Переклад з французької.

В. КУЦЬ.

ЧОМУ НІМЕЧЧИНА КАПИТУЛЮВАЛА 11 ЛИСТОПАДУ 1918 Р.

(Складено по документах Французької Головної Кватирі).

Короткий зміст.

ПЕРЕДМОВА.

ЧАСТИНА I. Коротка історія наступу союзників (з 15 липня до 10 листопада).

ЧАСТИНА II. Стан німецької армії на 10 листопада.

1. Чисельний склад і зміни в ньому за час від 15 липня до 10 листопада.
2. Якість дивізій: комплект їх, стан фізичний і моральний, матеріальні засоби (гармати, кулемети, павої).
3. Маневрові можливості Вищого Німецького Командування (резерви, залізниця).
4. Умови відступу до східнього Вельгійського кордону.
5. Нарід і армія.

ВИСНОВОК.

Додатки. ч. 1. Ситуація німецьких армій на 15 липня. *)

- ч. 2. Документи, які свідчать про дисципліну та дух німецької армії.
- ч. 3. Початок поразки Німців по часопису „Форвертс“.
- ч. 4. Лист фельдмаршала Гінденбурга до князя Баденського.
- ч. 5. Відступ Німців після завішення зброї по часопису „Мілітер Вохенблят“.

*) Через незалежні від перекладацьких обставини до перекладу не могли бути додані такої кількості схем, які б цілком відповідали текстам.

10 січня 1919 р.

Через кілька днів після завішення зброї, німецька преса, йдучи, безумовно, за вказівками нового уряду, прохала населення Рейнської округи про гарячу зустріч німецьких армій, котрі, після 4-річної безупинної боротьби, мали вступити непереможеними й з високо піднятою головою на рідну землю.

„Непереможені“ то була та гадка, яку з погордою проголосує Німецьке Командування в своїх оголошеннях, ілюстровані часописи—в малюнках, поети—в своїх одах.

Зараз прийшов час доказати, що з боку нашого супротивника все це було тільки звичайною чванливістю. Тому справедливість вимагає освідомити всіх про те, що переважною причиною прохання Німців про завішення зброї були відвага та настирливість союзних воєнків та воля, знання й сміливість їх начальників.

В такий спосіб буде розвіяно ту байку, при допомозі якої, користуючись влучно провадженою пропагандою, Німеччина хотіла переконати всіх, що 11 листопаду німецькі армії були здатними до продовження боротьби ще на довгий час і могли навіть здобути перемогу *) і що тільки один внутрішній стан держави примусив Берлінський уряд прохати про завішення зброї.

Навпаки, нема сумніву, що саме в цей як раз день німецька армія була напередодні найбільш серйозного всенного нещастя, яке тільки знає історія, і що лише одно завішення зброї врятувало її від цього лиха.

Щоб довести це, досить дати спочатку коротенький нарис великого наступу союзників, який провадить Верховний Вождь союзною силою на протязі з 15 липня до 10 листопаду, і виявити, як з кожним новим ударом, що завдавалося супротивникові, виснажувалися його матеріальні й моральні сили та здатність до протиділяння. Тоді, нарешті, стає ясним звіт про стан супротивника на 10 листопаду. Цей звіт дає мілюнок неминучого то повного банкруцтва.

*) Доктор Мерманн-Кобленц заявив в „Дойче Цайтунг“, що коли б не революція, то війна була б закінчена блискучою перемогою Німців за два чи три тижні.

ЧАСТИНА I.

Короткий опис наступу союзників.

(15 липня—10 листопаду).

У великому наступі союзників можливо відмітити два періоди:

В першому періоді (з 15 липня до 26 вересня) Союзне Командування, відбиваючи ворожі атаки, починає бити його в свою чергу й примушує ворога перейти до оборони на всьому фронті, ослаблюючи та виснажуючи його.

За час другого періоду (з 26 вересня до 10 листопаду) воно переходить до загального наступу, б'є без перерв супротивника на всьому фронті від моря до Мааса і остільки виснажує його сили, що він примушений прохати про замирення, щоб уникнути тієї біди, яку готує йому неминучий наступ Союзників і відбити якого він вже не має змоги.

Перший період (15 липня—26 вересня).

А. Бійка на Марні.

12 червня було зупинено просування Німців з одного боку—на Вільє-Котере, а з другого боку—на Компьен, але ж всі відомості про загальне положення Німців примушували Вище Союзне Командування вважати, що супротивник, після періоду затишку, потрібного йому для відновлення резервів і запасів зосмотрення, хоче зробити нове могутнє зусилля.

Тому треба уважно дослідити всі ті відомості, які подавались цьому Командуванню 2-м Бюро Головної Квартири що до ситуації в німецькій армії.

Кожен день Вище Союзне Командування отримувало в вигляді таблиці відчитну картку про німецькі дивізії. В ній означалося число частин, які знаходились в бойовій лінії та резервах, їхню боєздатність (дивізії свіжі, відновлені

та кволі *) й розподіл їх по-між арміями **). До цієї картки додавався звіт, в якому наводились можливі наміри супротивника.

Зрештою, періодично складались „картки виснаження“, які давали можливість визначити, з одного боку, те число ворожих дивізій, для яких необхідна була зміна (в залежності від часу перебування їх в бою), а з другого боку—виявляти те число дивізій, які були ще до розпорядимости що до заміни вищенаведених частин.

Таким чином, Вище Союзне Командування мало змогу повсякчасно знати бойову вартість німецької армії, стежити за послідовним її виснаженням і приймати свої рішення відповідно до ситуації ворожої.

Отже, по відчитній картці 2-го Бюро ситуація німецької армії при кінці червня виглядала так:

Всього 207 дивізій, з яких 130—в бойовій лінії й 77—в резервах. Останні 77 поділялись так: свіжих—31, відновлених—26 і кволіх—20.

Що ж до намірів супротивника, то вони з певністю ще не уявлялись. Найбільш правдоподібним здавалося припущення, що ворог атакуватиме на англійському фронті й що атака ця відбудеться не раніш як на початку липня. ***)

*) Дивізії, з огляду на стан їх свіжости, поділялись на три категорії:

а) Свіжі дивізії, які відпочивали на протязі місяця і мали таким чином час на поповнення та скріплення;

б) Відновлені дивізії, що мали час на поповнення, але ж відпочивали тільки від 15 днів до 1 місяця, і

в) Кволі дивізії, які не мали відпочинку більш 15 днів.

**) Цифри, що подавалися в що-денних відчитних картках, не могли бути доквадрикми; вони були тільки приблизники. Але ж досвід засував, що все ж вони були дуже близькі до дійсности. Загальному криву лінію частин бойової лінії, резерву та ліній числа дивізій свіжих, відновлених і кволіх не легко було нанести своєчасно на карту, тому що потрібний був час на збірку та передачу відомостей.

Коли взяти для прикладу стан групи армій Імперського Архикнязя на 22 вересня, то в документі бачимо, що вона нараховувала 45 дивізій, із яких в бойовій лінії було 32, в підмоці — 4, в резерві—9.

Відчитна ж картка 2-го Бюро показує:

22 вересня,—48 дивізій, з яких 31 в бойовій лінії, 4—в підмоці, 13—в резерві.

25 вересня,—45 дивізій, з яких 31 в бойовій лінії, 3—в підмоці і 11—в резерві.

***) Документи, які потім були захоплені, ствердили, що таку атаку дійсно намічав ворог і що він од неї відмовився при кінці червня.

Наказ, який був помічений днем 20 травня, між іншим говорить: „Атака, яку намічалася в напрямі Дулян—Амьен, мусить відбутися. Належить почати невідкладно готуватися до неї“.

З цього наказу видно, що атака мусила носити умовну назву „Невий Мішель“, в той час як атака 21 березня мала назву „Мішель“. Таким чином нема більше жадного сумніву, що Німецьке Командування погодилось відмовити в червні березневий наступ в Пікарді з такою ж метою—розділити франко-англійські сили.

Але ж, починаючи з 1-го липня, відомості, які здобувалося, стають поступово точнішими. Починають виявлятися, як правдоподібні, дві ворожі атаки: одна на англійському фронті, в окрузі Лілля *), а друга—на французькому фронті—в Шампані. 10-го липня сукупність здобутих відомостей дозволяє 2-му Бюро з певністю доповісти Командуванню, що головного наступу супротивника треба чекати в Шампані. Межі наступового району встановлює 2 Бюро цілком докладно:

На захід од Реймсу—атака на фронті Жолгон-Врінї в загальному напрямі на Еперней по обох берегах Марни.

На схід од Реймсу—атака на фронті Сюїлп-Массіж в напрямі на Шальон.

Безпосередньої атаки на Рейме не предбачалось, а його мали обійти зі сходу та заходу.

Атаку на Ромпель та Сюїлп розглядалося тільки як можливу, але ж вже з 12 липня з'ясувалось, що вона безперечно відбудеться й що, таким чином, на схід від Реймсу ворожі зусилля будуть розвиватися на безперервному фронті від Ромпель до Массіж.

Що-денний звіт про стан німецьких резервів (в ньому наміч егся 62 свіжих дивізій) і рїзноманїтні відомості дозволяли зробити висновок, що атака неминуча і має відбутися перед 15 липня.

Таким чином, маючи відомості про загальний стан ворожих сил, про розподіл їх, а також про правдоподібне призначення їх, Вище Союзне Командування мало змогу вжити всіх необхідних заходів.

*) Нижчемаєвськемі накази IV армії коведять, що супротивник має намір в липні місці атакувати в Факлярї:

1. Наказ від 23-го червня. „Начальник Генерального Штабу наказав 4-му Бюро скласти записку про економічні заходи що во праці „Вагебо“ (забївч. експлоатація завойованих місцевостей, охорона оброблених райони, реквизицій та інше...)

2. Наказ од 10 липня: „Щоби зворотати таємність зміреного наступу, свїд дїжнати, починаючи з 15 липня, назву „Факндершюп“ замїсть назви „Вагебо“.

3. Наказ од 12 липня: „Щоби опостереження, що здобуті за час операції „Вагебо“, були хутко доведені до наду і для швидкого використання всіма, описи мусять поалїтиса на такі частини:

а) відомості, що здобуті за час готування до атаки;

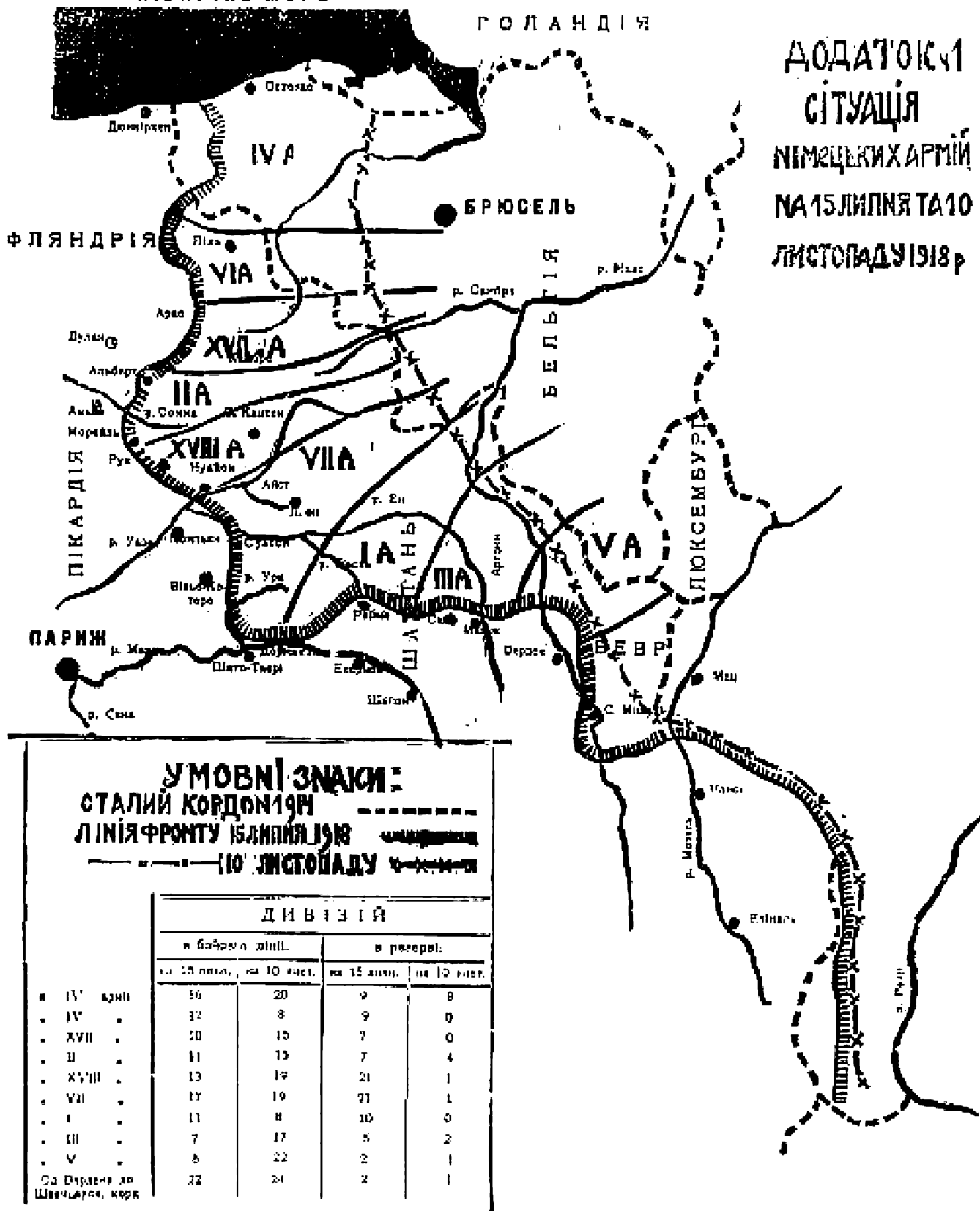
б) досїд, якого здобуто за час виконання головної атаки“.

Взагалї, два перші з названих наказів, що стосуютья дотримання в таємнїцї цього наступу, своїм змістом вказуєть, що атака мусила відбутиса.

ПІВНІЧНЕ МОРЕ

ГОЛАНДІЯ

ДОДАТОК 1
СІТУАЦІЯ
НІМЕЦЬКИХ АРМІЙ
НА 15 ЛИПНЯ ТА 10
ЛИСТОПАДУ 1918 Р.

Воно дає частинам не тільки вказівки по тактиці, які мусили довести до невдачі ворожу атаку, але ж застосовує тих стратегічних заходів, які мають примусити ворога відмовитися від свого наступу та вдатися лише до відбивання ударів.

Для цього Вище Союзне Командування мало засіб в той час, коли Командування Німецьке не могло вже цього сподіватися. Союзне Вище Командування вже завчасно передбачало використання таких засобів, коли ще в червні місяці примусило всіх начальників зрозуміти ту істину, що конче необхідно захопити в свої руки ініціативу і що вже прийшов час загального наступу.

Цей загальний наступ вже був підготовлений влучними частковими операціями. Французська армія в той час відчувала на своїх флангах молоді американські дивізії, які спільно з нею тільки що дали на півдні від Урка стільки доказів своєї відваги та мужности. Вона терпеливо чекала на новий наступ ворожий і знала, що не тільки зупинить його, але що їй буде поставлена ще більша вимога—вжити найбільшого зусилля, на що та з радістю згоджувалась.

Для Вищого Союзного Командування атака ворожа на Реймс була відповідним ментом для переходу в наступ.

Удар правого німецького флангу очікувався поміж Реймсом й Жолгоні на східній, південно-східній та південній боки обширні „кишені“, яку робила лінія фронту поміж р. р. Еном та Марною. Було відомо, що напочатку липня в цій „кишені“ знаходилось сорок німецьких дивізій. Заосматрення цієї сили війська було можливо привозити лише по одній залізниці—по лінії Гінькур-Міссі на Ен-Феран Тарденуа, яка на сході та південному сході від Суасона проходила не далі як за 15 кілометрів від фронту. Наколи б ця залізниця досталася до наших рук чи принаймні поражалася б дійсним вогнем нашої армії, то життя німецького війська в „кишені“ Шато-Тьєррі було б унеможливлене.

Таким чином, в перших числах липня Вище Союзне Командування вирішує виконати контр-наступ на фронті поміж р. р. Еном та Урком; цей наступ мусить комбінуватися з атакою на другому боці „кишені“ Шато-Тьєррі,

що має привести до опанування цієї „кишені“ чи принаймні примусити ворога її звільнити. Наколи б ворог не почав вести атаку першим, то атакувати його 5-ю армією на східньому боці „кишені“, а в протилежному разі—обмежитися тут лише відсіччю.

Взагалі, контр-наступ намічається в східній Шампані, на східньому крилі ударної німецької маси в той час, як вона просунеться на південь, тому, в предбаченні цього, Союзники гуртують свої сили на південь від Аргонів.

В той саме день, коли німецькі дивізії почали просуватися до своїх вигідних позицій, також збираються і союзні дивізії, щоби вдарити Німцям у фланг. В цей день ініціатива чинів переходить до рук Союзного Командування і надалі залишається у нього.

14 липня з 81 дивізій німецького резерва тридцять дивізій були розміщені позади бойової лінії в секторі від Шато-Тьеррі до Аргонів. Ранком 15 числа ці дивізії разом з частинами бойової лінії вирушили на штурм.

В Шампані атакуюча ворожа маса проходить в нашу першу лінію; поміж Реймсом й Марною вона зупиняється перед другою лінією; на півдні від Марни вона досягає обніжжя височин, що поміж Жолгонів й Дормані, актує виступ од 6 до 8 кілом. в глиб.

16 та 17 липня всі зусилля ворожі направлені на Еперней, але ж, підлягаючи в свою чергу безудинним контр-атакам, ворог замало просувається наперед. Увечері 17 липня ворожий наступ цілком припиняється. Зрештою, замість того, щоби прорвати наш фронт й зробити великий виступ в Шампані та Бріє, ворог здобуває через свою атаку лише часткові тактичні успіхи, які не виправдують понесених, важких втрат. Більш того, загальна ситуація VII та I-ої німецьких армій не тільки не ліпшає, але ж, навпаки, те військо, що перейшло Марну, знаходиться в небезпечному становищі: воно підпадає під погрозу бути скинутим кожної хвилі в річку, постачання його може провадитися лише по містках, які без перерви обстрілювали союзницькі гармати та літаки.

18 липня. Німецьке Командування стверджує свою невдачу. В цей же мент починають наступ X й VI французькі армії.

Цього наступу страшився ворог, про що свідчать численні документи. Позад своєї фронту, веденою від дивізій сектору, він мав до своєї розпорядимости 8 дивізій часткових резервів, які займали позиції другої лінії. Але ж цього було замало в порівнанні з могутніми засобами союзницькими.

X французська армія осягає з одного маху підступів до шляху з Суасона в Шато-Тьеррі і з цього часу Суасонський вузол доріг та залізнична вітка від Міссі-на-Ені, по якій провадився підвоз до всієї маси війська, згромадженого в длубці поміж р. р. Ен—Марна, опиняється під нашим вогнем.

З свого боку V франц. армія, яку підтримує італ'янський корпус, починає наступ поміж Марною та Реймсом, координуючи свої чини з X та VI арміями. В наслідок цього обоє крила німецькі запитані.

Вище Нім. Командування почуває, що воно не може далі провадити битву в тій „вишені", де сполученням його загрожує небезпека та ле по над усе конечність дальшої боротьби вимагає від нього що-денно кидати до бою нові дивізії.

Отже, те Командування, яке за 4 дні до цього само атакувало, бачить себе примушеним скоритися перед волею супротивника і приказати відступ. Цей відступ має бути повільним та методичним, але ж проте він буде дорого коштувати, бо для визволення матеріальних засобів і величезних складів *), згуртованих поміж Марною та Еном, ворог примушений буде весь час уводити до бою нові частини, щоб затримувати наші атаки **). 18 липня стає очевидним, що Вище Нім. Командування мусить закликати підсилення з усіх боків: Імперський Архикнязь-Наслідник уводить до бою свої часткові резерви, а потім притягує дивізії з районів Нуайона та Шампані, які ще залишились до

*) Засмотрення у Німців не було так гнучке, як у союзників. Потяги, що підвозили що-денний припас, не передавали їх безпосередньо до частин, а здавали інтендантурам дивізійних етапів. Цей спосіб дозволяє мати де-які запаси на те, щоб запобігти випадковостям, але ж був незручний в тому розумінні, що набиралося значна сила матеріальної частини, пересовувати яку, в випадку відступу, було важко.

***) З порівняння звітів за 15 липня та 8 серпня видно, що в бою взяли участь 76 німецьких дивізій, з яких 31 вийшла билась з 15 до 17 липня, а 45 мусили підсилити фронт за час з 18 липня по 8 вересня.

його розпорядимості після невдачі 15 липня. Всього цього не могло вистачити, а тому треба було притягнути війська з інших фронтів: Гальванд примушений дати 3 дивізії, Наслідний Архикнязь Баварський—6; крім того, необхідно було знову вводити до бою частини, які вже атакували в Шампані 15 липня й навіть відважитися на знесення наступу, що був предбачений у Фляндрії. *)

19 липня ворог переходить назад за Марну.—27 липня, під безуцільними атаками наших армій, він відступає на р. Урх, а далі, 3 і 4 серпня—на р. Весль. І от, всупереч своєму намірові, ворог досягнув того, що його фронт замість, щоби утворити погрозовий виступ у Шампані та Бріє, мусить відтягнутися на р. Ен та на р. Весль: французські резерви зовсім не були витрачені на затикання дірск у фронті, а самі перейшли до протиступу; була введена до бою лише незначна частина (2 дивізії) англійського резерву.

Навпаки, Наслідний Архикнязь Баварський мусить з найбільшою поспішністю перевести свої резерви з району Лілля до р. Ен. Нарешті, в той час, як Вище Нім. Командування примушене було відмовитися від запроєктованого у Фляндрії наступу, армії Антанти захоплюють до своїх рук початок нової битви поміж р. Уазою та Мореллю.

Таким чином, 18 липня ворог побачив, що план його цілковито повалено. З цього числа він почав хоритися волі Союзників і робив це аж до замирення.

Б. Битва у Пінардії.

(8 серпня—20 вересня).

З зазначеного часу все стремління Головнокомандуючого Союзною силою йде до того, щоби утримати в сесії

*) Таємний наказ IV армії від 22 липня:

„Евакуація позиційного закріплення і перевезення складів мусить бути скрита від ворога, щоби не дати йому змоги довідатися про наші шматри...

Армійська армія мусить бути негайно витягнута з армійських корпусів і повернута до розпорядимості Начальника армійської армії“.

„Армійські Команданти мають відповісти за відступлення від порядку, який вони встановили на час наступу“...

Наказ Командуючого I пруською групою від 24 липня:

„Атака „Фляндершувць“ відкладена... Земліні роботи припинити, запаси вивести в тил“...

руках ініціативу над Німецьким Командуванням, не даючи йому жадного перепочинку, після якого він міг би опритомніти й відновити свої сили.

Для цього він наказав і примусив виконати окремі втаки, які мусили відбутися як можна швидче та несподівано одна по одній, щоби весь час збільшувати розстрій у ворожих арміях та замішання серед Німецького Командування аж до того часу, коли він накаже перейти до загального наступу й зробити врешті ту атаку, яка вдасться на весь ворожий фронт.

Ще 12 липня, переконуючись, що ворог тримає фронт поміж морем і р. Уаза військом кволим, неповненим та лихих якості, Верховний Вождь „бажає“ використати, не гаючи часу, цю слабкість ворожу, щоби розпочати важливі наступні чини. Він звертає увагу маршала Хега на фронт Фестбург-Рабек, який підготовлений вже до наступу й здобуття якого звільнить рудну округу Бріє і крім того він комбінує одночасно операцію IV англійської і I франц. армій на Амьєнський виступ з метою звільнити залізницю Париж-Амьєн; нарешті, Верховний Вождь починає підготівляти, користуючись із численних засобів американської армії, той наступ, що мусить одрізати виступ С. Мішель.

Таким чином, зараз же, після зорганізованя та розпочаття наступу на Марні, почалося готування до трьох інших операцій великого масштабу. *)

*) 24 липня, зважаючи, що п'ятий німецький наступ не вдався і обернувся вже в ізню поразку, завдяки протинаступові X і VI франц. армій, Верховний Вождь союзними арміями викладає Командуючим цими арміями свою провідну думку.

Він базується на таких твердженнях:

З боку Союзників в менш бажучий досягнуто рівності в числі бойців; зобуто перевагу в числі дивізій резерву, через те, що Німці вже кинули до бою значну кількість дивізій; на близько майбутнє забезпечено перевагу в свіжих резервах; досягнуто безсумнівної переваги в засобах авіаційних та в поповненні; забезпечено збільшення переваги в армії, яке надалі буде тільки збільшуватися і забезпечено, нарешті, певність в необмеженості числа бойців через приплив їх з Америки.

З боку ворога—слабкість, як наслідок того, що супротивник приушешний взагалі мати дві армії: одну—для стримування фронту, а другу—ударну армію (яке знавато розхитану)—щоби маневрувати позаду цього „легкого фасаду“. До цього треба додати, що ворог не має більше змоги поповнювати склад своїх дивізій, не дивлячись на надзвичайні заходи.

До всіх цих тверджень, що обертаються навколо матеріальної сили, треба додати ще зміження духу німецька як наслідок тих помилок, що були зроблені ворогом на початку війни, не дивлячись на понесені великі жертви.

„Сьогодні союзні армії, додає Маршал, досягають звероту на своєму шляху. В розпалі бою вони захоплюють ініціативу чинів, яку їх сила дозволить нам утримати за собою й надалі, чого вимагають принципи війни.“

Виконання 23 липня часткової операції на східному березі р. Авр дає I франц. армії вихідне положення, а 8 серпня ця армія, акулі з IV англійською армією, атакує на фронті в 25 кілометрів по обидва боки дороги з Амьєна в Руе, поміж Альбертом та Мореїлем.

Протягом двох діб ці армії просуваються наперед на 20 кілометрів, досягають підступів до Шольн та Кеснуа й загрожують відрізати з півночі XVIII нім. армію.

10-го серпня Нім. Командування наказує XVIII армії ввійти на позиції 1917-го року поміж Шольн та Уазою. Але ж несподівана атака III франц. армії примушує зробити цей відступ в безладній поспішності.

15 серпня німецьке військо знову захоплюється на своїх старих позиціях *) на фронті Шольн-Рібекур.

Таким чином, протягом одного місяця Союзницькі армії зрізали два величезних виступи, які складали фронт супротивника й були направлені з одного боку—на Париж, а з другого—на Аббевільль—два головні об'єкти німецьких чинів у 1918 році.

Сили ворожі починають серйозно виснажуватися. Про це відомо Союзному Верховному Вождеві, який бажає використати вороже виснаження й прискорити розвиток його. 120 німецьких дивізій, говорить він 12 вересня, були кинуті в битву з 15 липня. Тому нам припадає такий сприятливий випадок, який більше не повториться й який вимагає об'єднання спільних зусиль.

Тому, чекаючи, коли американська армія буде цілком готова до застосування всієї своєї могутності, слід було далі завдавати удари ворогові, і от замість того, щоби

) Прийшов час кинути загальне оборонне становище, до якого ми були примушені нашою великою чисельністю, та ввійти до наступу.

Коли дослідити заклики, що криються в приписах для швидкого підготовки часткових наступових чинів та в міркуваннях для великого наступу на кінець літа чи на осінь, то треба дати до висновку, що це неможливо було б зробити в опослі певніший.

*) Вони могли угрунтуватися на новому фронті лише завдяки тому, що мали значні резерви. На протязі 7 діб 18 німецьких дивізій на фронті поміж Альберт та р. Уаза мусли бути підсилені ще на 30 дивізій, з числа яких 11 пришло з часткових резервів, а 9—з інших фронтів (6—з району Лілля, 1—з Фландрії та 2—від Вердена).

Крім цього прибуло ще з інших фронтів 4 дивізії, які були введени до бою з наступні дні. (Відомості 2-го армійського Вюрта).

ерізатися в фронт Альберт-Уаза, де ворог не був як слід захищений і мав ще певну організацію, наказується чинити на крилах, з'окрема проти північного крила, де зменшилися ворожі резерви. „Те, що здобула III-я франц. армія власними своїми засобами, яскраво вказує, чого можливо чекати від розвитку наступових чинів на флангах побідних армій“.

В той час, як I та III франц. армії вчепляться в супротивника, щоб перешкодити осереджуванню його сил, X армія буде атакувати в напрямі на Шоні з метою охопити район Нуайон—Гіскар—Терньє, а III англійська армія має чинити в напрямі Бопом та Перонн, щоб обійти оборонну лінію р. Сомми й примусити ворога до поспішного відступу. Що ж до IV англ. армії, то вона буде атакувати пізніше в північному напрямі. Але ж треба бити, не гаючи часу, несподівано та без перепочинку, щоби не втратити тих переваг, яких здобуто в попередніх боях. Тому видається наказ не відкладати атаки пізніше, як на 20 серпня.

В наслідок цього за час між 18 серпня й 20 вересня робляться три наступних одно по одному напружень:

Перше напруження робиться між 18 й 26 серпня. При цьому X фр. армія осягає р. Уази та Аїетт, англійські армії проривають ворожий фронт між Круазіль та р. Соммою, і XVIII нім. армія, якій загрожує охоплення в двох флангів, примушена до відступу на р. Сомму та Північний канал. Союзники осягають таким чином фронту Нуайон-Несль-Перонн-Бопом.

Друге напруження відбувається між 30 серпня й 2 вересня: X фр. армія, форсуючи р. Аїет, сягає лінії Гінденбурга й примушує ворога до відступу з р. Весль на р. Ен. I англ. армія за 48 годин здобуває вузол ліній Зіг-Фрид і Дрокур-Кеан. Тоді ворог починає поміж Аррасом та Уазою відступ на позицію Гінденбурга, до якої на кілька кілометрів 10 вересня наближаються Союзники.

Третє напруження робиться 18 вересня, коли III та IV англ. армії, при допомозі I франц. армії, опановують підступи до позиції Гінденбурга поміж м. м. Камбре та С.-Кантенон, здобуваючи в такий спосіб вихідне становище для майбутньої атаки цієї позиції.

В той саме час, як розгравались останні фази битви

у Пикардії, американське військо виконувало на другому театрі воєнних чинів у Веврі—свою першу атаку великого масштабу й за час од 12 до 15 вересня цілком зрізали виступ С. Мішель.

Які ж, зрештою, були наслідки на хінець першого періоду битви—25 вересня?

Перш за все, ворог був примушений звільнити ту територію, яку він звоював в 1918 році. Його доведено до безпаддя, виснажено, ослаблено і зроблено нездатним до контр-наступу. Щоб уникнути цієї довгої битви, яка його виснажувала, ворог пробував заховатися в тих позиціях, які він уважав за непереможні й під захистом яких він сподівався реорганізуватися, відпочити й відновити свої резерви. *) Це являлось для нього крайньою konieczністю, бо за час з 15 липня до 25 вересня ворог увів до бою 163 дивізії **, з числа яких 75 дивізій брали участь в бою другий чи третій раз.

26 вересня, згідно зі щоденним звітом 2-го Бюро, ворог мав в руках ще 68 дивізій, але ж з цього числа було тільки 21 свіжа дивізія та 40—відновлених, решта ж дивізій тільки що було знято з інших участків. Не дивлячись

*) Про неминучість цього відступу та неможливість для ворога виконати контр-маневр, було докладено Союзному Командуванню 24 серпня 2-м Бюро Ген. Квартири звіт з наступним висновком:

„Зважаючи, що ворог намірявся відступати в масову, щоби вчасно, ще до шesti статків на добре влаштуваній лінії. В той же час йому конче необхідно переорганізувати свої частини, які виснажені більш, ніж йому здавалось і для яких не вистачало підготовлених резервів. При цих умовах він не мався зважити на якийсь один будь-який момент наступу. Для ворога неможливо й врятувати про це, навіть і в такому випадку, коли б армії Англіки дали йому той перепочинок, що в кончатим для спокійного влаштування на оборонній лінії, яку передбачається зустріти. Все ж, навіть коли б ворог і досягнув цієї мети, він не міг би захопити до своїх рук істотні втрати, як це було при спрязах інших умов минулого часу, бо зараз сили його значно зменшані і мають посередню вартість“.

Німецький документ, датований 20 серпня, цілком одверто передбачав, що ам Високо Нім. Командування не ма змоги перейти до наступу. Він каже:

„Високе Німецьке Командування висловляє свою подяку з приводу тих спонук та певних списів оборонної битви, що подані були в німецькій та нейтральній пресі. Хоч проголошення про неминучий німецький контр-наступ (що зробила преса з похвальною метою) має справити добрий вплив на громадську думку, проте Високе Командування доводить до відома, що для нього в сучасній момент прорахування не підлягає роду являються не своєчасними. Безумовно необхідно, щоби Командування мало змогу тримати ворога під погрозою нових атак та в невідомості ще до своїх намірів, але все ж продовжується уникати подібних пророкувань, щоби не впливати на наше рішення“.

**) За час з 21 серпня по 2 вересня було введено до бою тільки проти англійських армій 38 дивізій, з яких 14 були в бойовій лінії, а 24 знято з резервів: 11—з Фландрії та 11—з фронту Уваз—Реймс.

на те, що фронт зменшився аж на 200 кілом., ворог мусив тримати в бойовій лінії ту ж кількість дивізій, що й 15 липня, бо чисельний склад їх та бойова вартість частин були нижче ніж раніш. Більш того, зберегти чисельний склад своїх дивізій в належній мірі ворог міг лише в той спосіб, що мусив розформувати вже 16 дивізій, перевести в 50 дивізіях куріні з 4-х на 3-х сотенний склад та стягнути з заводів велику силу пильгових, щоб тільки не починати витрати призви 1920 року—останнього свого дже-рела *).

Це виснаження та слабкість німецької армії стверд-жують чисельні документи **), що були одібрані від ворога.

Зрештою, виснаженій та в такій мірі ослабленій вор-ожій армії випадало тепер стати віч-на-віч перед загальним наступом Союзників.

(Продовження буде далі).

*) Наказ Гем. Людендорфа від 4 вересня: „Рекрутін 1920 року, за винятком добровольців та кандидатів на старшин, ні в якому разі не влізати в першу лі-нію без його дозволу, якого не буде дано раніше нового наказу“.

**) Наказ Імперського Архикнязя Наслідного від 7 серпня відмічає цю кваліть ні-мецьких дивізій і вказує на konieczність підняти дух війська, який підупадає завдяки не-достатньому заосмотренню. Він каже:

„Дивізії, яких знімається з фронту, мають підлягати наступним умовам“

„1. Час відпочинку треба вживати на відновлення бойової сили частин.

„2. Найліпшим засобом до відновлення такого являється призначення доста-тнього відпочинку та вжиття заходів до забезпечення фізичних умов існування та поліпшення їжі.

„Забороняється втомляти військо через занадто довгі та численні заняття.

„Протягом тижня треба призначати для відпочинку, крім неділі, ще одну добу.

„Сучасне становище вимагає оскільки можливо швидкого формування силь-них резервів, які були б здатні до виконання всяких доручень, що можуть випа-сти на їх долю“.

Наказ ІХ армії від 22 серпня також свідчить про недостачу резервів та про виснаження війська. Він доводить:

„Тому, що неможливо завчасно рахувати на переведення відступу дивізій в певне призначений час, зміна всіх частин має робитися засобами самих дивізій. В час відпочинку треба раніш од усього забезпечити одпочинок лю-дем, а управління мусить стати на другому місці“.

Вищенаведене дає змогу судити про ту велику зміну, яка сталася в якості війська, а також про те, оскільки Німецьке Командування, яке прагнуло раніш до пильного управління, визнавало слабкість своїх дивізій.

П. ШАНДРУК.

Генерал-Хорунжий.

БОЇ 3-ОЇ СТРІЛЕЦЬКОЇ ЗАЛІЗНОЇ ДИВІЗІЇ З БОЛЬШОВИКАМИ ПІД С. СИДОРОВИМ НАД ЗБРУЧЕМ 19—26-го ЛИПНЯ 1920 РОКУ.

Джерела: Оперативні документи штабу 3 дивізії, штабів 7 і 8 бригад;
мої персональні замітки і спогади; дневник бойових чинів 20 курія;
спогади учасників.

Вступ. Бої 3-ої стрілецької Залізної дивізії з більшовиками під с. Сидоровим можна розглядати, як окрему тактичну операцію, через те, що становлячи в той час ліве крило нашої Армії, дивізія витримала удар головних сил XIV совітської армії. Ця ударна група мала завдання роз'єднати Українську і польську армії, зробивши на стику між ними прорив, щоби приперти нашу Армію до Дністра; крім того, в зроблений прорив кинути червону кінноту на тили 6 польської армії з метою відрізати її від Львова.

Бої під Сидоровим, які точилися на протязі тижня, змусили Українське Командування підсилити 3 стрілецьку Залізну дивізію Окремою Кінною дивізією і 25 липня в боях взяли участь з нашого боку, як і з більшовицького, всі роди зброї. Ця операція з тактичного боку цікава, як зразок боїв на більшовицькому фронті.

1. Загальна обстановка. З стрілецька Залізна дивізія, як і ціла Українська Армія, по наказу Головного Командування в зв'язку з обстановкою на цілому Україно-Польському фронті вийшла в Галичину і на 17 липня обсадила участок фронту по р. Збручу:

м. Збруч виключно, с. Троянівка (на південь від Т. дотично) виключно ж, змінивши польські частини. Проворуч дивізія мала дотик з Київською дивізією, дворуч—з групою військ польських полковника Пахуса. Відворот за Збруч виконано планово без жадних втрат, і навіть без натиску і нагляду з боку ворога.

2. Оцінка місцевості.

(Схема ч. 1.)

Поле бою під с. Сидоровим уявляє з себе частину Подільської височини з її питомими рисами—хвилястість, глибокі яри, які мають напрямок на схід, або на полудневий схід. Височину з півночі на південь перерізує р. Збруч. Лінія горбів на захід від неї становила головну лінію оборони для дивізії. Сама річка Збруч є незначною природньою перешкодою, але ж на важливішому участку зручна для оборони, бо вигнуті на схід луки по характеру місцевості, при відповідній обладнанні, можуть бути правдивими радугами. Лівий беріг річки горує над правим і має добрі підступи до неї, якими, головним робом, являються ротащозані по річці с.с. Сокиринці, Зелена і Шиллівці. В селах звичайно є по де-кілька бродів. Це вимьгало в районах сіл збільшення нєряду на сторожеву службу.

Майже рівнобіжно Збручеві тече своїм низом р. Суходіл, яка впадає в Збруч в одній верстві на південь від с. Сидорєва. Вона по своєму напрямку є другою оборонною лінією на Сидорівському участку, одначе перешкоди з себе не уявляє.

Ще нижче на південь від височини 268 в Збруч упадає р. Кривеньке. Вона протікає в глибокому яру з дуже крутими берегами; зручні переправи маютьє лише в селах.

Цей яр розділяє обсажене дивізією поле на два природніх участки, ріжні по своїй конфігурації. Тим роз'єднує і сили оборонця, через що, до певної міри, не сприяє умовам манєврової зручності. Але в разі ворожого прориву на Сидорівському участку дає можливість частинам оборонця відійти на правий беріг яру, звідки можна чинити на асрожі крило і тиг. наколи б ворог просуєвався далі на захід.

Височини на південь від р. Кривеньке своїми властивостями дають змогу відсунути лінію оборони дещо на захід від Збруча, бо своєю спадістю відкривають поле для

нагляду, дальнього і ближчого обстрілів. Спираючися на ці височини можна і незначними силами з опорних пунктів дати добру відсіч ворогові. Трохи інший характер місцевості на північ від р. Кривеньке, де височини з трьох боків опливає р. Збруч, сприяє безпосередній обороні Збруча.

Для армат є багато закритих позицій і зручних дозорних пунктів.

Для чинів кіннотою місцевість також досить зручна, бо хвилястість сприяє випоготовленню до випадів на ворога. Лише з огляду на високі хліба чинність кінноти до певної міри в цю пору утруднювалася.

На захід ведуть шляхи: 1) Збриж—Воля Черноконцька—Черноконці і 2) Сидорів—Товстенке—Пробіжна. Ці два великих шляхи, зручні для руху всіх родів зброї. Вони ведуть від крил розпологи дивізії, при чому другий шлях має важливе значіння—він простує до залізничного вузла Вигнанки і далі на м. Чортків, а також проходить на стикові обох армій. Крім цих шляхів місцевість скрізь перетята польовими дорогами, які, завдяки сухій погоді, цілком надавалися до руху навіть армат і обозів.

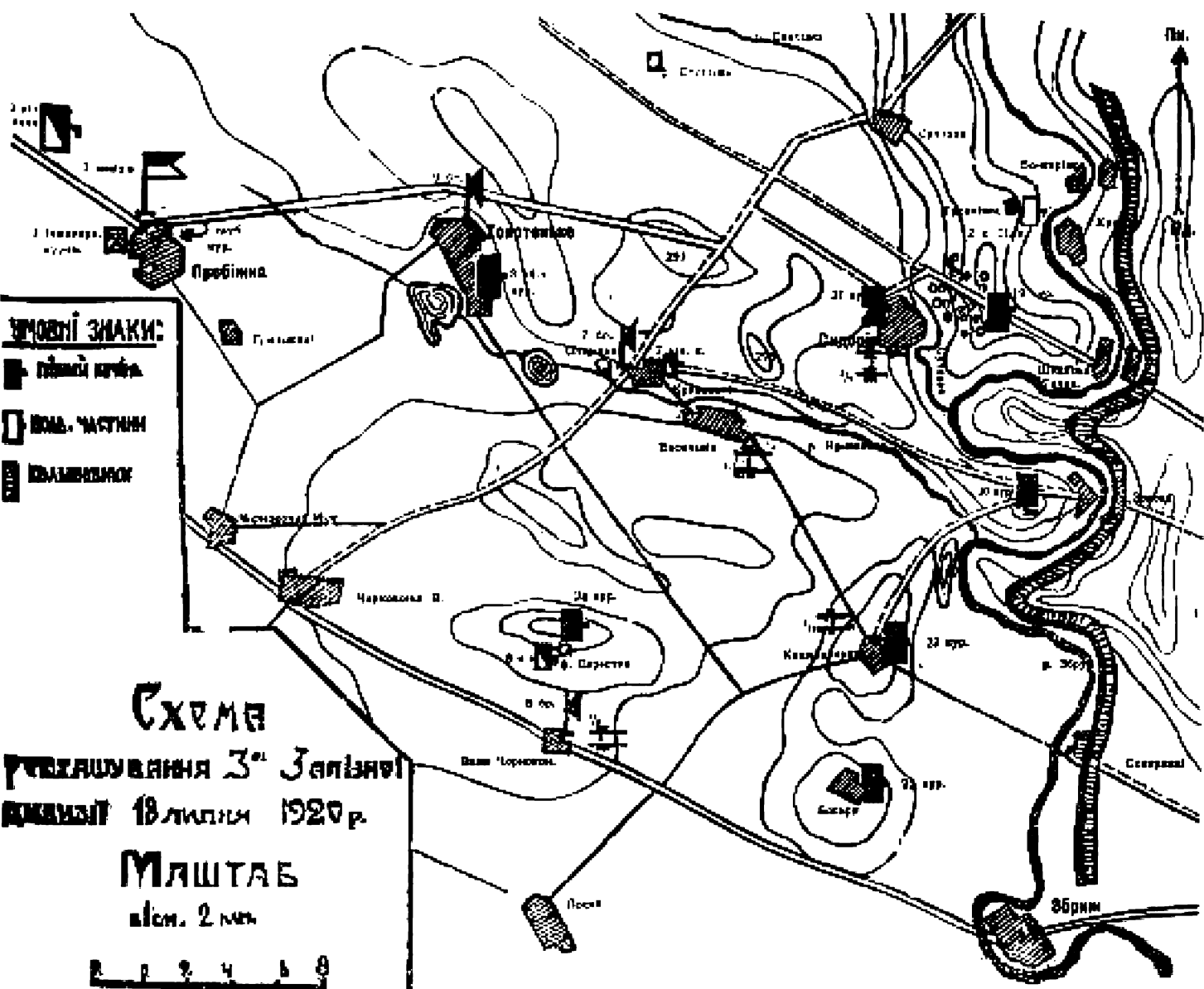
Взагалі можна сказати, що місцевість зручна для з'організування активної оборони і надається для маневрування всіх родів військ.

3. Бойовий склад На 19 липня дивізія складалася:

дивізії, моральний і матеріальний стан її.	1) 7 стрілецька бригада—19 стр. Курінь	
	(Комбриг Полковник Шандрук.	20 стр. . . .
		21 стр. . . .
		7 Технич. сотн.
	Наштабриг-Поручник	7 Кінна сотня
	(Гординський.)	Чота Польової жандармерії.

Разом в бригаді: 273 баг. 28 куп. 119 шабель.

2) 8 стрілецька бригада—22 стр. Курінь	
(Комбриг-Полковн.	23
Бурковський.	24
	8 Кінна сотня

Наштабриг Генштабу
Полк. Силін.)

Чота звязкова
Чота Польової
жандармерії.

Разом в бригаді: 230 баг. 28 кул.
107 шабель.

3) 9-та Стрілецька бригада—25 стр. Курінь
(Збірний)
(Комбриг Полк. Ольшевський, 9 Кінна сотня
Наштабриг сотн. Мацак). Чота звязкова

Разом в бригаді: 120 баг. 10 кул.
70 шабель.

4) 3 Арматна бригада: — 7, 8 і 9 Ар. Кур.
(Комбриг Полк. Чижевський). 3 Гавбичкий Кур.

Разом в бригаді 12 гармат 3". 2 гар-
маті 48'.

5) 3 Кінний полк: — 185 шабель, 14 кул.
(Полковник Фролов.) "Максима", 6 кул.
„Люїса", 2—3" гар-
маті. Перший шерг
озброєний списами.

6) Кінна Сотня Штадиву—86 шаб. 10 кул.

Разом в дивізії: 623 баг. 96 кул.
14 гармат, 567
шабель.

Такий, властиво дуже незначний, склад мала дивізія в той час, а це тому, що при відвороті з України до 70% козачого складу, змобілізованого в травні, дезертувало. Причини до такої масової дезерції було багато, але ж за найголовніші можна вважати наступні: 1) козак не знав, куди відходимо і як скоро повернемо назад: *) 2) для нього був не зрозумілий союз з Поляками, до яких він, на підставі досвіду з Німцями і невідповідного поводження де-яких

*) Цього ніхто не міг знати—це залежало від багатьох причин, що були коза впливом навіть Головного Командування. Ред.

польських частин до українського населення, ставився з певними застереженнями. Це використовував місцевий більшовицький елемент, який провокаційним способом підбурював селянство (головний елемент нашої армії) проти наших союзників і проводив агітацію за дезерцію; 3) надзвичайний терор з боку більшовиків—за „петлюрівця“ *) відповідало ціле село, і нарешті 4) злий стан організації нашої армії, надто органів забезпечення.

Отже через всі ці та й інші причини 3 дивізія, що почала знову зформовуватися лише весною і була поповнена в травні, опинилася в дуже тяжкому стані—всі мобілізовані, за незначним винятком, дезертували під час відвороту і в частинах залишилися лише старшини та свідомі козаки. Запобігти цьому командний склад не мав сили, не вважаючи на всі ті героїчні засоби, яких було вжито.

Та за те моральний стан усіх частин дивізії був надзвичайно високий—в цьому безумовно велика заслуга всіх начальників. Ті, що перейшли за Збруч, були готові на все—смерть не лякала нікого. Всі знали, що доведеться багато перетерпіти і в цьому терпінні були великими духом. Всі начальники й козацтво знали, що в майбутньому повернуться на рідну землю, а тоді свіжі бойці знову охоче підуть до своєї армії. **) Наступні чини безсуперечно довели, що лише при такому високому моральному стані, при такій відданості й витривалості можна було не боятися ворога, а навіть пицтити його, хоч він значно переважав нас кількістю.

На пониження морального стану не впливав і гіркий матеріальний стан. В цей період, на диво, набоїв не бракувало.

Про нашу піхоту можна сказати, що в більшості вона була хоробра і витривала в боях, але ж значному відсоткові бракувало вишколення.

Армата дивізійна була високої боєздатности—не тільки окремі гармати, але й батареї при потребі вибирали свої позиції навіть в зоні рушничного обстрілу; це надзвичайно

*) Так звали армію У. Н. Р. більшовики в своїх агітаційних відозвах.

**) І дійсно, при нашому новому наступі на Поділля в вересні 1920 року 3 дивізія під Могилевом мала в своєму складі до 9.000 бойців. Реа.

добре впливало на піхоту. Відчувався брак польової важкої артилерії.

З Кінний полк *) придбав собі визначну бойову славу. Можна сказати, що лише одна присутність „Фроловців“ в смузі бойових чинів, коли це ставало відомим ворогові, стримувала його від активності, а нашу піхоту підбадьорувала. Перший шеренг був озброєний списами, якими наші кіннотчики добре володіли.

Не можна проминути заслуг бригадних і штабової кінних сотень, які, не вважаючи на свою нечисленність, не раз спричинялися до перемоги над ворогом. При потребі сотні об'єднувалися і це не викликало жадних, так зрозумілих, незручностей.

Без перебільшення треба ствердити, що всі частини дивізії були об'єднані спільністю ідеї, а через те і спільністю чинів, хоч шляхетне бойове суперництво грало не останню роль.

Отже дивізія уявляла з себе невелику кількість частини, але здатну для маневру та впертої оборони, бо незначна кількість піхоти почасти компенсувалася 96 кулеметами, доброю і рухливою артилерією і великим відсотком кінноти (623 баг. на 567 шабель).

5. План оборони.

(Схема, ч. 1.)

Наказом Командіра дивізії учасок дивізії протягом в 12 верст був поділений між 7 і 8 бригадами. 9 бригада і 3 Кінний полк призначені до дивізійного резерву і поставлені за важливішим учаском дивізії в с. Пробіжна. Особливе значіння надавалося Кінному полкові, який мав наперед визначене завдання—маневр з метою відрізати ворогові відворот через удари в його тил, або принаймні на крило, наскільки він продерся через оборонну лінію. Батареї підпорядковано Командірам бригад і призначено їх для захисту опорних пунктів. Штаб дивізії м. Пробіжна.

*) З кінний полк склався спочатку з Донців та Кубанців головним чинем (були і Українці), що в складі добровольчої армії Бредова дісталися до Польсько-Українського фронту і призначалися до нашої армії. Не бажаючи бути інтернованими, вони на залик ген. Удвигченка вступили до Української армії, щоб боротися за незалежність України проти загального ворога—більшовиків аж до часу, коли зможуть вернутися додому. Поступово полк поповнювався Українцями. Полком командував молодий, енергійний і талановитий кіннотчик Михайло Фролов (донський козак).

8 бригада. Для 8 бригади призначено учасок: м. Збруж виключно, височина 273, що дві верстви на північ від с. Коцюбинчики, включно. Штаб бригади с. Воля-Чорноконецька.

Командір бригади вирішив обсадити с. с. Босири і Коцюбинчики, розположені на височинах, підготовивши до оборони і с. Дубівку. С. Босири заступив 22 курінь, с. Коцюбинчики 23 курінь; 24 курінь і 8 кінна сотня в бригадному резерві на фільварку Берестек. Куріні виставляли за 1-2 верстви на схід від свого розположення сторожені застави.

Ідея оборони полягала в тому, що ворог мусив брати з бою с. Босири і Коцюбинчики, околиці яких були укріплені і підступи добре обстрілювалися кулеметним і гарматним вогнем. Обминути ці села ворог не міг. В плані оборонних чинів не малося на меті вживати резерву для підсилення тої чи іншої частини, а маневрувати ним.

Але ж ворогові на цьому участку було трудно наступати без значної арматної підготовки.

7 бригада. Для 7 бригади призначено учасок півруч од 8 бригади: височина 273 виключно, село Троянівка виключно. Штаб бригади с. Кривеньке.

Конфігурація місцевости на участку бригади доводила необхідність міцно тримати в своїх руках височини, що на захід від с. с. Зелена і Шидлівці, як основну позицію, звідки був добрий нагляд і обстріл, як уперед так і в бок.

20 куріневі наказано обсадити височину на захід від с. Зелена. 19-му височину на захід від с. Шидлівці. Обом куріням мати особливий нагляд за бродами через Збруч в цих селях. Небезпечніший був учасок 19 куріня на стику з польськими частинами і на головному шляху на захід. Тому командір бригади вирішив тримати резерв—21 курінь—також у Сидорові.

На випадок ворожого прориву резерв мав чинити маневром залежно від обстановки. Для цього мали вжити і 7 кінну сотню, що була розмішена в північно-східній околиці с. Кривенького. На випадок неуспіху 19 і 21 куріні мали відходити на правий беріг р. Кривенької, згідно плану Командіра дивізії, щоб звідти чинити на крило і в тил ворогові

в той час, як дивізійний резерв зв'язував би його з фронту і на правому крилі. Позиція 20 куріня була дуже вміло зміцнена шанцями і дротом. Таким чином і на участку 7 бригади була застосована ідея оборонних пунктів.

Зв'язок між частинами і штабами був досить добрий.

Розвідка головним робом полягала в одбіранні відомостей од численних перекинчиків, або полонених, а на інше бракувало людей в частинах. Штаб дивізії і частини мали досить докладні відомості про ворога.

Оцінка плану оборони. Отже оцінюючи правдоподібні і небезпечні напрямки удару червоних, Командір дивізії надавав більше значіння північному участку; сюди він призначив сильнішу 7 бригаду, а також безпосередньо за цим участком він скупчив свій резерв—9 бригаду, 3 кінний полк і гавбичну батарею. В цьому районі перебував і сам Командір дивізії зі штабом для безпосереднього керування боем.

Командіри бригад кожний по св'єму, згідно з ситуацією, вирішили свої завдання: 8 бригада не боронить безпосередньо р. Збруч і лише стежить за нею, вона підготовляє дві лінії опорних пунктів, рахуючи на власні сили, бо дивізійний резерв, як вище зазначено, за важливішим напрямком і правдоподібно буде там вжитий.

Командір 7 бригади використовує місцевість і намагається дати відсіч на переправах через Збруч. За лівим крилом (головний шлях евентуального руху ворога) він зосереджує один курінь в першій лінії, а другий—свій резерв—безпосередньо за ним *) Таким чином існує одна лінія оборони, але досить сильна на важливішому напрямку і стику з Поляками.

Дальшу акцію розраховано на об'єднанні чинів резерву з 7 бригадою. Остання, не витримавши удару, мусила відходити за р. Кривеньке, вигравши лівий фланг ворога. Резерв переходить в наступ прямо з заходу. Таким чином ворога, що продерся б за Збруч, буде змушено битися на два фронти **).

*) Здається, командір бригади заблизько до бойової лінії розположив свій резерв, виникла небезпека, що він буде втягнутим в бій мимоволі. Ред.

**.) Ці плани, здається, відповідали обставині і мали в собі ідею маневром відповідати на ворожі атаки. Оцінка напрямків була зроблена теж правильно. Ред.

6. Відомості про ворога. Спочатку проти дивізії було виявлено частини 4 і 45 совітських дивізій, а з 23 липня ще 115 і 116 кінні полки.

21 липня вранці з дозорного пункту на участку 20 куріня помічено було рух ворожих колон на північ вздовж фронту—очевидно, частини 41 сов. дивізії пересувалися далі на північ, де якраз точилися завязті бої з 12 Польською дивізією.

Як 41 так і 45 дивізія входили до складу XIV совітської армії, з котрою наша Армія, зокрема 3 дивізія, мала бої протягом усієї компанії 1920 року.

Проти 3 дивізії 19-26 липня були зареєстровані такі ворожі частини: 365, 366, 367, 398 і 399 совітські полки, дивізійна кіннота 45 дивізії, 115 та 116 кінні полки, 10—12 гармат 3", 2 гармати 4,2" і 2 гавбиці 4,8". Пересічно совітський полк мав 600—700 багнетів, 6—8 кулеметів, кінний полк мав 650—700 шабель, 10—12 кулеметів.

Таким чином

	проти наших:	большовики мали:
З 19 по 24 липня.	600-625 баг.	3000-3500 баг.
	96 кулемет.	60-70 кул.
	14 гармат	14-18 гар.
	567 шабель	180-200 шаб.

25 липня — О. К. Д.—1200-1250 шаб. |—| 115, 116 к.п.—до 1500 шаб.

Крім того, большевики мали можливість весь час поповнюватися в той час, як наші сили через втрати в боях зменшувалися. Отже треба ствердити, що 25 липня, в день генерального бою, большевики проти 3 дивізії та Окремої Кінної дивізії мали до 3500 баг., і до 1500 шабель, цеб-то вони переважали нас майже в 6 раз піхотою, а також і кількістю гармат.

Необхідно зазначити, що як 41 так і 45 дивізії рахувалися ліпшими дивізіями червоної армії. Большев. армія була безперечно нижча від нашої, вогонь її був мало дієвим. Большевицька кіннота, як звичайно у них явище, була добра: відзначалася сміливістю, шукала всякої нагоди

для атаки і вийшло мачеаругало. Як можна згадувати лише те, що вона проявляла максимум жорстокості і зухвальства, що зовсім не викликалося бойовими потребами (це сіввердено фактичними даними).

7. Перші бої розвідного характеру 19-20 липня. *) Своєї присутності ворог не виявляв до 19 липня. В цей день вранці біля 7 години він почав інтенсивно обстрілювати арматним огнем обидва бригадні участки, після чого невелика ворожа піша частина непомітно перейшла в районі на північ від с. Зеленої р. Збруч і раптом вдарила на ліве крило 20 куріня. Одночасно кінна ворожа частина перескочила Збруч в південній околиці с. Зеленої і яром р. Кривенької рушила на село Васильків. 20 курінь відскочив за р. Кривеньку, де, впорядкувавшись, перейшов разом з 7 кінною сотнею, що чинила з с. Кривенького, в протинаступ, наслідком чого ворог в безладді був відкинутий на лівий беріг Збруча, загубивши до 15 чоловік забитих іраних і 6 коней. Наше попереднє положення було відновлене.

Виявилось, що ворог, здається, більших замірів крім завдань розвідного характеру не мав і що прозалили акції 367 совітський полк і кінний дивізіон 45 дивізії.

На другий день 20 липня ворог повторив свою попередню невдалу спробу добути які-будь данні про наші сили, при чому на обох бригадних участках, але ж на участку 8 бригади справа скінчилась лише перестрілкою. На участку 7 бригади ворог увів до бою значніші сили, ніж напередодні. Його піші частини почали дебошувати з с. Шидлівці-Галицькі вздовж дороги на Сидорів і в обхід Сидорова з півдня. Крім того кінна частина в силі коло 100 шабель пішла в обход Сидорова з півночі. Мимоволі до бою ввязався 21 (резервний) курінь. Ворожий рух був затриманий.

В дальшому чинами 7 кінної сотні та одної сотні 20 куріня на ворожі крила вдалося допомогти 21 і 19 куріням відкинути ворога в с. Шидлівці. Кіннота його відійшла за Збруч, а піхота втрималася в с. Шидлівцях-Галицьких.

Ворог в цей день поніс втрати одними лише рани-

*) З огляду на технічні труднощі не всі схемні податяться.

ми до 30 чоловік та крім того перекинулося на наш бік до 20 чоловік. Наші частини також понесли втрати—6 ранених.

Із розпиту перекиньчиків виявилось, що ворог має на меті наступати на Сидорів і далі на Чортків; що в наступі мають узяти участь частини 41 і 45 сов. дивізій, а також скоро має прийти кіннота; що склад ворожих частин незначний: 500-700 багнетів в полку, а моральний стан надзвичайно поганий. До цих відомостей треба було ставитися більш-менш обережно, але вони підтверджували думку командування про небезпечність участку 7 бригади. Те, що ворожа піхота залишилася в с. Шидлівцях-Галицьких, наводило на думку, що ворог забезпечує собі вихідне положення для наступу.

Щоб, стримати правдоподібний наступ ворога, вжито таких заходів: Командір бригади перевів 21 курінь до с. Кривенького, щоби не тримати його в обсязі ворожих чинів і щоб він мимоволі не втягувався до бою, а Командір дивізії перекинув 3 кінний полк до с. Товстенського (на 15 кілом. ближче до лінії фронту).

**8. Невдала спроба
большовицького
наступу.** День 21 липня пройшов майже спокійно. З наших дозорних пунктів було помічено вранці пересування ворожих частин по-за с. с. Зеленою та Шидлівцями на північ.

Погода стояла гарна, але ж спека знеслювляла людей і коней—рахувати на ворожу чинність було трудно.

Удосвіта 22 липня значні ворожі сили повели наступ на обох бригадних участках, але ж спроби взяти Боскря й Кошубиньчики залапалися під нашим кулеметним та мушкетним вогнем. На участку 7 бригади ворог відразу збив нашу сторожеву охорону на східній облямці Сидорівського лісу і майже без перешкод захопив с. Сидорів. 19 курінь під загрозою обходу відійшов фактично без бою і заступив позицію на височинах 299-295, на північ від с. Кривенького. Большевики наступали далі і значними силами дебошували з с. Сидорова. На правому їхньому крилі в напрямку на фільварек Слобідку пішла кіннота. Бій зався гарячий. Щоб зліквідувати ворожий наступ, 21 куріневі наказано спільно з частиною, яку може виділити 20 курінь, наступати на Сидорів з півдня.

7-й кінній сотні прикрити ліве крило бойового порядку бригади. Не вражаючи на запал наших частин, ворог своєю енергією і кількістю примусив нас до оборони. До ворога виспівали підсилки. Були моменти, що ворог захоплював височини 299 і 295, але ж наші частини знову його відкидали.

Так тривало майже до 15 годин. Наші піші частини висилювалися; було очевидно, що ворог перемагає.

Прибувши Командір дивізії з'організовує контр-маневр. З півночі ярм Слобідки націлено на вороже крило кінний полк Фролова. З участку 8 бригади через Васильків для погрози з півдня направлено 8 кінну сотню. Частинам 7 бригади наказано теж перейти в наступ на Сидорів і їх підсилено курінем 9 бригади, який наступає з заходу.

Дружними зусиллями всіх частин примушено ворога відійти на Сидорів. В Сидорові ворог намагався втриматися, але ж загроза з півночі фроловців, як рівно ж швидкий рух нашої піхоти і навальний рух 8 кінної сотні примусили його відійти до Збруча. Його піхота знов таки затрималася в Шидлівцях-Галицьких.

Треба сказати, що не було доцільним його звідти выбивати, бо цьому не сприяли умови наших сил і місцевости.

Після бою виявилось, що на участку 7 бригади наступали 366, 365, 367 сов. полки, кінний дивізіон 45 дивізії. Ворог поніс значні втрати (63 чол. одними полоненими), загубивши також 2 кулемети. Наші втрати теж були значні: зі строю вибуло 6 старшин і біля 25 козаків, вибуло 11 коней.

Це був упертий бій з обох сторін; хоч наміри ворога було розбито, але ж наші частини вичерпалися і до бою притягнуто весь дивізійний резерв.

Отже влучним вводом своїх дивізійних резервів у бій Комдив урятував положення: що до червоних, то видно, що вони непевні за свої крила і бояться кінних атак.

Командір дивізії звернувся телеграфно до командування 12 дивізії Військ Польських, щоб було дозволено при потребі використати 2 Польських етапсових баталіони (3 Львівський і 6 Люблінський—Капітан Ференц), які стоя-

повторення ворожого наступу. Наказом командування 12 дивізії батальйони було цілком підпорядковано Командірові 3 дивізії.

9. Біт 23 липня. Предбачення Командіра дивізії здійснились: 23 вранці, як тільки 19 курінь змінив збірний курінь 9 бригади і цей пішов до місця постою в дивізійній резерв, ворог почав наступ.

Під ворожим натиском 19 курінь знову відійшов на вчорашню позицію на височині на північ від с. Кривенького. Захопивши Сидорів, ворог лавію наступ на захід. Затриманий 19 і 21 курінями на згаданих височинах, він почав поширюватися своєю піхотою на північний захід, охоплюючи наше ліве крило. Командір бригади рішає одним із обох прибулих в його розпорядження етапових батальйонів польських підсилити 19 курінь, розгорнувши його лівіше цього куріня, а 21 курінем разом з другим польським батальйоном вдарити з півдня, з метою відрізати ворога від Сидорова.

Обидва батальйони спільно з нашими частинами навально рушили вперед, не пробуючи зупинитись на зазначеній для одного з них позиції. Доки мали до діла з ворожою піхотою, яка і почала відходити.

Але ж обстановка раптом змінилася на гірше. Червона кіннота з північного сходу вдарила на польський батальйон, яким було підсилено наш 19 курінь і він почав в безладі відходити почасти на Товстенське, почасти на Кривеньке, кидаючи зброю. Червона кіннота переслідує цей батальйон і безпощадно рубає. З дозорного пункту було видно, як польські старшини намагалися затримати своїх жовнірів,—але дарма. Нарешті лише вони майже одні з мушкетами в руках одстрілювалися від насідавшого ворога і, розстрілявши всі набої, останнім стрілом у голову кінчали своє життя... Історичний образ.

Отже оголення лівого крила бойового порядку бригади мало свій негативний вплив—весь бойовий порядок почав ползватися назвд. Здавалося, що доведеться уступити поле бою. Але ж в цей скрутний мент з'являється 3 кінний полк; атакує з півночі майже в тил ворожі частини, що охоплювали наше крило і знову ворог починає тікати.

7-й 8 кінні соткі кинулися на ворога з півдня і ворог в поаному відвороті.

Знову дивізія заступає своїми частинами старі позиції. Підводяться підсумки бою—трофеїв майже немає, також і полонених, але ж трупів навколо багато—було ясно, що пристрасті розгорілися і брати полонених не було часу. Ми також загубили двох сотенних командирів і біля 35 козаків. Польські батальони понесли значні втрати і відразу одійшли в запілля.

Треба відмітити цікаве явище—польська піхота, два курні якої більше ніж вдвічі переважали кількістю нашу бригаду, що боронила б в. фронту, ідуть сміливо в бій проти піхоти—атаки ж кінноти не витримують, це свідчить про їх малу стійкість, як результат відсутности певного вишколення. Правда, треба брати на увагу, що це були тилові курні.

Також і червоні не витримують удару нашої кінноти—знову як і в перший день, головним робом, кіннота рішає участь бою. Це також свідчить про невелику боездатність червоної піхоти. Наша українська піхота має, здається, інші риси—вона значно міцніше, ніж большевицька в обороні і наступі.

Цей бій остаточно знесилив дивізію,—багато людей вибуло зі строю; поповнень не було, решта дуже втомилися. Ставало ясним, що далі дивізія лише своїми силами може не втриматися на участку, надто приймаючи до уваги правдоподібне прибуття до ворога свіжкі кінної бригади. Командір дивізії звертається до штабу армії з проханням підсилити дивізію. Командуючий Армією обіцяє прислати Окрему Кінну дивізію, щоби сильними чинами знищити настирливого ворога.

10. Прорив большевників на участку 7 бригади.

(Схема ч. 2).

24 липня зранку ворог знову і в тому ж напрямку повів наступ піхотою. Він захопив Сидорів, звідки рушила його кіннота по великому шляху на Товстеньке. Наші частини відійшли на правий беріг р. Кривенької. Ворожа піхота заступила височини на північ від с. Криженького і далі не просувалася. 7 бригада з курінем 9 бригади розпочала наступ з фронту Васильків—Кривеньке на північ, маючи

на меті вдарити на ліве вороже крило; 7 кінна сотня чекає в піанічній околиці с. Кривенького слухного менту для атаки. Кілька разів наша піхота героїчно йшла вперед. Майже в лавах піхоти йшли наші гармати *); ворог своєю кількістю переважав і відбивав наші атаки. Нарешті, не витримав і побіг, за ним рушила 7 кінна сотня, яка шалено гнала його аж до західньої околиці с. Сидорова. Здавалося, що знову наша перемога—коли з с. Сидорова вискочила значна кінна частина, кинулася на нашу кінну сотню і збила її—сотня мусила в безладді тікати, найближчим шляхом на с. Васильків і по дорозі зняла 20 курінь, що наступав на піаніч, дезорганізувавши його лави. Ворог на плечах кінної сотні і 20 куріня вдерся до с. Василькова. Прийшлося і решті наших частин відійти.

Всі частини 7 бригади і збірний курінь 9 бригади відійшли на височини, що на південь від сіл Василькова і Кривенького, де почали приводитись до ладу, щоб ставити дальший опір. Видвилося, що 20 курінь поніс найбільші втрати—на полі бою залишилося 7 старшин і 16 козаків; 7 кінна сотня загубила 7 козаків і 12 коней. Інші частини також мали втрати. Таким чином шлях до штабу дивізії був відкритий, коли не рахувати 3 кінного полку з с. Товстенькім. З'організувавши де-що частини, щоб виставити охорону, Командір бригади вночі поїхав до Командіра дивізії, який лише пізно ввечері повернувся зі штабу Армії, щоб доповісти про неможливість дальшого опору. Командір дивізії після з'ясування ситуації, наказав безглядно тримати за всяку ціну височини на південь від сіл Васильків—Кривеньке, і дав зарядження до з'організування протинаступу на другий день, в якому мала взяти участь Окрема Кінна дивізія.

Які втрати поніс ворог—сказати трудно, але ж значно більші від наших—на це показує те, що він відмовився не тільки від переслідування, але ж і від провадження інтенсивної розвідки. В кожному разі поле бою було за ним і 7 бригада була, здавалося, нездатною до дальших бойових чинів—в бригаді залишилося боєздатних не більше 90-100 багнетів і 25-30 шабель.

*) Батарея під командуванням поручика Герца, що трагічно загинув в листопаді 1921 р. в м. Н. Безарі.

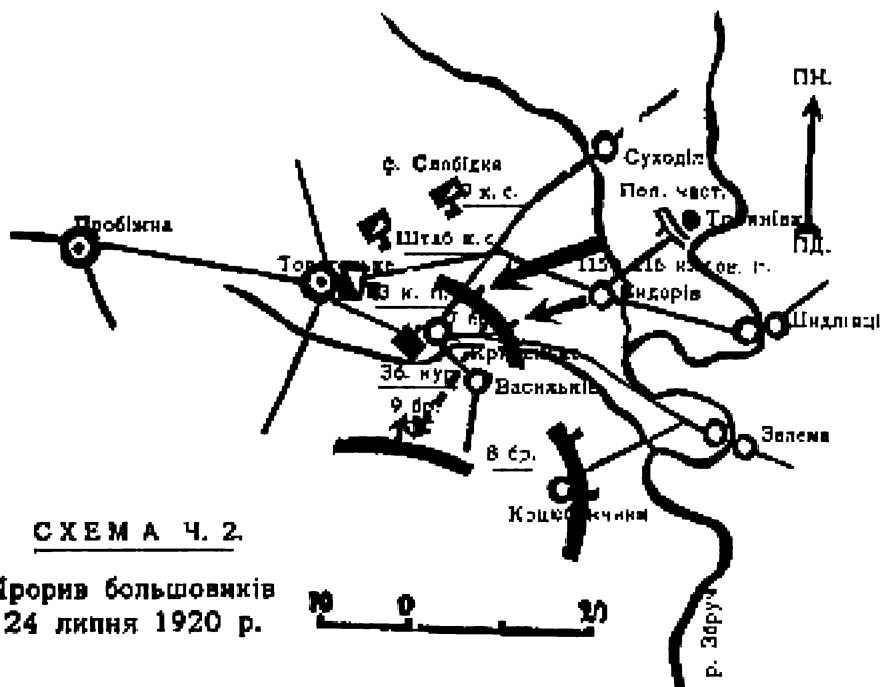

СХЕМА Ч. 2.

**Прорив большевців
24 липня 1920 р.**

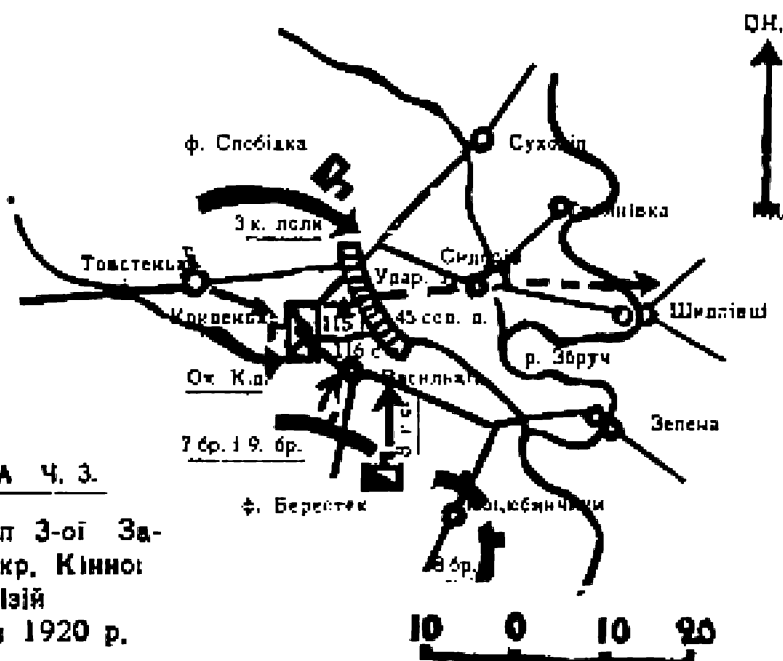

СХЕМА Ч. 3.

**Противаступ 3-ої За-
лізної і Окр. Кінної
дивізій
25 липня 1920 р.**

Звертає на себе увагу змінливий характер боїв: спочатку більшовики мають успіх і відкинули нас аж за р. Кривеньке, потім наступом 7 бригади їх відкинуто аж до Сидорова. Але запальний наступ 7 кінної сотні, яка напоролася на значно переважну кінну ворожу силу, спричинився до її дезорганізованого відвороту і зруйнування всього бойового порядку бригади. 20 курінь, здається, не мав досить доброї ближчої бойової охорони і тому заскочений несподіванкою. Знов таки і в цей день кіннота рішає бій. Однак цілоденний бій з перемінним успіхом знесилює червоних і вони не мають сил до його розвинення.

II. Протинаступ 3-ої Залізної і Окремої Кінної дивізії.

(Схема ч. 3).

Становище здавалося поважним. Та ворог обставови не використовував. Можча припустити, що його частини були втомлені і він провадив перегруповання. В кожному разі він не тільки не розвинув свого успіху, але ж на другий день дав нам можливість перейти до протинаступу, бо навіть, здається, не провадив розвідки.

Ми дізналися, що проти нас чинили дві бригади 45 дивізії і два кінних полки—115 і 116, які за день перед тим прибули. Ворожа кіннота заступила с.с. Васильків і Кривеньке, а піхота скупчувалася в с. Сидорові.

Наступного дня, 25 липня, розвинулася остання дія цього циклу боїв дивізії. Дивізії було наказано: всій піхоті та 7 і 8 к. сотням зосередитися на височинах, що на південь від с.с. Васильків і Кривеньке і на ф. Берестек. З Кінному полку на південь від ф. Слобідки в долині, 9 к. сотні у ф. Слобідці, Окремій Кінній дивізії в с. Товстенському. Ворог до 14 годин чинності не проявляв. Біля 14 години ворожа кіннота рушила з Кривенького через Опарцину на Товстеньке; одночасно на височинах на північ від Кривенького появились піші лави, густі й глибокі. На зустріч з Товстенського вирушили полки Кінної дивізії, 3-ій кінний полк і штабова кінна сотня рушили на праве крило ворожої піхоти, з лівдня рушили на Васильків 7 і 8 кінні сотні і наша піхота, щоб вдарити на ліве крило. Наша артилерія з своїх позицій в районі височин на південь від с. Василькова частим огнем прикувала ворожу піхоту до

землі. З взорного пункту на височині на північ від ф. Берестек розгорнулася незабутня картина. Вороги сходилися (кіннота) на середніх алюрах... мить—і нічого не стало видно, крім хмари пороху, яка покотилася на схід. Врррр побіг... Переслідуючи його, Кінна дивізія захопила до 100 полонених, біля 60 коней, кілька кулеметів. Наші кінні частини захопили дуже багато полонених, зокрема з кінний полк захопив до 260 чол., а них одного бригадного командіра, 2 полкових командірів. Поле було встелене ворожим трупом. 366 сов. полк, який був резервом і йшов за правим крилом ворожого бойового порядку, майже весь попав до полону на чолі з своїм командіром Ковиршиним.

Ворог не пробував зупинитися, як раніше на правому березі Збруча, і участок ворожого фронту просто зник.

Таким чином цей день дав нам рішучу перемогу. Окрема Кінна дивізія рушала в напрямку на м. Гусятин, а наші частини обсадили свої старі позиції. Але ж, на жаль, вночі було одержано наказа про відхід всієї Армії на лінію р. Серета.

12. Вислід. Сидорівські бої носили оборонний характер і, як вже зазначено, їх можна розглядати, як окрему тактичну операцію. В цій операції з стрілецька Залізна дивізія виконала своє завдання—стримала ворога незначними силами на великому і надзвичайно важливому участку фронту, не зважаючи на те, що ворог мав значно більші сили. Мало того, при допомозі Окремої Кінної дивізії уварну групу ворога було майже знищено.

Перебіг чинів в цих тижневих боях дає підстави сказати, що:

1) лише високий моральний стан, відданність справі всіх вояків від Командіра дивізії до козака,

2) твердість і уміння використати в даний момент обстановку, виявлені командним складом дивізії і

3) відповідна організація оборони на участку дивізії—спричинилися до виявлення дивізією такої витривалості, якої ворог не міг перебороти і через те його заміри були знищені. Гадаємо, що це не могло не відбитися на стратегічному положенні, як нашої, так і 6 Польської Армії.

Про ворога можна сказати, що, оскільки керування зверху було мистецьким,—вибір напрямку удару, з'осе-

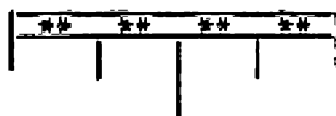
редження в рішучому місці максимума сил, використання кінноти,—остільки керування на полі бою не витримувало жадної критики: не використовувалася місцевість, не розвивалося часткового успіху. Це ясно показувало, що в штабах вищих працюють досвідчені військовики, а частинами керують „товарищі“. Як бойова сила, частини большевицькі, особливо піхота, на загал виявляли не високу вартість, з причин, про які сказано вже вище.

Також, на нашу думку, червоне командування замало звернуло уваги на демонстративний наступ на участку 8 бригади. Відтіть було взято нами 8 кінну сотню і всі резерви дивізійні стягнуто до чинності на північному участку.

Також не досить зрозумілі чини червоних 24-VII після прориву нашого фронту, жадного переслідування на полі бою не було.

Можливо припустити, що попередні бої знесилили ударну групу XIV армії і вона не мала сил розвинути свій успіх, а притягнула для переслідування кінну бригаду, але дорогий час було змарновано.

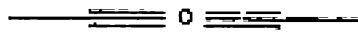
Звертає на себе увагу настирливість червоних—бити повторно в одному і тому ж самому напрямку. Ред.

II

Β Ο Ε Η Α Χ Ρ Ο Η Κ Α .

В О Є Н Н А Х Р О Н І К А.

НІМЕЦЬКА ВОЄННА ДОКТРИНА.

Безумовно Німеччина понесла в Світовій війні поразку. Це привело до того, що держави Антанти, забезпечуючи себе від нових спроб з боку Німеччини, Версальською умовою обмежили до крайности мілітарні можливості Німців: 1) одібрано $\frac{9}{10}$ озброєння й майже всю флоту, 2) армію німецьку скорочено до 100000; заборонено виробляти важку артилерію, підводні човни, бойові повітроплавні; заборонено продукцію труючих газів та ще багато де-чого іншого і, нарешті, 3) позбавлено їх певних районів з надзвичайно розвиненою промисловістю та колоній.

Наслідки Світової війни привели до розгрому Німеччини не тільки мілітарно, але ж і економічно. Ми являємося свідками небувалого в історії економічного краху держави. Лише культурністю німецького народу, його державним вихованням можна пояснити таку високу витривалість, яку він проявляє в час цієї безпримірної кризи.

Таке тяжке становище не зупинило Німців в їх творчій праці по відновленні своєї мілітарної сили—цього єдиного чинника, який зможе знову підвести державу німецьку до рівня великих держав світу. Інтенсивна, напружена праця німецької думки в усіх галузях стремить лише до однієї мети—все для військових цілей, бо лише через це—шлях до відродження.

Скучо доходять вістки про таку тверчу працю, але ж де-що стає відомим—безмоторні повітроплавні, далекосяглі гармати, протитанкові кулемети то-що, свідчить все це про згадану працю.

Не меншу увагу звернули Німці на справу підготовки до нових форм можливої війни, які прийшли до життя

разом з надзвичайним розвитком військової техніки. Ця остання для Німців, як згадано, обмежена і їй вони намагаються протиставити удосконалену воєнну доктрину та військову організацію. В цьому напрямку головним чином йде вся творча праця вождів німецького війська.

Згадане дає підстави думати, що ідея реваншу міцно плекається в німецькому народі, тим більш, що приклад цього в своїй історії вони мають—1806-1813 р. р. Ми можемо сміливо сказати, що споконвічна франко-німецька ворожнеча не скінчилася, що Світова війна була лише черговим епізодом в цій традиційній боротьбі велетнів і невідомо, що несе будучність, можливо, й недалека.

З свого боку Французи вповні розуміють змагання Німців, а через те й небезпеку для себе. Вони надзвичайно уважно ставляться до всіх заходів Німців в царині військовій, присвячуючи „німецькому" питанню поважну частину і своєї військової літератури.

Не маючи зараз змоги ознайомити наше військове суспільство навіть з головнішими даними французької літератури в цій справі, ми спробуємо подати в нашому журналі принаймні витяги з цікавих, трактуючих про „німецьке" питання, статтів визначних французьких письменників.

Отже стаття майора Мабіля „Німецька повоєнна доктрина" безумовно заслуговує на увагу шановних читачів і через те ми перекладаємо її майже цілком.

НІМЕЦЬКА ПОВОЄННА ДОКТРИНА.

(La Doctrine Militaire Allemande d'après-guerre Commandant Mabilje.
Revue Militaire Française № 20, — 1-II 1923).

Для провадження війни потрібні озброєні сили та воєнна доктрина.

Озброєні сили можуть до певної міри імпровізуватися. Багато є прикладів поспішних наборів війська, непередбачених та наглих виробів бойового матеріалу під час миттєвих війн. В цьому відношенні Велика війна 1914-1918 р. р. являється особливо повчальною, не дивлячись на те, що до неї головні зацікавлені сторони краще підготувалися, ніж то було в попередніх війнах. Більш ніж всяка

Інша, вона визначила нові вимоги сучасних операцій до людей і особливо до бойового матеріалу. Бойовий матеріал в час війни так швидко еволюціонує, що це ставило воюючих перед несподіваними проблемами, котрі треба було вирішувати негайно. Але ж до певної міри Імпровізацію можна обмежити: досить для цього насамперед вивчити та усталити підстави раціональної організації армії.

Основа на безсуперечних засадах, тому що вони вічно справедливі, доктрина не імпровізується. Однак вона може удосконалюватися, бо містить в собі правила, пристосування котрих міняється в залежності від військової організації, економічних та політичних умов країни, прогресу науки, то-що. Час від часу війна підтверджує її, підкреслюючи непорушність великих засад та определяючи точну цінність методів бою. Досвід коштує дорого: тому його результати ще більш цінні.

Версальська умова обмежила Німеччині кількість військова й особливо бойового матеріалу. Але вона не могла її позбавити як засад організаційних для воєнного часу, так особливо її всенної доктрини.

Нинішній Командуючий німецькою армією, генерал фон-Сект зафіксував їх в статутах, а саме в найбільш важному: „Керування та бій сполучених одиниць з усіх родів військ“ (Führung und Gefecht der Verbundenen Waffen), якого видано 1 вересня 1921 р.

Ми задовольнимося лише простудіюванням ідей Німців в царині організації новітніх озброєних сил та їх доктрини в царині ведення операцій.

Статут бере за підставу кількість озброєння й забезпечення сучасної армії великої мілітарної держави, а не лише німецьку армію в 100,000 людей, зорганізовану на підставі мирного договору.

Інакше кажучи, Німці зовсім не залишають ідеї великої війни масами, котра буде вестися народньою армією з новим напруженням усіх живих сил країни. Як ми побачимо, ця армія відрізняється від тої, яку Німеччина мала в 1918 р. лише де-якими запозиченнями від ворожих армій.

Польові війська великих мілітарних держав складаються з армій, які можуть бути зведені в армійські групи.

ні, артилі, піонерні, частини зв'язкові, служби авто, обози, служби етапів та інш.)

Корпус складається з двох або де-кількох дивізій,^{*)} крім того частин, доданих безпосередньо корпусові (танки, панцирні авто, артилі, авіаційні відділи, піонери, частини зв'язку, служби авто, обози і др.).

Армійська кіннота (Heereskavallerie) підлягає або безпосередньо Головній Кватирі, або армійським групам; часом штабам армій.

Де-кілька кінних дивізій під командування генерала кіннотника можуть бути зібрані для формування кінного корпусу.

Для провадження повітряної війни необхідно скласти великі одиниці міцних бойових авіаційних груп (бойові ескадри (Schlachtgeschwader), ескадри для бомбардування, ескадри вищителів.

Загальні резерви (Heeresreserven) підлягають безпосередньо Головній Кватирі. Вони складаються з корпусів та дивізій, можуть мати крім того артилі армійську, авіаційні одиниці, артилі траншейну, броневі авто, піонерів та спеціальні формуції. Ці резерви додаються в залежності від потреби армійським групам або арміям.

Такий обрахунок викликає де-які міркування.

Великі одиниці кінноти не розподіляються вже поміж арміями, як це було взагалі в 1914 році. Ними керує або Головна Кватиря, або армійські групи. Причиною до цього являється, можливо, те, що на початку війни де-які кінні корпуси були скоро вклинені (colocés) між ворожі армії й зведені до нечинності *).

По-над тим, сучасні завдання кінноти определені вищезгаданим статутом: обходний маневр, чини на крила та тил ворога і, винятково лише, як рухомий резерв для за-тискання проривів в бойових лініях, вимагають, щоб вона була зосереджена в руках вищого командування.

Статут передбачає значні резерви в безпосередньому розпорядженні командування корпусів, армій і надто Головної Кватирі. Але в 1918 році не існувало, наприклад, корпусної артилі. Щоб так не було, в усіх цих об'єднаннях начальник має в своєму розпорядженні могутні засоби, особливо технічні—він має чим виявити свій вплив в бою.

Лише де-кілька одів присвячено пішій та кінній дивізіям. Це—„бойові одиниці: вони мають всі необхідні засоби для самостійного виконання своїх завдань”.

^{*)} Можливо припустити, що засвід останніх революційних війн, які піднесли значні кінні маси (рейх Мамонтова, Буденного), в також не завжди використували успішні воюючими за часів Світової Війни через відсутність добре сформованих кінних кінних одиниць дають підстави Ніццам не надувати цією грізною зброяю. Ніццам необхідно компенсувати свою, намінуту їм, слабкість в техніці. Рев.

„Піша дивізія сучасної армії“—дивізія важка. Вона повинна мати:

3 піших полки по 3 куріні, 1 сотню минометів, 1 батарею піхотних гармат. Курінь має 3 піших сотні та 1 сотню важких кулеметів. Озброєння дуже могутнє: рахується в пішій сотні 12 бойових машин (6 кулеметів легких, 6 ручних кулеметів) і 166 рушниць. Сотня важких кулеметів має 12 важких і крім того 9 ручних кулеметів *).

1 повітрову ескадру в 2 ескадрілі: 1 ескадріля для наглядання, 1 ескадріля арматна.

1 розвідчий відділ (détachement d'exploration) з 2 кінних сотень, 1 сотні циклістів, чоти з 4 панцирних авто: разом 360 карабінів, 116 рушниць, 18 кулеметів легких, 18 ручних кулеметів, 4 важких кулемети.

Армата дивізійна складається з:

1 полку польової армати з 3 груп;

1 полку важкої армати з 3 груп (з котрих 2 тракторних);

1 авто—група противовітрової оборони;

1 зв'язковий курінь з 3 сотень;

1 курінь піонерів з 2 сотень, 1 понтонний парк і 1 чота прожекторів;

транспорти автомобільні та кінні, що можуть перевозити 300 тон провіанту й амуниції.

Склад дивізії цього типу наступний: 19550 стрільців (з котрих лише 8000 піхотинців) і 880 старшин.

Кінна дивізія сучасної армії складається з 6 кінних полків, підсилених кожний сотнею важких кулеметів та арматною чотою.

Вона має крім того:

1 курінь піхоти на авто;

1 курінь циклістів з 3 сотень і 2 чоти авто з кулеметами;

1 відділ з 3 сотень кінних важких кулеметів по 12 в кожній;

1 відділ панцирних авто з 3 чот по 4 авто;

1 арматний полк з 3 груп, з котрих 1 кінна і 2 на авто;

*) Легка зброя стріляє як кулемет; її точність добра до 200 метрів, дуже добра до 100 метрів.

1 повітряна ескадра з 2 ескадріль;

1 відділ зв'язковий;

1 відділ піонерів, і т. п.

В цілому ця кінна дивізія дає дуже могутню масу вогню: 138 кулеметів важких, 54 кулемети легких, 54 ручних, 48 пушок або гаубиць, не рахуючи карабінів та рушниць.

Коротко кажучи, Німці, наколи б вони мали на те право, прагнули б творити дуже могутні оляниці з засобами настрашуючого (formidable) вогню. З першого погляду вони здаються важкими, але, дякуючи їхнім транспортним засобам, вони набирають певні рухливості. Безумовно, велика кількість і різноманітність машин, різниця в швидкості між складовими органами їх спричинилися б до трудного й обережного керування ними. Але в тому й завдання виховання кадрів та штабів, щоб його можна було досягнути. Німецька армія далека від нехтування цим боком питання.

* * *

Наступні принципи в зазначеному статуті проведені глибоко й твердо.

Лише наступ диктує ворогові. Лише в наступі можна досягнути в мить ості начальника й війська.

Але атакувати не досить, треба маневрувати. І статут додає тут же:

Обход одного крила або двох, в захітченія—атака, яляються особливо чинники. Лише таким робом можна вничити ворога.

Наступ, обход—такі два терміни находимо ми, завжди з'єднані в пруській военній доктрині від Фридриха.

В творі, названому „Кани“ (Септес), граф Шліфен, начальник Великого Генерального Штабу (Grand Etat Major) в 1891-1906 р.р. пригадує наступні слова Фридриха: „Як розбити ворога навіть з нерівними силами? Відмовитись від одного з своїх крил і підсилити друге, яке повинне атакувати. З цим останнім ви прикладаєте всі ваші зусилля на вороже крило. Армія в 100,000 людей, коли виграти її крило, може бути розбита армією в 30,000“.

Дальше він характеризує доктрину Мольтке—*Moltke wollte umfassen, einschliessen, vernichten*. Обійти, оточити, знищити: ці три слова синтезують Мец і Седан.

Шліфен розвиває цю доктрину й точно її опреділює.

Фронт ворога не являється предметом головної атаки. Не проти нього треба скупчувати маси, або розташовувати резерви; головне—тиснути на крила. Не треба шукати крил лише на їх кінці, але на всьому протязі і на всій глибині позиції ворога. Остаточне знищення ворога досягається атакою на його тили.

Ось та доктрина, що живила Шліфена в його плані походу на Францію й Бельгію, що дала фельдмаршалові Гінденбургові його чудові перемоги під Таненбергом і Лодзю. Нині вона ввійшла в плоть і кров (*in Fleisch und Blut*,—як кажуть Німці) всіх начальників всіх отуленів. Вона стоєється однаково як чоти, так і армійській групі; досить прочитати статут піхоти, щоби в цьому переконатися.

Як метод маневрування, обходний маневр перейшов до стану рефлексу, в такій мірі, що наколи вірити зарейнським одголоскам, Вище Командування примушено реагувати проти його виключного вживання й зловживання ним.

Зазначений статут розбирає різні прийоми обходу. Він дає очевидно перевагу маневрові, що загрожує безпосередньо комунікаціям ворога.

Насамперед слід зняти: чи обход ворога можливий та в якій точці. Цей прийом, переведений разом з сильним нажимом з фронту, дає напевно успіх.

Обход здійснюється найлегче тоді, коли марш-маневр уже надрвлений проти крила або тилів ворога.

Він стає трунівшим, коли виконується в час наближення, або коли виконується резервами з тилу.

Він може бути переведений зручним маневром військ першої лінії лише на особливо сприятливій для цього місцевості, або вночі.

Обход одночасовий з двох крил ворога треба рахувати найбільш успішним, але він вимагає значнієї переваги.

Для парировання несподіванок в бою й одержання рішучого успіху слід призначати для обходу по можливості більшу частину війська. Фронт атакується слабкими силами. Точно оцінити, з яким мінімумом сил треба буде вести фронтальний бій і скільки повинно бути призначено для обходу, ось в чому хист командування.

Переведення обходу вимагає певних умов, що являються наслідком необхідности прикувати ворога. Ці умо-

ви—безперервний фронт, наступ чи відступ на різних частинах фронту.

Фронт розгорнутих частин залежить від мети бою, від опірних пунктів, що можна мати на крилах, та від місцевости. В разі коли фронт спирається справа й зліва, фронт—обмежений. Коли ж війська сперілися лише з одного боку, або вони б'ються лише насамоті, їх фронт чинить в залежності від мети, що треба досягнути; він міняється в залежності від розгортання й подолання ворога.

При надто розтягнутім фронті підпадають небезпечі прориву; з дуже обмеженим фронтом можна бути охопленим або обійденим.

Таким чином через острах обходу Німці підходять логічно до встановлення безперервного фронту, по меншій мірі такої довжини, як у ворога й по можливості зміцненого на крилах.

Цей фронт не буде однаково вступлений, але всі комунікаційні шляхи повинні бути обсажені. В де-котрих місцях досить простого заслону.

Для перешкоди ворожій розвідці по шляхах, не зайнятих сусідніми частинами, висилаються міцні відділи, до котрих додаються звичайно кулемети та ланцярні авто.

Коли обстановка вимагає переведення маскування сукупністю оборонних засобів (найбільш сприятливі умови здійснені, коли оборона відбувається на місцевості відкритій лише в де-котрих місцях), робляться перепони й організується оборона проходів та шляхів. Кулемети особливо корисні для цього. Часом додають артилерію (навіть окремі гармати) і минометів до різних оборонних груп.

Сильніші відділи тримаються в поготовлю поблизу найважливіших пунктів, де ворог цілком можливо буде шукати проходу.

Для того, щоб зупинити ділення ворожих служб зв'язку та розвідки, висовують наперед розвідчі відділи з додавання до них циклостами й кулеметами.

Там де звичайної завіси не досить, треба додержуватися оборонного положення або вести вичікуючий бій.

Оборона має рацію лише перед ворогом дуже переважаючим і тоді коли треба атакувати його в другому пункті, або після певного часу. Оборонець використовує місцевість оскільки можна повніше, не ставлячи одначе в небезпеку тактично співвідляма з атакуючими частинами, що посовуються наперед в друго муніції.

Організація місцевости дає обороні прибуток сил, здебільша дати рівновагу навіть при великій перевазі ворога.

Вичікуючий бій має метою ввести в блуд ворога, прикувати його, виграти час. Переход до наступу чи відступу залежить

від обстановки. В цього роду боях обов'язок командування полягає в тім, щоб уникати першим ув'язуватися в серйозний бій. Коли фронт широкий, значні сектори фронту можуть виконувати ці завдання.

Цей прийом бою повинен звернути нашу увагу, тому що він може стати улюбленим прийомом у війні. Вислів „Hinhaltendes Gefecht“ важко визначити. Його часто трактують, як зтяжний бій; в ньому хотіли бачити лише форму оборони нерухому, або еластичну, в котрій на долю піхоти та кулеметів випадає найтяжче завдання.

Цей спосіб бачення являється не цілком точним. „Hinhaltendes Gefecht“—випадок „особливого бою“, якого розглядається в тім же розділі, що й ночний бій, лісний або бій за місцеві предмети. Він буває наступовим або оборонним. Мета його ввести в блуд (bluffer) по можливості дешевше. При виконанні його вводиться лише небагато піхоти й багато матеріалу—гарматних набоїв. Безумовно, він буде вестися на великих фронтах, але зовсім не виключає ні оборони ні могутнього наступу в інших місцях. Більш того, ось що каже статут:

При розподіленні сил командування має на увазі свій намір вести вичікуючий бій на широкому фронті.

Найкращим засобом для затримки ворожого рішення служить розгортання сильної рухомої армії, що повинна відкрити вогонь на далеку віддаль.

Завчасне відкриття вогню при наступі притягає увагу ворога, а при обороні змусить його до розгортання. Збільшене зуживання набоїв треба визнати доцільним.

Треба бути економним в своїй піхоті й тримати позаду міцні резерви. Згущати резерви треба лише в тому разі, коли мета бою змінилася.

Демонстрації повинні вводити ворога в блуд і напроваджувати на помилкові чини. В більшості випадків вони не підтримуються значними силами; вони виправдуються лише в тому разі, коли обстановка й місцевість складають у ворога вражіння дійсних серйозних боїв. Трудно довгий час вводити в блуд ворога на терені відкритому...

Коротко кажучи, німецький наступ завжди уявляє з себе обходний маневр, котрому присвячується найбільша частина сил. На решті фронту ворог буде затримуватися оборонним боем, або буде прикутий оборонними операціями більш-менш обмеженими в їх засобах.

Але наступ може бути неможливий або в разі надто

уступаючих сил, або в наслідок якихось операцій, аналогічних, наприклад, операціям 1914 року: фронт усталюється міцно, організується і підрається крилами в непередбачуваних перешкодах—море або нейтральний кордон.

Але німецькі письменники дивляться на це просто: вони вбачають, що Німеччина в наслідок Версальського трактату буде в гіршому стані проти своїх ворогів.

Де-котрі, як сотник Фейфер, підкреслюють необхідність залишатися в оборонному стані до часу приведення в готовність всіх народних засобів. Другі вперто обстоюють, як вступ до операцій, маневр відступового характеру. Генерал Балк називає його особливо—*Ruckzugsoffensive*. Дійсною метою цього маневру буде підготовлення наступу обходом, щоб втягнути фронт ворога в середину своєї бойової лінії і цим утворити нішок, охоплюючий його з обох крил.

Генерал Балк покладає великі надії на цей маневр. В підтримку своєї тези він приводить операції Кронпринца Рупрехта Баварського в Лотарингії перед битвою під Маранжом (серпень 1914 р.), генерала Жоффа перед Мариною, нарешті генерала Гінденбурга під Лодзю.

Такого роду відворот виконується великими скоками під прикриттям зрієргардії, або дуже рухливих легких відділів, підсиплених вогневою технікою.

Бій завжди переривається для ворога несподівано. Наслідок, для припинення непередбачуваного руху приводяться в негодність шляхи, мости, засоби для зв'язку, залишені позаду, замикаються залізничні шляхи; лише Вище Командування може наважитися захити залізницю та внести плутанину в ворожий зв'язок при допомозі бездротового телеграфу.

Словом, цей відворот повинен суворо комбінувати руйнування з рухливістю та могутністю різного роду зброї. Наколи ми пригадаємо відворот Німців в 1918 році, наприклад, в Шампані та між Мец і Ен, легко уявити собі, на який час можна втратити зв'язок з ворогом завдяки такому маневру. Наколи додати ще загрозу обходу до всіх труднощів, до всіх викрутів подібного методичного відходу, то ворог ризикує бути скоро паралізованим. В кожному разі, щоб уникнути цієї загрози, він повинен буде постійно поширювати свій фронт.

В іншому випадку Німці не відмовляються від можливості утворення відкритих крил у ворога. Вони вбачають

два прийоми для цього: бій з метою прорива та рухлива оборона.

Наколи обход не можливий, не треба боятися атаки фронтальної. Повний прорив повинен спричинитися до обхвату двох фронтів, ніж котрим буде пролом, і до послідовного надалі упадку їх через глибоку флангову акцію. Лише при цій умові глибокий прорив перетворюється в геремогу. Атакуючі частини повинні просуватися вперед як можна даліше, залишаючи завдання обходу резервам, що слідуєть безпосередньо за ними.

Атакуюча маса, вриваючись у ворожі позиції, повинна досягнути чутливої точки ворожого розташування і вже по одному напрямку, даному для неї, вона повинна захитати широкі фронти. Відкрита місцевість, не дуже пересічена, являється найбільш сприятливою.

Ця атака повинна комбінуватися з операціями на інших секторах фронту, а то навіть на всьому фронті. Операції ці можуть бути переведені в вигляді атак на обмежених участках і з обмеженими засобами, або ще й в інший спосіб (фальшиві рухи, неправдиві відомості і т. п.).

Рухлива оборона має головною метою уникнути прориву фронту. Вона полягає:

в виснаженні наступової здібности ворога боями в глибину та затриманням його на послідовних позиціях. Такий спосіб вимагає від Вищого Командування особливого хисту. Треба буде постійно міняти форми й прийоми бою, підтримуючи взаємний зв'язок та комбінацію сил з сусідами. Таким чином, то відходять непомітно в зручній мент перед переважаючим ворогом, то дають міцний опір.

Але „ці переваги можуть бути використані“, коли командування „хоче покласти кінець оборонній війні переходом до успішного наступу“.

В цьому разі мета очевидно та ж, що й Ruckzugs offensive генерала Балка. Одначе рухлива оборона появляється лише після періоду стабілізації фронту й спирається на організовані позиції.

* * *

Отже, в счач Німців обходний маневр лишається кінечною метою всіх воєнних операцій, які б вони не були. Чи це реакція на їх поразку в 1918 році, чи бравада, але ж вони вигодсшують, що ідеалом являється здійснення його в блискавичнім наступі з самого початку війни. Проте факт еволюції в війні звертає певну увагу Німців.

Війна не провадиться вже лише озброєною силою, як перед 1914 роком, але цілий нарід має виявити свою напружену активність. Чини її не відбиваються лише на двох народах—вона дає почувати себе в цілому світі, бо вона зачіпає надто багато інтересів. Отже з огляду на те, в майбутньому повна мобілізація країни буде довгою й поступовою; війна продовжуватиметься до того часу, поки народи однієї зі сторін не визнають себе переможеними й не запросять пощади. Німецький статут передбачає цей випадок і ось чому він уділяє таку велику увагу оборонній війні. Завдяки цьому так живо трактується Німцями обходний маневр „з повільністю руху“ назад. Ця думка являється цілком новою, бо наколи подявиртисл в німецькі передвоєнні статути, то виявляється, що все зовсім, як в наших: великі оборонні операції були, так би мовити, нехтувані.

Коротко кажучи, наколи Німці не відмовляються цілком від скорого й грубого розв'язання конфлікту, то одночасно вони припускають можливість затяжних операцій, котрі будуть ведені до повного виснаження.

Як сама стаття, так і висновки, зроблені майором Мабіль, остільки ясні, що ми не вважаємо потрібним їх коментувати. Але ж можна сказати, що Німці силкуються надати своїй воєнній доктрині певну гнучкість, якої, на наш погляд, так бракувало їм в 1914 році.

А. ЛЯШЕНКО.

Приділ. до Генштабу підполковник.

Організація збройних сил С. С. С. Р.

1.

„Не думайте, що наша справа є ділом завтрішнього дня, або найближчого майбутнього. Для впровадження в життя наших ідеалів нам треба працювати десятки літ і відбутися шерем війн.“ Таку провідну думку висловив Троцький в березні 1922 року в своєму привітанні на курсах старших начальників в Москві, доводячи необхідність існування регулярної совітської армії на засадах воєнної науки.

Захопивши в жовтні 1917 року владу в свої руки, більшовики числили, що не тільки для утримання цієї влади, але ж навіть для поширення озброєною рукою комуністичних ідей в цілому світі вистачить того війська, яке з таким захопленням по всіх майже кінцях Росії пішло за ними і майже без зусиль скинуло владу Тимчасового Уряду. Таким військом в той час були, головним чином, робітники та міський пролетаріат, що так охоче відгукнувся на заклик більшовиків і добровільно пішов в ряди червоної гвардії.

Але ж вже незабаром виникла необхідність розпочати збройну боротьбу як на місцях з так званими „контрреволюційними“ виступами, так рівно ж з сепаратистичними стремліннями різних народів, що входили в склад держави, і через те мати якусь більш стійку озброєну силу, бо виявилось, що червоногвардійці, зробивши своє діло, в силу різних обставин в більшості вернулися до своєї щоденної праці. В шерехах залишився елемент, який не раз завдавав значні турботи навіть „своєму“ урядові. Таке становище примусило більшовиків подумати про організацію більш сталої військової сили, але ж знов таки з особливими рисами, бо на першому місці залишилися вимоги політично-соціального характеру.

Отже в наслідок зазначеного декретом від 28 січня 1918 року Рада Народніх Комісарів поклала початок організації робітничо-селянської червоної армії, над збудуванням якої на засадах обов'язкової служби в війську класи працюючих прийшлося досить інтенсивно попрацювати тим бузшим старшинам Генерального Штабу Російської армії, які в силу тих чи інших обставин примушені були служити урядові більшовиків.

Дальший перебіг подій, особливо інвазія Німців 1918 р., довів,

мають, що певні округи і великі міста ждуть лише величкі відлики, що не завжди злісні утримати спокій і лад в місцях свого перебування. Тому справсю організації армії вже займається Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет, який в розвиток попереднього декрету Рада Народніх Комісарів видає декрет про організацію сталої регулярної армії з провадженням суворої дисципліни і з регламентацією прав командного складу. Але ж армія всетаки повинна залишитися класовою, щоби бути опорою класового уряду, в тому „почесне“ право служби у війську належить лише тим, що або самі працюють, або не користають з чужої праці.

Хиткість положення з одного боку і необхідність як утворення армії, так рівно ж захочання її політичної певності з другого, викликають до життя особливий інститут у війську „політкомів“ і „політруків“.) Центральний Комітет комуністичної партії після цього ж декрету засновує в кожній частині „комячейки“ *) з антагонічним завданням, а також в цілю „підтримання морального стану частин, їх боєздатности і свідомости“.

Комячейки були створені так, що, спираючись на них, комуністична влада мала змогу тримати в своїх руках масу червоної армії, в поразкаючій більшості ворожу совітам. Комячейки, завдяки добре поставленій розвідці, в корні розбивали ворожу опозицію і організаційні спроби недовольного серед червоноармійців елементу з метою ворожого більшовицького виступу.

Крім того, безумовно треба визнати, що в значній мірі комячейки і великі комуністичні частини спричинилися до остаточної перемоги влади совітів не тільки над своєю внутрішніми ворогами, але ж через них більшовицям вдалося справувати і внутрішніми фронтами.

1919 і особливо 1920 рік остаточно переконали нерозумних комуністичної влади, що нарешті треба з'організувати владу, як в викладає з себе силу, що може боронити державу як від зовнішньої інтервенції, так і можливих внутрішніх заворушень. Протягом цих двох років більшовицями виявили максимум напруження моральних і матеріальних сил в боротьбі за свою владу, а через те не мали безумовно часу і засобів для упорядкування своєї армії, але ж досвід цього періоду, закінченого для них несподівано щасливо, вони тепер мають змогу використувати в повній мірі.

Отже в цьому напрямку розгортають вони свою діяльність і, докладно підготовавшись, приступають до шквалитої реорганізації армії. Революційна Военна Рада опрацьовує теорію реорганізації і в травні 1922 року скликає з'їзд вищих командірів і начальників, якому пропонує свій проект для розгляду, а з червня цей проект інтенсивно переводиться в життя.

І нарешті в вересні 1922 року видається декрет, який означає, що найвищий час для окреслення сталих підстав відбування військової служби громадянами С. С. С. Р. і існування постійної регулярної червоної армії, яко авангарда світової революції. Цим декретом вводиться обовязкова військова повинність, визначаються права й обовязки начальників, встановлюються ранги, відзнаки, ордена тощо.

*) Політком—політичний комісар; політрук—політичний керівник; комячейка—комуністичний осередок (ячейка).

Підстави відбування військової служби.

На підставі зазначеного декрету Радою Народніх Комісарів 17 вересня 1922 року видано закон про обов'язкову військову повинність. Закон недвозначно вияснює, що обов'язок оборони республіки покладається на всіх громадян-чоловіків, незалежно від місця замешкання.

Звичайно й цей закон передбачає передовсім політичне значіння обов'язкової служби, рівно ж підкреслює політичне значіння нової регулярної армії, яка буде комплектуватися вже на засадах рівності всіх класів населення в справі оборони держави.

В совітських офіціозах цьому актові надавалося надзвичайне значіння. Зазначалося, про уряд совітський до такого рішення прийшов, переконавшись в повній „свідомості“ всього „руського“ народу, в стійкості влади совітів, а через це в безумовному тепер внутрішньому спокою.

Що до свідомості, то законом маєтись мабути на меті ствердити подекуди її відсутність; це видно з того, що закон передбачає відрочення для „народностей, які з приводу своїх культуральних та життєвих властивостей зараз ще не можуть дати рекрутів через те, що для них не є зрозумілі засади існування червоного війська“.

Аргумент стійкості влади совітів, про яку говориться в законі, спростовується наступною точкою самого закону. В ній зазначено, що крім категорії позбавлених прав по суду, ще й категорія осіб, що приймали участь в виступах проти совітської влади, становить виняток з обов'язкової військової служби. Напевно велика, небезпечна для влади кількість таких винятків і примусила большевиків передбачити їх законом.

Таким чином закон вводить обов'язкову службу на наступних підвалинах:

1) військово-зобов'язаними рахуються всі громадяне С. С. С. Р. від 16 до 40 років життя, після чого викреслюються зі списків зобов'язаних військовою службою і можуть бути закликані лише при особливій небезпеці для держави декретом Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету.

2) Побор рекрутів відбувається що річно. Закликаються до війська ті, що мають повних 20 років перед 1 січня року заклику. Побор перепроваджується весною і початком служби рахується 1-е квітня.

3) Передбачається прийом до війська і охотників, які дадуть підписку, що згоджуються брати участь в обороні здобутків революції.

4) Термін чинної служби в шерегах армії триває:

- а) для піхоти, армати усіх закладів, крім зазначених нижче—1½ року,
- б) для кінноти, кінної армати і технічних військ—2½ роки,
- в) для повітряної флоти—3½ роки і
- г) для морської флоти—4½ роки.

5) Після чинної служби кожний громадянин зараховується в запас і дістає безтермінову відпустку. На чинну службу, крім повірочних

запас відбувається в особи після маневрів. Револуційній Воєнній Раді надається право звільняти до скінчення терміну військової служби тих військово-служачих, які добре пройшли курс вишколення. В деяких випадках вона може узгоджувати родинні та матеріальні обставини.

6) Відрочення можуть даватися: фізично недорозвиненим, хорим, учням, як рівно ж і цілим народностями, що з приходу своїх культуральних та життєвих властивостей ще не можуть поставити рекрутів.

7) Особи, які перебувають на чинній службі, користуються зі всіх прав громадянства.

Напринципі закон зазначає, що він торкається всіх зфедерованих республік.

В цей спосіб утворено підстави військової служби в С. С. С. Р. Це є перший правно державний акт, безперечно регулюючий підстави організації збройних сил держави.

Таку еволюцію засад, організації і існування переживає червова армія, зяким дійшли до сучасного стану, розгляд якого для витягнення відповідних консеквенцій ми поставили собі завданням.

2.

ОРГАНІЗАЦІЯ АРМІЇ.

Організація Вищого Військового Управління.

Вищу військову законодавчу владу республіки виявляє Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет і його виконавчий орган—Рада Народніх Комісарів, яка свої заарядження передає через Револуційну Воєнну Раду і Народнього Комісара по військових справах—вони фактично вдають справи оборони держави. Револуційній Воєнній Раді, головою якої є „Наркомвоєн“ (воєнний міністр), підлягають усі озброєні сили С. С. С. Р. і всі військові організації, інституції та заклади.

Револуційна Воєнна Рада має під собою відділи: 1) оперативний, 2) розвідчий, 3) контр-розвідчий, 4) воєнно-статистичний, 5) зв'язку, 6) інформаційний. Крім того в останні часи бувший відділ військово-політичний переформовано в бюро військових комісарів.

Компетенція Реввоєнради полягає, як то видно з поділу відділів, головним чином у виробленні планів воєнної підготовки. Але ж не вважаючи на це, деякі функції чисто стратегічного характеру до компетенції Реввоєнради не належать і передані до Всеросійського Головного Штабу.

Декретом Ради Народніх Комісарів в травні 1921 року організовано Всеросійський Головний Штаб, який об'єднав в собі почасти Головне Управління Генерального Штабу, Головний Штаб і Головне Управління військово-шкільних закладів. Всеросійський Головний Штаб поділено на управління: 1) по організації армії, 2) по командному складу, 3) військово-шкільне, 4) воєнно-топографічне, 5) Центральне Управління по забезпеченні армії і 6) Управління по мобілізації і комунікації.

Місцеве військове управління.

В червні 1921 року совітська армія була приєднана на мирний стан і штаби окремих арій розформовано. Частини підпорядковано окружним штабам по місцях свого постою.

Терен бувшої Росії (крім новоповсталих держав) поділено на дев'ять округ: Московську, Петроградську, Волжанську, Охізно-Сибірську, Західно-Сибірську, Туркестанську, Харківську або Південно-Західній фронт, Північно-Кавказську і Південно-Кавказську або Осібку Кавказську армію *). Окружне Управління складається з: 1) Військово-окружної Постійної Ради, 2) Штабу округи і 3) Окружного Управління по забезпеченні військ округи. Фактичним керуючим органом є Військово-окружна Рада. Всі справи по організації, вишкопанні і мобілізації з'осереджено в Штабі округи.

Справи заклику на службу та обчислення військово-зобов'язаних належать до компетенції Губерніяльних, Повітових та Волосних Комісаріатів по військових справах, які переняли на себе, з певним поширенням під взглядом політичними, функції бувших „Губернських“ та „Уездних воїнських присутствій“.

В Волосних Комісаріатах з'осереджено справи обчислення військово-зобов'язаних, а також справи по оголошенні на місцях ріжних розпоряджень, дотичних заклику. Крім того Волосні Комісаріати понесуть гостру відповідальність за переховування на місцях дезертирів.

Функції Повітових Комісаріатів, крім обов'язків доглядового характеру за підлеглими їм Волосними Комісаріатами, полягають в прийомі рекрутів (огляд рекрутів), збірці, відправці як рекрутів так і мобілізованих по місцях призначення, заопікуванні родинами військово-служачих та інше, себ-то на Повітові Комісаріати покладено функції бувших Повітових воїнських „присутствій“ та „воїнських начальників“.

Губерніяльні Комісаріати являються органами, головним чином, адміністративного законодавства. Їх постанови і рішення можуть бути лише в особливих випадках оскаржені перед Революційною Воєною Радою.

Організація бойових одиниць.

Вищою одиницею тактичною, організаційною і господарчою сталою складу є дивізія. Дивізія складається з усіх родів зброї, крім тих технічних військ, які, з огляду на матеріальний стан держави, можуть додаватися лише вишим единамням, як, наприклад, корпусові важна армата або арміям танки.

Всіх лінійних дивізій в піхоті (всі дивізії стрілецькі)—48, в кінноті—17. Маються також окремі бригади як піхоти так і кінноти, вони рекрутуються головним чином з тубольців. Крім того існують відділи спеціального призначення, що підпорядковані Г. П. У.,—їх завдання—внутрішній фронт.

Лічбовий стан дивізії вносить до 9.930 ч. З того бойців 6.810; багнетів до 5.136, гармат 22, шабель до 638, кулеметів 158.

Дивізія складається з: 1) штабу дивізії, 2) 3 полків трьохкуріного складу, 3) полку кінноти 4-сотачного складу з кулеметною сотнею, 4) по дивізіону 3" гармат, 4,8" гаубиць, 5) сотні сапарів, 6) сотні землекової, 7) дивізійного шпиталю, 8) ветеринарної метушки, 9) харчового і речового складів.

З весни біжучого року введени корпусні єднання, які мають авіаційно характер оперативний. Як стратегична одиниця корпус складається з 3-х дивізій піхоти і 1 дивізії кінноти (окремої бригади).

Цікаво порівняти силу совітської дивізії піхоти з піхотними дивізіями як сусідніх, так і великих європейських держав^{*)}.

1. Польща (на мирному стані).

Кількість частин.	багне- тів.	куле- метів.	бомбо- метів.	гарм.	шаб.
3 полки піхоти	5.460	324	36	—	108
1 полк легк. польов. арм.	—	18	—	36	—
1 дивізіон тяжкої поль- ової армат	—	—	—	12	—
1 баталь. інжен. військ	—	—	—	—	—
1 група автопанцер.	—	18	—	3	—
1 ескадр. повітроп.	—	6	—	—	—
1 сотня міномоти	—	6	—	—	144
Разом	5.460	372	36	51	252

2. Франція (на мирному стані).

Кількість частин.	багне- тів.	куле- метів.	бомбо- метів.	гарм.	шаб.
3 полки піхоти	6.580	792	36	12	108
3 дивізіони 75 м/м гармат	—	—	—	24	—
2 дивізіони 155 м/м „	—	—	—	16	—
1 батальон інженер.	—	—	—	—	—
1 ескадріянь повітроп.	—	12	—	2	—
1 сотня аеростатів	—	—	—	—	—
1 сотня міномоти	—	12	—	—	144
Разом	6.580	816	36	54	252

^{*)} Див. склад німецької дивізії стор. 116.

Росія (на мирному стані).

Кількість частин.	багн.	кул.	бомб.	гарм.	шаб.
3 полки піхоти	5156	126	18	—	126
1 дивізіон легкої польов. артил.	—	12	—	12	—
1 дивізіон 4,8" гавбиць	—	—	—	8	—
1 полк кінноти	—	20	—	2	512
1 сотня сапарів	—	—	—	—	—
1 сотня звязкова	—	—	—	—	—
Разом	5.156	158	18	22	638

Отже, як бачимо, не тільки дивізії великих європейських держав, але ж навіть дивізія польська (армії ще молодої) значно переважає дивізію совітську як вогневою силою так взагалі технікою—на 214 кул. 29 гармат більше. Натомість дивізія совітська має більше ніж вдвічі кінноти на 386 шабел. Як вже було згадано, до цього спричинилися масаперед економічні умови, а крім того, очевидячки, специфічні умови війни на сході.

Дислокація навіть у большевиках є безумовно державною тьмницею. Де-які відомості, що спорадично появляються в совітській пресі та їх воєній літературі, дозволяють припустити, що вона така:

Московська округа	4 див. піх.	1 див. кінн.	
Петроградська	— — 6 — —	2 — —	1 2 окр. бриг. піх.
Волжанська	— — 3 — —	1 — —	
Харківська	— — 10-12	— 4 — —	3 окр. бриг. піхот.
Зах.-Сибірська	— — 2 — —	4 — —	
Східно-Сибірська	— 4 — —	2 — —	
Туркестанська	— — 4 — —	2 — —	
Північно-Кавказська з			
окр. Привонською	6 — —	3 — —	
Південно-Кавказська	— 7 — —	2 — —	

Основною одиницею в піхоті є полк 3-х курінного складу. Піхота. Всіх полків в червоній армії 144 *) і до 18 окремих курнів, які зведені в окремі бригади.

Щоби навати полкові більше самостійности, яка так необхідна при частих операціях на внутрішньому фронті, а також викликається умовами війни на сході, його порівнюючи багато випосажено в транспортні засоби та крім того зменшено кількість господарчих закладів.

Штатний склад полку—старшини 57, підстаршини 282, стрільців 1456. В курнях по 3 сотні стрілецьких і 1 кулеметній з 8 тяжких кулеметів Максима; крім того кожен полк має бомбометну сотню.

*) Відомості на 1 січня 1923 р.

Сотня має два ручних кулемети Федорова, 36 ручних і 18 мушкетних гранат.

Крім того кожний полк має: сотню піших розвідників в 106 ч. *), чота технічного зв'язку і вишкіл для підготовки підстварив.

Таким чином в полку рахується—харчовий стан 2.372 ч., батнетів 1719, кулеметів 48, бомбометів 6 і шабаль 36.

Треба підкреслити, що в пошкодженій організації, порівнюючи до передвоєнного часу (1914 р.), наглядається певна плановість і систематичність—немає того ризвоманітного складу сотень, а через те і полків, який був до війни, коли в сотнях було 120-168, а навіть і 192 ч.

Всю піхоту озброєно 3''' рушницями 1892 р., нового виготовлення, які на практиці визначились своєю нездатністю до довгої стрільби—на пробних стрільбах зв'язав вано після 60 стрільв 20% роздутих стволів.

Комплектується піхоту по способу екстериторіяльному, але ж з своєрідними особливостями. Ще до цього часу маютья частини, які поповнюються не на загальних підставах, а чужоземцями, тубольцями комуністами. Але ж таких частин, як вже було згадано, таєвр вже небагато.

Тепер, в умовах порівнюючого внутрішнього спокою, більшовиши особливу увагу звернули на вишколення своєї піхоти. Щоб в цій галузі досягнути реальних наслідків і єднотності, вони не менше двох разів на рік призначають з'їзди старших начальників з метою обміну думка в справі доцільності намічених раніше способів вишколення і внесення відповідних корективів. І дійсно, оскільки можна вірити оголошенням відчитам про програм діяльності з'їздів і внесені ухвали та постанови, це дало певні наслідки.

Не меншу увагу зважлено на військово виховання піхоти. В цій царині не останню роль відіграє політичне виховання. До весни біжучого року воно перебувало в руках згаданих „воєнкомів" і „політруків", але ж вже відповідними високими військовими чинниками порушено питання про передачу і цієї галузі військової справи в руки командного складу.

Говорити зараз про аспекти бойової вартість більшовишицької піхоти не приходится, але ж наколи взяти під увагу, що на 60% це є сили тих, що наколи не активні, то часино борються проти совєтської влади, то ясно, що то не опора для неї, принаймні ще на протязі декількох років, доки ще не забулися традиції боротьби з більшовишиками.

А все ж це буде залежати від есентуального ворога—оскільки більшовишикам вдасться накинути червоної піхоті, як і всій армії, думку про необхідність боротьби з тою чи іншою державою в національних інтересах Росії. Свід пригадати лише 1920 рік, операції червоної армії до Західнього Буга.

(Продовження буде).

П. ШАНДРУК.

*.) Очевидно питання розвідки в червоної армії займає першорядне місце, бо крім польової сотні розвідників кожний курінь і навіть сотня мають по декілька розвідників.

До панування в повітрі.

Без пересадки можна ствердити, що за час Великої Світової війни 1914-1918 р.р. народилася й зроста по якості й кількості воєнна авіація.

На самому початку війни завдання авіації були нескладні—це були, головним робом, вивіди ворожих тилів у цілях стратегічної розвідки і через те воюючі сторони могли обходитися обмеженою кількістю повітроплавних засобів. Апарати, з якими супротивні сторони розпочали війну, в порівнянні з апаратами сучасних конструкцій мали невисокі льотні здібності, та здебільшого не були озброєні.

В дальшому тоці своєму війна з маневрової переходить на позиційну—приймає затяжний характер боротьби за укріплені смуги. Вони не мислима без найдокладнішої тактичної розвідки. І звідси повстають нові вимоги, які війна ставить перед авіацією.

Працюючи нестотно на воєнні потреби, техніка на допомогу авіації висовує удосконалену повітрову фотографію. За її допомогою повітрова розвідка доходить до точности, про яку раніше годі було й марили—прорив укріпленої смуги без попереднього фотографування ворожого передпілля став неможливий.

Умови бойової праці по вилученні, підготовці прориву й опануванню ворожою укріпленою позицією ставлять складні завдання арматі, яка не може вирішити їх самостійно і шукає допомоги в авіації. Використовуючи для зв'язку зі своєю арматю радіотелеграфію, авіація надатно коректує арматну стрільбу; за допомогою фотографії визначає становиська ворожих батарей, арматних парків, командних пунктів та інших важливих цілей.

Піхота також шукає в своїй авіації допомоги—появляється новий тип повітрольотних апаратів, які супроводять під час атак свою піхоту. Авіація викриває незруйновані чи вчасно невиявлені іншим способом несподівані пункти ворожого опору, несе зв'язкову службу між штурмовими частинами та штабами й батареями, доповідає про всякі випадкові затримки, викликає підсилення, вогнепримас. Були навіть випадки, коли апарати доставляли відрізаній ворогом частині мушкетні набой,

складів, індустриальних центрів, великих залізничних вузлів. Для цього організуються спеціальні повітряні війська, в яких беруть участь сотні апаратів.

Ясна річ, що вороги всіма способами намагаються принаймні зменшити шкідливу для них діяльність авіації—техника винаходить все новіші та новіші способи і засоби до боротьби з нею. На початку війни заходи до унешкодження діяльності авіації зводилися до обстрілювання апаратів з мушкетів, кулеметів та спеціальних протипілотних гармат. Але ж в міру конструктивного удосконалення апаратів, які стали забиратися на недосяжну для наземного воєнню височину, боротьба з ними стає майже безнаслідковою і подивові успіхи трапляються випадково.

Повстає гострий перелом в тактиці боротьби з авіацією. Ця боротьба переноситься в повітря—лише панування в повітрі дає змогу авіації провадити свою чинність. Щоб цю нову змогу задовольняти, появляються нові типи апаратів: нищителі бистрольотні, з великими маневровими здібностями, озброєні спершу кулеметами, а згодом великими гарматами. Праця льотника, арматного дозорця, льотника-розвідника, зв'язкового, з подаленням озброєного нищителя ускладнюється до всього ще й тим, що він мусить що-хвилини бути готовим до відбиття нападів. З огляду ж на те, що можливий рід авіаційної праці вимагає від апарата певних льотних дачних, цьому роду авіаційної діяльності властивих, збудувати апарат типу універсального не є можливо і через те появляються великі тисячі апаратів найрізноманітніших призначень: розвідчі, арматно-дозорчі, бомбометні й цілі рої нищителів, які супроводять і охороняють працю попередніх.

Ці складні й різноманітні функції, які перебрала на себе протегом війни удосконалена авіація, рішучо вимагають збільшення повітроплавних засобів, і держави починають змагатися за перевагу в повітрі не лише під виглядом все більшого конструктивного удосконалення своїх апаратів, але й ліцевого збільшення їх.

Таким чином за час Світової війни авіація з помічного знаряддя війни вкроспа на четвертий рід зброї, який, здається, стане поруч з піхотою, артилерією та кіннотою.

Картину конструктивного удосконалення повітрольотних апаратів за час минулої війни й на час біжучий читачі побачуть з нижньої таблиці *).

	1914 рік	1918 р.	1923 р.
Сила двигуна (HP) —	80	— 370	— 550
Скорість льоту (кіл. в годину) —	115	— 220	— 300
Скорість зльоту на височину 2.000 метр.	25 хв.	— 4,5 хв.	— 1 хв.
Скорість зльоту на височину 4.000 метр.	—	— 13 хв.	— 8 хв.
Висота стелі в метрах до 3.500	—	—	до 8.000

*) Цифрові дані взяті зі статті професора Н. Головіна „Авіація в минулу війну і в будущею“. Воєнний Збірник О. Р. В. З. кн. II.

Що до літбового зросту повітрольотних засобів **), то справа ця в армії французській, яка до стану розвинення авіації займає перше місце в світі, виглядає так: на початку війни Франція мала 23 ескадрильї; на березень 1916 р. програм французького авіаційного будівництва передбачав виготовити 2.870 літаків (аеропланів); на жовтень того ж року цифра ця збільшується до 4.000. В 1917 і 1918 р. р. авіаційне будівництво так поширюється, що на жовтень 1919 р. намічалось виготовити 6.000 апаратів.

Боротьба за перевагу в повітрі вимагає скупчення бойової авіації в більшій авіаційній об'єднанні і в році 1918 на французькому фронті авіаційні групи зводяться в повітрові дивізії в складі двох бригад по дві ескадри кожна, всього до 750 апаратів у дивізії.

Велика Світова війна визначає для бойової авіації працю в таких напрямках:

1. дозорча праця—розвідка, фотографування, коректування вогню, зв'язок;
2. безпосередній супровод наземної атаки—зв'язок, вогнева допомога кулеметом і бомбою;
3. повітряний бій—охорона своїх і нищення ворожих апаратів, прорив повітряного кордону для пропуску своєї повітряної ескадри в цілях нальоту на ворожі тили;
4. бомбардування—на бойовищах, нальоти на ворожі льотнища, залізниці, промислові центри, великі міста тощо.

Ці чотири напрямки, в яких може відбуватися бойова праця авіації, ставлять перед технікою авіаційного будівництва певні завдання що до конструктивного удосконалення кожного з типів повітрольотних апаратів, з розумінні збільшення їхньої бистрольотности, маневрової здібности, озброєння, броні, грузопідйомности і т. інш.

На черзі до вирішення стоїть питання про повітряний транспорт. Додатне вирішення цього питання відкриває широкі перспективи для різних десантних операцій. В цьому напрямку робляться заходи в різних державах і дали вже добрі наслідки.

Коли до війни світова гегемонія держави, чи групи держав залежала від панування на морі, що знайшло свій вираз у словах німецького цісара Вільгельма II: „майбутність Німеччини на морях“, то в наші дні гегемонія ця, треба гадати, залежатиме від панування в повітрі.

Це видно з того, що сучасні великі мілітарні держави з надзвичайною енергією намагаються уділити конструктивно й збільшити літбово свою повітряну флоту.

Справа панування в повітрі зацікавила не лише уряди, а й широкі верстви громадянства, яке зрозуміло й оцінило вагу цього питання в усій його величчі й широко підтримує урядові заходи в цій справі, як ініціативно, так і засобами матеріальними.

Нижче ми подаємо ілюстрації до зросту військової авіації в різних державах у часи повоєнні:

1. Голландський щорічник „War Beweging“ подає таку порівнюючу таблицю до будівництва повітряної флоти за р. р. 1921 та 1922.

		Листопад.	
		1921р.	1922р.
Франція	— — —	1722	2163
Італія	— — —	492	1282
Північні Америк.	Сполучені Штати	537	1229
Японія	— — —	541	1101
Англія	— — —	1048	1077

2. Прем'єр Італійського уряду Мусоліні запропонував в урядовому авіаційному програмі збудувати 790 повітряних апаратів для Італійської армії, „щоб опанувати повітряні шляхи Середземного моря в почувати себе нішіниками на цьому морі“.

3. Англія вже не задовольняється з свого панування над морями й поставила собі за мету здобути першорядну і в повітрі. Нещодавно на нараді в Туїдгальді міністр авіації сер Самуель Гоаре заявив, що хоч у сучасній мент повітряна флота англійська й менша лічбово від флоти інших держав, але Англія ставить собі за мету направити сору й опанувати повітря. Здається, річ йде про збудування могутньої флоти повітряних транспортів, які, в разі війни, можна буде використати для воєнних потреб. Другий учасник тієї ж наради, генерал Бренхер порушив питання про співпрацю торговельної повітряної флоти з військовою так, щоб вони не конкурували поміж собою, а навпаки, щоб перша була ніби готоваю резервом для другої. Тим більше, що вже тепер в Англії практикуються навчання військових пілотів у цивільних авіаційних школах, при чому уряд платить за це певну суму грошей приватним підприємствам.

На цій же нараді визначалася думка про створення величезного підприємства транзокеанської повітряної комунікації, що, на думку ініціаторів, повинно мати першорядну вагу для всієї імперії, бо повітряні кораблі, порти та стації цього підприємства під час війни стали б у великій допомозі.

Капітал, потрібний для створення цієї могутньої флоти, яка стало курсувала б двома дорогами до Індії та Австралії, обчислюється в 4.000.000 фунтів стерлінгів.

В. ЄВТИМОВИЧ

III

БІБЛІОГРАФІЯ.

1. Огляд російської воєнної літератури.

А. „Війна й Мир“.

Минулий рік визначився заснуванням в Німеччині, в Берліні, вісника воєнної науки та техніки під назвою „Війна й Мир“. До сучасного моменту вийшло 8 чисел.

Редакція журналу „Війна й Мир“, стоячи на ґрунті суворої об'єктивності воєнної науки та повної її безпартійності, поставила найближчим своїм завданням ознайомити суспільство з останніми здобутками воєнного діла.

І отже, огляд тих чисел журналу, що вже вийшли з друку, з'ясовує, що в них міститься багатий матеріал по різних галузях воєнного діла, а з'окрема по воєнній техніці.

Тому є надзвичайно бажаним, щоби журнал цей мав можливо широке розповсюдження серед нашого військового суспільства, для якого він являється крім того й більш доступним по своїй мові.

І через те ми обмежуємося зразд лише сухим переліченням статей, що вже поміщені в числах журналу „Війна й Мир“, відкриваючи одноразово з цим сторінки „Табору“ для дискусій по тих творах, в думках авторів яких не можна погодитися з ріжних міркувань.

Ч. 1. 1922 р.

Ген. Штабу Ген. Н.
Герм. служ. Полк. *.*

Воєнна над-академія у Франції.
Велика війна та розвиток армії.

Б. В. ДЮШЕН.

Радіотелеграф на службі розвідки та зв'язку.

Генм. Ген Штабу Полк.

Газова війна. 1. Потоплення газом війни.

Російський Адмірал.	Еволюція будівництва морської флоти та морські кордони Росії.
А. Б. ШЕРЕШЕВСЬКИЙ.	Новіші здобутки в галузі авіотехніки.
Ген. Штабу Ген. К.	Нові законопроекти про організацію армій у Франції.
Н. А. ТАЛІЦКИХ.	Головніші числа в сучасних морських програмах П. А. Сполучених Штатів, Великобритавії та Японії.
Герм. Генер. Штабу
Капітан РІТТЕР.	„Reflexions sur l'Art de la guerre“.
<u>Ч. 4. 1922 р.</u>	
Ген. Штабу Ген. майор
А. НОСКОВ.	Французська „велика“ тактика (продовження).
Професор А. КЕЛЧЕВСЬКИЙ.	Небезпечний винахід.
Капітан РУДОЛЬФ
ШМІДТ.	Служба зв'язку в німецькій армії за час війни.
Герм. Ген. Штабу Кап.
РІТТЕР.	Льот без мотору.
Професор Р.	Про нову працю та винаходи в галузі анбухових матеріалів.
Воєнно-технічний
огляд.	Технічні та тактичні міркування що до конструкції та вживання танків.
Воєнне життя за
кордоном.	Нові американські гармати. Авіаційний з'їзд у Бремені. Еволюція поглядів на вживання гармати у Франції.
Бібліографія.	Огляд закордонної воєнної літератури.
<u>Ч. 5. 1923 р.</u>	
Ген. Штабу Кап. ГАР-
ШИН.	Статут польової служби французької армії.
Профес. КЕЛЧЕВСЬКИЙ.	Нова вся, що добре забулося.

Ген. Штабу Полк. КО-
ЛОСОВСЬКИЙ,

Новий американський статут піхоти.

«Арингер».

Технічні та тактичні міркування що до кон-
струкції та вживання танків.

* * *

Розвиток німецької польової фортифікації
за час Всесвітньої війни.

Російський Адмірал.

Війна на морі.

Воєнно-технічний
огляд.

а) Сучасні воєнні самоліоти. б) Література
про танки.

Бібліографія.

Ч. 8. 1923 р.

Ген. Штабу Ген. майор
О. НОСКОВ.

французська „велика“ тактика (продовження).

Ген. Штабу Капітан
РІТТЕР.

Порівняння стратегії Наполеона та Шліф-
фена.

С. ДОБРОРОЛЬСЬ-
КИЙ.

Оборона в стратегії й тактиці.

Ген. Штабу Ген. лейт.
БОРИСОВ.

Стратегія залізниць.

Ген. П. ЗАЛІССЬКИЙ.

Кінюта (організація, стени майбутніх членів,
виховання та вишколення).

Ген. Штабу капітан
РІТТЕР.

Армія в час атаки зміщених позицій.

А. ШЕРЕШЕВСЬКИЙ.

Аероплани-гіганти.

Воєнно-техніч. огляд.

а) Принципи організації тропавного захи-
сту у Франції.

В. КОЛОСОВСЬКИЙ.

б) Витяги з щорічного відчиту начальника
арматного постачання Сполучених Штатів
Північної Америки.
в) Устрій позиції в горах.

М. Я. Підвоєня флота Німеччини у Веселій війні. ч. I. (продовження).

Воєнне життя за корд.

Бібліографія.

□

Б. „Воєнний Збірник“.

В 1921 році в Білгороді (Королівство С. Х. С.) відновився „Воєнний Збірник“ О. Р. В. З. під тією ж назвою.

До цього часу вийшло 3 книжки журналу, в яких міститься багато цікавого та змістовного матеріалу. В більшості статей розглядається участь Росії в Великій війні та війни, що були наслідком російської революції.

Значна частина статей належить перу тих авторів, що мають вже відомі в воєнній літературі імена, які говорять самі за себе.

Зрештою журнал мусить зайняти видне місце в воєнній літературі і можна побажати йому найбільш широкого розповсюдження.

Книга I.

В. М. ПРОНІН.	„Генерал Л. Г. Корнилов“.
В. М. ДРАГОМИРОВ.	Потайна воєнна підготовка Німеччини (1918-1921).
У. Ф. ПАТРОНІВ.	„Причини й наслідки Великої війни“.
С. К. ДОБРОРОЛЬСЬКИЙ.	„Про мобілізацію російської армії в 1914 р.“
Н. В. НАГАІВ.	„Деякі особливості громадянської війни на півдні Росії в 1918-19 р. р.“
Г. ТКАЧІВ.	„Питання тактичного застосування авіації в маневровій війні“.
С. А. ЖУКІВ.	„Операції в північній Таврії в 1920 р.“
В. ДОБРИНІН.	„Сучасна кінематога“.
С. Д.	„Воєнна підготовка французької піхоти після нового статуту“.

БІБЛІОГРАФІЯ.

В. М. ПРОПІН. „З епохи великого розвалу російської армії в 1917 р.“
Бібліографія.

Книга 2.

В. Б. „Генерал М. В. Олексів“.

С. ДОБРОРОЛЬСЬКИЙ. „Стратегічні плани сторін перед початком Світової війни“.

В. ДОБРИНІН. „Донщина в боротьбі з комунією“.

В. ДРАГОМИРІВ. „Короткий нарис воєнних чинів російських армій в Галичині і Польщі в серпні 1914 р.“

Професор Н. ГОЛОВІН. „Авіація в минулу війну і в майбутню“.

В. БОРИСОВ. „Дві засадничі зміни в теорії воєнної штуки по досвіду війни 1914-1916 р. р.“

Професор А. КЕЛЧЕВСЬКИЙ. „Однобічний досвід.“

І. ПАТРОНІВ. „Стара й нова дисципліна“.

С. ДОБРОРОЛЬСЬКИЙ. „Стаття В. 36. ч. 1—про мобілізацію російської армії в 1914 р.—в німецькому роз'ясненні“.

Воєнно-морськ. відділ. Під редакцією Професора Адмірала А.Д. Бубнова.

Інформаційний відділ.

Бібліографічний відділ.

Книга ч. 3.

Професор Н. Н. ГОЛОВІН. „Сучасна війна й червона озброєна сила“.

С. К. ДОБРОРОЛЬСЬКИЙ. „Новий устрій французької армії“.

- В. ВЯЗЬМІТІНЦІ. „Війна і психологія“.
- Р. ДРЕЙЛІНГ. „Короткий стратегічний нарис збройної боротьби на Франко-Німецькому фронті в 1918 р.“.
- Ф. Ф. ПАЛЦІН. „В Штабі Північно-Західного фронту“.
- С. ДОБРОРОЛЬСЬКИЙ. „Бойова підготовка французької піхоти по новому статуту“.
- Ген. ЕСОСНАRD.
В. БІЛЯЄВ. „Криза піхоти“.
„Логістика“.
- В. БОРИСОВ. „До питання про засадничі зміни в теорії воєнної штучки по досвіду війни 1914-1918 р.“.
- Воєн.-морський відділ. Під редакцією Адмірала А. Бубнова.
- Кап. ІІ ранги МОНАСТІРІВ. „Про підводні крейсери“.
- Професор ВУБІНОВ. „Питання—надводна чи підводна флота після Всесвітньої війни“.
- Інформаційний відділ.
- Бібліографія.

○

2. Польська воєнна література.

Вісник. Miesięcznik wojskowy, wydawany przez Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa.

Основною провідною науковою журналу є спайка старшинського корпусу молодшої Польської Армії шляхом втілення одиоманітної воєнної думки. З цим досить важким і необхідним завданням, бо Польський старшинський корпус належить до 3-х рідних по походженні армій—російської, австрійської та німецької, Редакція журналу, треба вважати, справляється вдало.

Багато місця журнал присвячує студіюванню минулих, Світової і Польсько-більшовицької, війн з ціллю використання досвіду цих війн.

Не можна сказати, що справа оборони держави вирішена. Географічне положення Польщі вимагає, так би мовити, подвійного приготування—з одного боку есентуальний ворог Німеччина, що вимагає

постачання воєнною технікою, з другого—С. С. С. Р., конфігурація кордону з якими виказує на необхідність приготувань до оборонної війни, принаймні в першому її періоді. В кожному разі перед польською воєнною думкою в цілій повноті стоїть питання оборони держави, якому журнал присвячує перше і визначне місце.

В цьому відношенні на особливу увагу заслуговують статті наступних авторів: полковника Стахевича, полковника Кукеля, полковника Кучеби, генерала Янушайтиса, майора Завадського, полковника Шиховського, полковника Загурського та інш. (дивись Bellona zeszt. 1. 1921 r., z. 12. 1921, zeszt. 1-2, 1922, tom VI. z. 1. 1922, t. VII. z. 1. 1922, t. VIII. z. 2. 1922, t. IX. z. 1. 1923), в більшості старшиня Генерального Штабу, приймавших чинну участь в обороні відродженої держави.

Також значне місце присвячується справам виховання й вишколення армії, її внутрішнього в усіх галузях життя. Звернуто увагу на усталення військової термінології.

Взагалі журнал є цінний, заслуговуючий на уважність. Лише, на наш погляд, бракує дебатування по питаннях принципових, а також всебічного освітлення питавь стратегичних, напр.: при розгляді планів Російського Генерального Штабу перед Салтовою війною не досить звернуто уваги на те, наскільки Російський Генеральний Штаб був звязаний в своїх міркуваннях політикою—умова з Францією.

Крім періодичної літератури видано вужа багато різних оригінальних творів, студіюючих проблему оборони держави, Салтову війну та війни відродженої Польщі, а також перекладних на різні теми, головним робом з французької.

З перших на особливу увагу заслуговують:

1. -Strategia Wielkiej Wojny 1914-1918-. D-r Kazimierz Kumaniecki, prof. Wszchnicy Jagellońskiej. Kraków 1921.

Вона дає, правда в самих загальних рисах, перегляд воєнних операцій на протязі війни на всіх фронтах. На жаль, автор не ілюструє свого твору жадною схемою або мапою, що значно вітруднює знайомство з операціями. Крім того автор, очевидно, не мав змоги користуватися матеріалами з російськ го боку, через що освітлення подій де-що однобічне.

2. D-r JAN DĄBROWSKI. Profesor Uniw. Jagelloń. Polska a przyszła wojna. Kraków 1923. Невеличка розміром оґошура Професора Краковського Університету Д-ра Домбровського порушує велику для Польщі проблему майбутньої війни, яка, на погляд автора, для неї є неминуною. Вже завдалегідь автор хоче з'орієнтуватись в шансах перемоги і поставити перед відповідними чинниками ті завдання, які ще перед

ської держави. Міркування автора, в цій справі висловлені, кидать проміння на ті шляхи, якими згадані гарантії можна було б досягти. Автор знаходить, що „конфігурація кордонів“ Польщі „є фатальною“ і то „в однаковій мірі там, де їх нам (Полякам) накинено, як і там, де самі їх виткнули, рахуючись більше з тією чи іншою політичною комбинацією, ніж з обороною краю“ (стр. 6). Найгірше те, що усталення кордонів Польщі сталося „в момент тимчасового безсилля“ сусідніх з Польщею держав (Німеччина і Росія) (стр. 7) і що „нема ніяких надій на те, щоби хтось із них (сусідів) відкрився співділяння з другим нашим противником за цю меншу, як сама істота нашої суверенності, хоч би нам ту суверенність навіть про forma й залишили“ (стр. 8).

Зупиняючись над аналізом настроїв Німеччини з одного боку і Росії з другого в стосунку обох до Польщі або до сучасної ситуації в Європі, автор приходить до висновку, що „в ближчому чи дальшому майбутньому чекає нас тяжкий іспит воєнний, од вислідку якого залежатимуть не тільки кордоня, а може й саме існування держави“ (стр. 9). Автор припускає, що цей іспит може упасти ще й на сучасне покоління. Тільки в тому разі можливість ближчої війни може бути відсувана, коли б процес внутрішнього розкладу Німеччини та Росії затягнувся на довший час і, таким чином, знесилив би ці держави або принаймні одну з них. Але ж автор не підпадає ілюзіям і вважає раціональним перебільшувати значіння надій, зв'язаних з внутрішніми розкладовими процесами обох держав, тим більше, що в одній з них (Німеччина) вони можуть, після певних етапів, привести до національної консолідації і зміцнення, а в дальшому до—збільшення відлорної милітарної сили.

Більше віри має автор тим національно-децентралістичним течіям, що кристалізуються в Росії, загрожуючи таким чином її цілості, але й тут він поки що не бачить виразних ознак закінчення процесів. В можному разі утворення „ряду буферних держав“ між Польщею й Росією, з яких частина мусила б „підпасти в сферу польських впливів“, одповідь, на думку автора, інтересам Польщі під зглядом оборони.

Та не тільки зовнішня конфігурація кордонів Польщі є несприятливою для стратегічної оборони її. Цілий ряд інших причин внутрішнього характеру ускладнюють завдання останньої. До них перш за все належить невисокий рівень військової промисловости краю, яка перебуває ще тільки в початковій стадії, а „скромний стан польського військового скарбу не може дати їй зможень в розмірах, відповідних розвою її.“ (стр. 14). Справа в цьому відношенні, на думку автора, стоїть так фатально, що коли б розпочалась війна і Німцям пошкливо відтяти Поляків від Заходу, то запаси амуніції швидко б вичерпались і перед Польською Армією повстала б загроза „капітуляції“ (стр. 14).

Так само не розвивена в Польщі і хемична промисловість,—а їй доведеться відограти велику роль в майбутній війні. Однаково не розвинена фабрикація аеропланів і автомобілів, тоді як авіації написана в майбутній війні не меншу роль відограти, як і хемичному роду зброї.

Несприятливою для цілей воєнних є і кількість залізничної колії та її напрямки. В зв'язку з цим автор висовує питання про будівлю

зових магістралей залізничних, напр. а) Варшава-Краков через Кельце-Радом і б) на Поліссі між р. Бугом та болотами поліськими (стр. 16) і не кажучи вже про „потребу будування залізничних колій внутрішніх, поліпшуючих сполучення областей прикордонних з центром краю, особливо в напрямку з північного заходу на полудневий схід“.

З'ясувавши дієливі моменти оборони Польщі, зв'язані з станом її промисловости та колійництва, автор спеціальний розділ присвячує підрахункові сил, що будуть боротись в майбутній війні (стр. 17-18). І тут він не тішить себе ілюзіями ні що до Німеччини, ні що до Росії. Він певен, що хоч Німеччина ніби й розброєна формально, а проте може швидко бути організована для цілей війни. Що до Росії, то якість її армії, дякуючи німецьким інструкторам, буде високою і зменшувати її бойової вартості не слід. Крім того і числовий підрахунок ворожих сил (Німці, Росіяне плюс Литовці) не дає підстав для ілюзій. По підрахунку автора самі Росіяне можуть поставити проти Поляків на своєму західньому фронті до 45-50 дивізій; Литовці 4 дивізії, а Німці до 18-21 дивізій; проти цієї кількості частин Поляки можуть протиставити на обох фронтах 30 дивізій. Рахуючись з цим, проф. Домбровський порушує питання про необхідність уже в мирні часи такої організації формування польського війська, яке було до війни у Німців. Цеб-то, щоб певна формація могла під час мобілізації подвійватись, а то й потрійватись: кадрова дивізія („лінейна“) виставляє другу резервну, а ця, своєю дорогою, виділяє дивізію оборони крайової чи поспокитого рушення.

Сума всіх, перелічених і з'ясованих автором обставин, при яких можливо є війна Польщі з її сусідами, ставить перед нею питання про методи провадження її: „Атака чи оборона?“ Офензива чи захист? Відповіді на це питання автор присвячує спеціальний розділ своєї книжки (стр. 18-26), а зміст відповіді дається в залежності від різних евентуальностей. Перша—війна тільки з Росією; друга—війна тільки з Німеччиною; третя—війна з обома разом. В першому випадку Польща виставляє на німецькому кордоні „заслони“—„обсерваційні корпуси“, а також і обсерваційний корпус на кордоні Литви, рівній кількістю всієї армії литовській і такій сторожкій, щоб в разі найменших ознак небезпекки міг упередити значні ації Литви і опанувати Литву Ковенську; решту сил польське командування кидає на російські корони, ц. т. 70-75% всіх озброєних сил. Характер провадження війни проти Росії в такому разі мусив би бути о ф е н з и в н и й; він, на думку автора, має вигляди на успіх тоді, коли б польське командування не утримувало за всяку ціну кордонів Польщі, а скупивши свої армії в певному напрямку (північному або південному) тавалишаючи на інших заслони, нанесв ворогові рішучий удар, в наслідок якого польська армія помаршувала б на чужу територію і там, над Березиною або Дніпром розв'язала б остаточну справу конфлікту. Розглядаючи кілька варіантів стратегічного плану кампанії проти Росії, автор одночасно в'ясовує справу і про політичні засоби боротьби з нею. Коли б на пощастило остаточно розбити рос. армію над Бугом або Дніпром, то переслідування її понад Дніпро автор вважає негартованим підприємством: так само

негативно ставиться він і до окупації України та Білорусщини, висловлюючись за відірвання їх од Москви, яке ніби могло б урівноважити небезпеку нового удару, чи проби його з боку Росії і таким чином забезпечити Польщі ті користі, які вона здобуде від реалізації цих можливостей.

Уважною стороною припущень проф. Дожбовського у всьому цьому стратегічно-політичному плані є те, що він: а) мало спирається над можливою контр-ініціативою противника, яка може бути теж рухливою і попередити ініціативу польського командування, і б) що комбінація з окірванням од Москви України та Білорусщини не така проста і що переводити її під час військових операцій є річчю неслухною, а як показав досвід, і мало популярною серед Поляків. Коли вже говорити про цю комбінацію, то й противники Поляків можуть в тій чи іншій мірі покористуватись ідеєю притягнення на свій бік схилятих згаданих країн шляхом задоволення їх державно-національних вимог.

Що до війни з одною тільки Німеччиною, та автор не припускає такої можливості. На його думку, як Росія не стримається від того, щоб не допомогти німцям, так і Німці виштуються у війну в разі конфлікту Польщі з Росією. При цих умовах Польща, як автор вважає, мала б чинного союзника Францію з її військовою могутністю. Рахуючись з можливістю війни на два фронти (російський і німецький) та ще з участю на боці ворогів Литви, автор заради рахується з більшими труднощами для польської армії в порівнянні з тим, які стоять перед нею в разі польсько-російської боротьби. В зв'язку з цим Віленщину трудно було б утримувати і її, з трьох боків заатаковану, крім того б залишити, вивішивши звідти польські дивізії. Треба рахуватися з планом Німців: відірвання Польщі від моря шляхом опанування поморського коритара; сполучення з Росією і заатакування польської армії в напрямку до лінії Вісли з одночасною офензивою на Польську частину Гірного Шлеску з тим, щоб все відбулось до початку допомоги з боку Французів. Коли взяти на увагу скоординовані з таким планом і одночасні зацілині атаки російської армії, то що повинна робити польська армія? Автор не рекомендує їй залишити офензивні атаки і, боронячи „кожну пядь“ землі, вишукувати допомоги. Це було б „лицарською річчю“, але „легкоуважною“. Доцільніше було, ослабивши один фронт (автор висловлюється за російський), більшу частину збройних сил сконцентрувати для офензиви проти другого ворога—евентуально Німців, з надією прольвати його, чи відтягти на себе частину німецьких дивізій, які німецьке командування примушено було б жикнути на французський фронт, до того часу, поки не виявляться результати офензиви французької армії. Ідеальним вислідом такої операції, з відповідним розподілом сил, над яким за браком місця ми не спинаємось, був би, на думку автора, похід на Одру і Берлін для сполучення з французькою армією. Тільки після з'ясування уже вислідів успіху на німецькому фронті, польська армія могла б повернути свої сили проти другого ворога, звичайно „за допомогою французькою“. Цей план автора не передбачає таких питань: 1) а щож будуть робити російські частини під час успішної офензиви Німців? 2) чи в стані будуть дати

Ім опір ті „обсерваційні“ корпуси, що їх виставить, як заслони, проти російських армій польське командування? 3) чи обмежиться російське командування на ролю пасивного „обсерватора“ акцій і чи не візьме воно ініціативу в свої руки, тим більше, що переважаюча сила буде на його боці?

Ніби відчувуючи негативні моменти викладених стратегічних планів і можливостей війни на два фронти, автор хоче забезпечити результат її, щастливий для Польщі, поглибленням тих політично-мілітарних союзів, які вона підписала досі і улаштуванням нових, що, в разі війни, дадо б Польщі забезпечену допомогу новими збройними силами союзників. Особливо ж стоїть автор за необхідність союзу з Угорщиною, вигоду якої вбачає в тому, що це дасть можливість зужиткування угорських військових сил на польському східньому фронті, і прямого шляху для отримання амуніції з заходу, що набуває великої ваги в зв'язку з можливістю захоплення Німцями тих шляхів, які проводять або до моря або до Шленська. „Міцним горіхом“ для польської політики буде й те завдання, що його ставить проф. Домбровський в справі поглиблення французько-польського союзу так, щоб „війна Росії проти Польщі була одночасно для Франції casus belli з практичними і безпосередніми наслідками“ (стр. 28).

Як це не дивно, а проте автор мало вірить в реалізу силу румунсько-польської конвенції, заявляючи, що „в сучасну хвилю ніхто в обох країнах не міг би напевно дати відповідь, чи як випадок війни ця умова не стане шматком паперу“ (стр. 28), а в зв'язку з цим порушує справу про мілітарну конкретизацію його, цеб-то, про забезпечення тих умов, при яких Польща може рахувати „на румунську допомогу для охорони частини східнього фронту“ (стр. 29).

Ці й інші завдання ставить автор перед польською політикою в цілях мілітарного скріплення Польщі, а також і мілітарного ослаблення її можливих ворогів.

Для українського читача праця проф. Домбровського має свій специфічний інтерес, поскільки він порушує в ній справи, зв'язані з стратегічними та політичними успіхами Польщі на сході, цеб-то на Україні; український читач їх повинен знати, відсіяти зерно од половки і зробити з них певні висновки, відповідаючи інтересам своєї Батьківщини.

3. Наша воєнна бібліографія.

(Перелік воєнно-наукових творів).

А п ь м а н а х „Н е р у ї в а х“. Присвята Листопадомію Повстанчій Групи 1921 р. на Волині. Видання К. О. В. 6 стр. Січової дивізії 1922 р. (Коротка історія повстанчої вивправи).

Б а в я м о в Л. Підготовка народу та війська до захисту батьківщини. Під ред. і передмовою С. Петлюри. Видання Т-ва „Час“ у

Бородкович Євген. В чотирьохкутнику смерті. Причинки до трагедії Української Галицької Армії на Великій Україні. Видання Української Нахляди „Нове життя“ ч. 1. Київ-Львів 1921 р.

Богун сотник. Утримання військи і піддержання його боєздатности на війні. (Литограф. видання).

Гнатевич Богдан поручник. Правильник науки з метаніі ручних гранатах. Відень 1919 р.

Горкє сотник. Елементарна тактика. (Шапірограф. видання).

Донцов Д. доктор. Похід Карла XII на Україну. Київ. Видання „Т-ва ширення народньої культури“. 1918 р.

Довгий Р. Про січових стрільців. Народня бібліотека „Черногоря“. Відень 1921.

Дисциплінарня й статут. Видання Управл. навчання війська Генерального Штабу. Київ. 1923.

Євтимович В. Московсько-український словник для військових. Видавництво „Зброя“. Київ. 1918.

Ельзенберг Євген сотник. Піша застава. Перекл. з польської. Видання К. О. В. 3 стр. Залізної дивізії 1921.

Зубенко І. Наші лікарі й мученики. Збірка 1 і 2. Видання К. О. В. 3 стр. Залізної дивізії 1921.

Капустянський М. Ген. Штабу Генерал-хорунжий. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919. ч. I, II, III. (Короткий воєнно-історичний огляд). Видавництво „Червона Калина“ Львів 1922.

Крип'якевич Іван доктор. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками. Видання „Союзу визволення України“. Відень 1916.

Левицький Галицька армія на Великій Україні. Спомины з часу липня до грудня 1919 р. Відень 1921.

Мишуга Лука доктор. Похід українських військ на Київ (серпень 1919). Видання „Українського Прапора“. Відень 1920.

Назарук Осип доктор. Рім на Великій Україні. Колект споминів з української революції (Українські мемуари). Відень 1920.

Навчання до бою на шаблях. Поручик Горшківський (переклад) б. Інструктор фехтуєу в гімнастичній школі Варшава 1920.

Правила стрільби й записки до пояснення для батерей, озброєних 3^х гарматами російського зразку 1902 р. з зарисунк в тексті. Переклад з російської. Вид. „Видав.“ 1921.

Статут польової служби. Видання Управл. навчання війська Генерального Штабу. Перемиськ 1920.

Сігарів В. полковник. Значіння та роль старшини в армії. Видання К. О. В. 3 стр. Залізної дивізії 1921.

Сігарів В. полковник. Як найкраще провідити навчання стрільби. Накладом автора. Тернів-Львів 1921.

Тютюник Юрко. Зимовий похід 1919-1920. (Політичний огляд). Вид. „Трембіта“ Коломия 1923.

Український Смиталець. Орган військової еміграції земель З. О. У. Н. Р. Двохтижневик.

Франчук І. Як воювали Запорозці. Вид. Т-ва „Вернигора“ Київ 1917.

Цівчинський І. полковник. Яким повинен бути український козак. Камянець Под. 1919.

Цівчинський І. полковник. Яким повинен бути український старшина. Камянець Под. 1920.

Чижевський Г. полковник. Коротка історія 3 стр. Запівної дивізії 1919. I-VI. 1922. Видання К. О. В. 3 стр. Запівної дивізії 1922.

Шандрук полковник. Танки та їх тактичне значіння в бою. 1921. (Литографов. вид.).

Шандрук полковник. Значіння війни в історії розвитку культури. 1921. (литографов. видан.)

Яворницький Д. професор. Українсько-руське козацтво перед судом історії. Катеринослав 1919.

З нашої замчайної літератури на еміграції безумовно заслуговує уваги журнал „ВЕСЕЛКА“. Місячник літератури, мистецтва й громадської думки. (Рік видання II). „Yesselka“ („L'arc en ciel“) Revue Ukrainienne de la littérature et de l'art. Ч. 9-10. Вересень-жовтень 1923 р. Київ.

Досить солідний журнал у 80 стор. in 8°, присвячений у своїй першій половині краскому письменству й мистецькій трибуні, а в другій громадській думці, бібліографії і хроніці.

Із поезій можна відмітити гарний переклад із Міцкевича „Альпухара“, твори А. Павлюка, Дажбожича і вірші Є. Маланюка.

Із прози треба відмітити: Гі-Де-Мопая „Вівчарський сніг“, переклад М. Шаповала; глибокі по своїх трагічних переживаннях: „Візі при битій дорозі“ О. Карманюка; „Уривок із записника“ Бориса Б.—малюнок із сумнісї доби одного з відворотів із нашого золотого верхого Києва. Шкід цікавий своїми силуетами сильних постатей з цієї доби нашого визвольного руху. Толлом і чимсь рідким віє від оповідання М. Диканька.

В мистецькій трибуні стаття Є. Маланюка „Ідеї й дії“ є одна з тих творів, що мали б спричинитися утворенню нашої державної ідеології. У відділі громадської думки О. Карманюк в своїй історичній розвідці „Українська політична еміграція“ дає стислий нарис історії нашої політичної еміграції з часів після татарської неволі—М. Глинського, Я. Остринина, за Богдана Хмельницького, Івана Мазени і Филипа Орлика, Запорозців 1767-1768 р. р. і нарешті наводить данні про заснування Банатської С.чї.

Ідейно з попередньою статтею стоїть в звязку стаття того ж автора: „Московська „українізація“ України“, де автор цілком влучно характеризує московську методи прищиплення українському народові своїй „українізації“.

ГОЛОВНІШІ ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ:

Стор.	Ряд. слогів:	анна:	Надруковано:	Треба:
26	16-18	—	Але ж починається маневр французької армії і розгоряється битва на Марні, одночасно в чин Росіяне наступають в Східно Пруссію. Битва на Марні	Але ж доїтає до Берліну віступ наступу Росіян на Східно Пруссію та Галиччину, починається потім маневр французької армії і розгоряється битва на Марні. Вона
26	—	6	війни	війн
27	15	—	рацію	націю
29	19	—	політичний,	політичнр,
35	13-14	—	мущетний вогонь займає друге,	мущетний вогонь в шю війну займає друго,
37	1	—	загубити,	забувати,
37	—	11	близька,	зблизька,
48	19	—	вистрілі, 37	вистрілі: 37
53	3	—	структу і	структури
67	15	—	на	на
72	—	3	Ще	Ще
73	16	—	да	да
73	—	1	законно—	законно—
84	—	12	праці	операція
85	—	10	Ен—Феран	Ен—Фер—ан—
86	11	—	англійські	англійські
86	—	19	Жолгоня й Дормані,	Жолгоня і Дорман. і
88	23	—	Мореллю.	морем.
90	—	16	чекати,	чекати,
91	14	—	IV англ. армії,	I англ. армії,
141	—	8	тропачного	пастропачного

Д Р У Д А Р Н Я 3-ої стрілецької Залізної дивізії ПРИЙМАЄ ЗАМОВЛЕННЯ

на друк різних книжок, часописів, канцелярських та інш. бланків і т. п.

Замовлення виконуються швидко, ретельно й дешево.

Польща, Каліш, таб. Інтерн. ч. 10 | Polska, Kalisz, obóz int. №10.

ЦІНА ч. 1 журналу „Табор“: 5 франків франц., 10 корчеських, 1/2 долара і відповідний еквівалент в інших валютах.

„ТАБОР“

воєнно-науковий журнал

ОРГАН МОЛОДОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ.

Під редакцією: Генерального Штабу
Генерал-хорунжих: В. М. Куца і М. О. Капустянського та В. К. Прокоповича.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на Ч. 2 ЖУРНАЛУ.

Воєнно-наукове видавництво

„ДОЗБРОІ“

ВИДАЄ РІЖНІ ВОЄННО-НАУКОВІ ТВОРИ.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І ВИДАВНИЦТВА—Polska, Kalisz Kolejowa 55
miesz. p. Chorowskiego **P. Szandruk.**

Воєнно-наукове видавництво
„ДО ЗБРОІ“.
